

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Mnohoproblémová rodina

Family with multiple issues

Diplomová práce

Vedoucí práce:

Prof. PhDr. Beáta Krahulcová, CSc.

Autorka práce:

Bc. Alžběta Košťáková, DiS.

Praha 2017

Poděkování

Ráda bych poděkovala prof. PhDr. Beátě Krahulcové, CSc. za cenné rady, připomínky, ochotu, vstřícnost a odborné vedení diplomové práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci „Mnohoproblémová rodina“ vypracovala samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Podpis

Bc. Alžběta Košťáková, DiS.

Anotace

Diplomová práce pojednává o problémech, které sužují současnou rodinu, dále o podpoře, kterou dysfunkční rodiny mohou v České republice dostat. Nedílnou součástí diplomové práce je také deskripce funkcí rodiny a také samotná definice rodiny. Text dále přináší informace o trestné činnosti nezletilých dětí, syndromu CAN, rozvodu a o základních a významných zákonech, které souvisí s problematikou rodiny.

Teoretickou část dokreslují příklady z praxe, které jsou získány na základě rozhovorů.

Cílem diplomové práce je formulovat a zmapovat problémy, sumarizace pomoci a podpory současné rodiny a v neposlední řadě provést deskripci zákona, o který se pomoc rodinám opírá.

Klíčová slova

Rodina, rodiče, dítě, funkce rodiny, problémy v rodině, zákony, orgán sociálně-právní ochrany dětí, syndrom CAN

Annotation

The diploma work deals with the problems today's families suffer from, also deals with the support that can be given to dysfunctional families in the Czech Republic. Description of functional family and the family definition itself is the integral part of the diploma work. The text also brings information about criminal activities of under age children, CAN syndrome, divorce and about essential and important laws related to family problematics.

The theoretical part is completed with practical examples obtained at interviews. The aim of the diploma work is to define and to analyze the problems, to summarize the assistance and support of today's families and, last but not least, to provide the description of the law leaning on the family assistance.

Key words

Family, parents, a child, family function, problems in a family, laws, Child protection authority, CAN syndrome

Obsah

Úvod.....	9
1. Rodina	11
1.1. Funkce rodiny.....	13
1.2. Typologie rodin z hlediska funkčnosti	16
1.3. Multiproblémové rodiny	17
1.4. Sanace rodiny	21
1.4.1. Podmínky, kdy lze rodinu sanovat.....	22
1.4.2. Kdy není vhodné rodinu sanovat.....	23
1.5. Případová konference.....	24
2. Rodina a výchovné problémy dětí.....	26
2.1. Podmíněnost výchovných problémů	27
2.2. Jednotlivé výchovné problémy	31
2.2.1. Záškoláctví	32
2.2.2. Šikana	33
2.2.3. Užívání návykových látek	34
2.2.4. Komerční sexuální zneužívání	36
2.2.5. Útěky z domova.....	40
2.2.6. Toulky.....	41
2.2.7. Trestná činnost.....	41
2.3. Kurátor pro děti a mládež.....	42
2.3.1. Funkce kurátora pro děti a mládež	43
2.4. Intervence dětí a mladistvých s výchovnými problémy.....	44
2.4.1. Vězení.....	44
2.4.2. Ústavní péče	45
2.4.3. Alternativy k trestu odnětí svobody	46
2.4.4. Střediska výchovné péče	48
2.4.5. Dobrovolnická pomoc	49
3. Syndrom CAN.....	50
3.1. Definice syndromu CAN.....	50
3.2. Formy syndromu CAN.....	51
3.2.1. Zanedbávání	51
3.2.2. Fyzické týrání	51
3.2.3. Psychické týrání.....	52

3.2.4.	Sexuální zneužívání.....	52
3.2.5.	Systémové týrání	53
3.2.6.	Sekundární viktimizace	53
3.3.	Důsledky syndromu CAN.....	53
3.4.	Úloha sociálního pracovníka při řešení syndromu CAN	54
3.5.	Léčba zanedbávaných, týraných a zneužívaných dětí.....	55
4.	Rodina a rozvod	58
4.1.	Klasický „sporný rozvod“	58
4.2.	„Smluvený“ (nesporný) rozvod.....	59
4.3.	Principy pomoci ve fázi před rozvodem	60
4.4.	Podpora v době rozvodu.....	60
4.5.	Řešení porozvodových sporů o děti	61
4.6.	Význam a funkce kolizního opatrovníka	62
5.	Zákon č. 359/1999, o sociálně právní ochraně dětí.....	64
6.	Šetření procesu výsledků sociální práce s mnohoproblémovou rodinou	69
6.1.	Cíl.....	69
6.2.	Metody	69
6.3.	Metodika	69
6.4.	Úkoly.....	71
6.5.	Data	72
6.5.1.	Rozhovory se sociálními pracovníky OSPOD.	72
6.5.2.	Rozhovory s klienty Orgánu sociálně právní ochrany dětí.....	84
6.5.3.	Kazuistické šetření - metodika	88
7.	Závěry šetření.....	107
7.1.	Závěry šetření z rozhovorů se sociálními pracovníci	107
7.2.	Závěry šetření z rozhovorů s klientkami OSPOD.....	111
7.3.	Závěry kazuistických šetření.....	111
	Závěr.....	112
	Seznam použité literatury.....	114
	Další zdroje	117
	Internetové zdroje.....	117
	Seznam příloh.....	119
	Summary	128

Seznam zkratk

CAN – (Child Abuse and Neglect) – syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte

ČR – Česká republika

DÚ – diagnostický ústav

FO – fyzická osoba

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

OSPOD – Orgán sociálně právní ochrany dětí

PČR – Policie České republiky

PO – právnická osoba

SPOD - sociálně právní ochrana dětí

SVP - středisko výchovné péče

VÚ - výchovný ústav

Úvod

Tématem mé diplomové práce je mnohoproblémová rodina. Námětem této diplomové práce se pro mě stala rodina, ve které již druhým rokem pracuji jako chůva. Osobně jsem se stala svědkem toho, jaké jsou praktické dopady na fungování rodiny jako celku v případě, že otec je alkoholik, slovně napadá manželku i děti, a jak děti prožívají dobu před rozvodem a po rozvodu rodičů. Druhým a neméně důležitým motivem, proč jsem si vybrala toto téma, je, že problémy v rodině jsou aktuálním problémem dnešní doby. Téma rodina se dotýká každého z nás. Už v dávné historii byla společenskou institucí, která tvořila a tvoří základní jednotku každé lidské společnosti. Pojem „rodina“ je velmi těžké definovat, každý z odborníků by tento pojem definoval jinak, ať se jedná o právníka, psychologa či sociologa. Ale pro každého „běžného“ člověka je rodina synonymem pro lásku, pohodu a bezpečí, kde pro hádky, spory a všemožné problémy není místo. Jedná se o společenství, které je prvotním místem, kde jedinec nabývá zkušeností do budoucího života, dostává se mu podpory a také si osvojuje dovednosti a znalosti, které jsou nedílnou součástí v životě každého z nás. Problém nastává v případě, kdy rodina tyto funkce neplní z důvodu, že nechce, nemůže, či neumí. Tyto nastalé nepříjemné situace, které ohrožují všechny členy rodiny, samozřejmě nejvíce děti, které se samy nemohou bránit, mohou ohrozit vývoj, zdraví a v krajních situacích i život dítěte.

Z tohoto důvodu je cílem diplomové práce komplexní přehledová studie na téma mnohoproblémová rodina, která provádí deskripci nejčastějších problémů, se kterými se rodiny potýkají. Dílčími cíli bude stručně teoreticky vymezit jednotlivé problémy a doplnit je praktickými ukázkami na základě rozhovorů.

V první řadě se pokusím definovat rodinu z několika různých pohledů a představit jednotlivé základní funkce, které by měla funkční rodina naplňovat, dále se budu zabývat výchovnými problémy dětí. Další kapitulu tvoří syndrom CAN, kam spadá týrané, zanedbávané a zneužívané dítě. Následující kapitoly představují zákony, které jsou důležitou kotvou pro pomoc a podporu rodin v nepříznivých sociálních situacích, které každodenně využívá sociální pracovník při kontaktu s klienty. Mezi stěžejní zákony patří zákon o rodině, který v současné době spadá pod nový občanský zákoník a v neposlední řadě zákon o sociálně právní ochraně dětí.

Text diplomové práce budou tvořit dvě části, a to teoretická a praktická. Praktická část diplomové práce v sobě zahrne rozhovory se sociálními pracovníci z Orgánu sociálně právní ochrany dětí a také rozhovory s klientkami Organu sociálně právní ochrany dětí.

1. Rodina

První kapitola mé diplomové práce se zabývá obecným vymezením pojmu rodina, které je dle mého mínění velice podstatné pro následné pochopení specifik sociální práce s klinickými rodinami. Dále je nutné znát funkce rodiny, aby bylo možné zjistit, které funkce rodiny fungují, či naopak nefungují a jakou pomoc rodina bude potřebovat.

Na úvod diplomové práce jsem z odborné literatury od psycholožky Vágnerové (2014, s. 537) vybrala moudro, které dle mého názoru nejvíce vystihuje, to, jak je rodina důležitá, ale zároveň také to, jak rodina může člověku ublížit. Zní takto: „Rodina může člověku pomoci, ale taky ho může úplně zlikvidovat. Nejhorší je, že si nikdo nemůže vybrat, kam se narodí.“ (mladý muž, který vyrostl ve velmi problematické rodině)

Pro většinu z nás je rodina nezbytnou součástí a těžko substituovanou sociální institucí. Definování rodiny je velice složité, protože se v každé odborné literatuře od sebe i když nepatrně, ale přesto liší. Můžeme si říct, že pojem „rodina“ je koncept velice známý, ale je také značně zkreslený praxí, subjektivitou, ale také rozdílnou interpretací z pohledu vědních disciplín, tuto tezi potvrzuje také Matějček.

Formulovat pojem rodina je nesnadný úkol, je mnoho odborníků a mnoho oblastí, která se definicí zabývali či zabývají. Tento pojem je velmi pestrý, a proto je níže je vymezen z více úhlů pohledu, protože si myslím, že je to podstatné pro následné pochopení samotné sociální práce s rodinou.

Definice dle Procházky (2012, s. 101) zní takto: „Rodina má pro zdravý vývoj jedince nesmírný význam, plní v tomto kontextu široké spektrum funkcí a rolí, a je proto vnímána jako naprosto unikátní prostředí. O obecném respektu k významu rodiny svědčí nepřímo i to, že společnost ji bere ve svou ochranu a vyjadřuje tento svůj postoj formálně i fakticky v podobě zákona o rodině.“

Profesor Matějček (1994, s. 15), zabývající se problematikou rodiny, k definici uvádí: Rodina je považována za nejstarší společenskou instituci. Nevznikla pouze z přirozeného rozmnožovacího pudu, ale neméně důležitým důvodem byla potřeba pečovat, ochraňovat a učit své potomky, z důvodu, že dítě přichází na svět nepřipravené žít samostatný život. V dobách pradávných bylo základní funkcí rodičů ochraňovat dítě před dravou zvěří a proti přírodě, ale nyní jsou hrozby jiné. Přestože rodina neustále prochází společenským vývojem a mnohými trendy, kdy se role a postavení jednotlivých členů rodiny mění a přetváří, potřeba

péče a výchovy o potomky stále zůstává neměnná. Dále uvádí, že rodina je úzce spjatá s výrazem „domov“, které považuje za místo, kde žijí lidé, kteří k nám patří, přijímají nás bez předsudků. Místo, které nám zajišťuje pocit jistoty a bezpečí.

Dle Matouška (2013, s. 201) z pohledu sociální práce je za rodinu považována skupina lidí, kteří se za rodinu považují a cítí se být členy rodiny. Dnes už není důležité, zda-li rodiče uzavřeli sňatek, či jsou děti biologicky příbuzní s rodiči. V současnosti je vhodnější používat slovní spojení rodinné soužití blízkých lidí, které vystihuje křehkost a nízkou stabilitu rodiny jako celku. Jak říká Matoušek, soudobé rodiny v případě nesnáží jsou daleko více závislé na státu oproti minulosti.

Z hlediska sociologie dle Havlíka (2011, s. 67) je rodina považována za primární skupinu, kde se již od narození dítěte formuje jeho osobnost a kde jedinec prožívá všechny fáze svého života.

Pojetí rodiny z pohledu psychologického je nejvýstižnější definice dle Kramera: „Rodina je skupina lidí se společnou historií současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoliv mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde např. o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd.“ (Kramer 1980, citovaný Sobotkovou 2001, s. 22)

Z pohledu právní oblasti rodina nemá svou přesnou definici. V občanském zákoníku č. 89/2012 Sb., ve znění pozdějších předpisů se o rodině hovoří jako o příbuzenském svazku, které vzniklo manželstvím, jehož součástí jsou rodiče a děti. Dále se zákon zabývá souhrnem práv a povinností rodičů vůči dětem, kdy hovoříme o rodičovské zodpovědnosti.

Je patrné, že rodina patří mezi nejvýznamnější společenské skupiny, a to nejen pro samotného jedince, ale pro celou společnost, ale také pro jednotlivé odborníky, kteří o této problematice pojednávají.

Zde je z různých vědních disciplín definovaný pojem rodina, ale téma diplomové práce je mnohoproblémová rodina, proto si myslím, že by bylo vhodné této definici také věnovat, alespoň minimalistické vysvětlení. Jak samotný název vypovídá mnohoproblémová rodina, je rodina, která se potýká dlouhodobě s více problémy. Matoušek (2005, s. 75) zmiňuje vymezení pojmu dle Kaplanové (1986): „Soubor problému takové rodiny se týká řady jednotlivců i řady sfér rodinného života, přičemž rodina sama je nedokáže řešit ani nedokáže využít existujících sociálních služeb.“ Již při prvním kontaktu s mnohoproblémovou rodinou

je patrné, že rodina s více problémy, které spolu vzájemně souvisí a ovlivňují se. Matoušek a kol. (2013, s. 302) říkají, že: „při řešení jejich problémů je žádoucí dát problémům pořadí, zpřehlednit rizikové a protektivní faktory v rodině i další dostupné zdroje.“

1.1.Funkce rodiny

Rodina má mnoho poslání, která jsou důležitá a podstatná, spadá sem mimo jiné zabezpečení jednotlivých členů po stránce hmotné, ale také pečuje o zdraví, výživu, vytváří hodnoty, výchovné prostředí pro své děti a v neposlední řadě také plní své společenské role.

Rodina, aby fungovala jako celek, musí naplňovat funkce, mezi něž patří:

- a) biologicko-reprodukční
- b) emocionální
- c) ekonomická
- d) socializačně-výchovná

Níže v textu budou jednotlivé funkce rodiny stručně popsány, názvy některých funkcí se od sebe mohou nepatrně lišit, každý z autorů používá různé názvy, ale jedná se pouze o názvy, funkce jsou popisovány dle autorů shodně Havlík, Kořa (2011, s. 68) a dále Kraus, Poláčková (2001, s. 79):

První funkcí je **biologicko-reprodukční funkce**, která hraje nezastupitelnou roli pro samotnou rodinu, ale také pro celou společnost z důvodu zachování lidské populace. Pro stát je důležité, aby se rodil určitý počet dětí, proto je také v jeho kompetenci zasahovat do této funkce celou řadou sociálních opatření, jako jsou například příspěvky či sociální dávky. Význam této funkce pro jednotlivé členy rodiny nespočívá pouze v uspokojování biologických a sexuálních potřeb, ale zároveň také v pokračování rodu. S vývojem společnosti tato funkce pomalu, ale jistě zaostává s měnícími se trendy. Dříve bylo běžné zakládat velké rodiny, ale v současnosti, jak uvádí Matoušek (2003, s. 187): počet dětí se v rodině neustále snižuje, naopak se zvyšuje věk, kdy je uzavírán první sňatek, ale také se zvyšuje počet rozvodů. Mezi další trendy patří rostoucí počet matek, které vychovávají děti samy bez manžela či partnera, v neposlední řadě se navyšuje počet párů, kteří jsou dobrovolně bezdětní. Kariéra, vysoké uplatnění na trhu práce, ale také individuální svoboda, mohou za současné trendy.

Emocionální funkce patří mezi nejzásadnější funkce a její význam neustále roste. Havlík tvrdí, že emocionální funkce úzce souvisí s tvorbou domova. V případě přicházející krize

(např. nemoc, postižení, smrt, nezaměstnanost) potřeba emoční stability přirozeně narůstá. „Požadavky „vnějšího světa“ a pokles významu ostatních funkcí rodiny (kupř. ekonomické, vzdělávací) relativně funkci domova zvýrazňují, a tím kladou na rodinu mimořádné emocionální a morální nároky, jimž ne každé rodinné soužití je s to dostát“. Havlík (2011, s. 71) Pokud není emocionální funkce uspokojována, tzn., že nejsou vybudovány pevné vazby mezi rodiči a dětmi, nejsou dostatečně rozvíjeny psychické schopnosti, může neuspokojování této funkce vést až k dětské deprivaci, jak uvádí Matoušek (2003, s. 48), která je typická pro nefunkční rodiny a pro děti vyrůstající v ústavní péči. Psychická deprivace může mít za následky: opoždění vývoj řeči, dále také opoždění morální a intelektový vývoj. Ohledně sociálních následků nemůžeme opomenout ani nízké vazby na ostatní lidi, těžké navazování vztahů, osamělost, nestabilitu vztahů jak v dětství, tak poté v dospělosti. Psychická deprivace se může projevit i v další generaci, tzn. u dětí těchto dětí.

V současné moderní společnosti se hovoří o tom, že členové rodiny nežijí spolu, ale žijí vedle sebe. Komunikace je nedostatečná, jednotliví členové tráví svůj volný čas zvlášť a ne společně, tudíž se nemůže vytvářet pocit sounáležitosti, který je dle Vaníčkové (2005, s. 43) zásadní pro vznik empatie. I přesto, že rodiče tvrdí, že pro své děti udělají cokoliv, empatie je na nedostatečné úrovni. Tato vlastnost se vytváří během batolecího věku a předškolního věku a je základem pro vývoj svědomí v pozdějším věku. Z toho důvodu je možné v mateřské škole vidět mnoho dětí, které se neumí vcítit do ostatních, což vytváří chování k ostatním lidem i v dospělém věku.

Ekonomická funkce je úzce spjata s rozvojem ekonomického systému každé společnosti. Každý z členů rodiny je zapojen do výrobní či nevýrobní sféry, a zároveň je také spotřebitelem. Tato symbióza je nezbytná pro správné fungování současného trhu. Tato funkce se nevztahuje pouze k ekonomice společnosti, ale jejím stěžejním úkolem je hmotné zajištění členů rodiny, v první řadě dětí. Rodiče mají odpovědnost za naplňování této funkce v podobě materiálního a hmotného zabezpečení, mimo jiné mají dětem zabezpečit plnohodnotný a zdravý vývoj v dětství a dospívání. V dnešní době, kdy se nároky dětí neustále stupňují, jsou rodiče finančně velmi zatíženi, proto tato funkce bývá velmi často ohrožena, popřípadě není naplňována vůbec, kdy jsou oba rodiče nezaměstnaní. Střelec a kol. (1992, s. 75)

Socializačně-výchovná funkce plní poslání v socializaci, výchově a také vzdělávání. Rodina je první sociální skupinou, se kterou se dítě setkává. Zde se děti učí normám, hodnotám, dále si osvojují návyky, vzorce chování a také je předlohou pro role muže a ženy, které jsou významné pro založení prokreační rodiny. I socializačně-výchovná funkce může

být narušena, jak popisuje Havlík (2011, s. 73): „K nejvýznamnějším změnám však patří převzetí vzdělávací funkce školou a stále více dalšími předškolními a mimoškolními zařízeními a médii.“

Poruchu socializačně-výchovné funkce Dunovský (1986, s. 13) dále rozděluje takto:

a) rodiče se nemohou starat o dítě

- důvody této poruchy mohou být přírodní (katastrofy), dalším problémem může být fungování ve společnosti (váčky, hladomor), co se týká poruch rodinného systému, patří sem nezaměstnanost, rozpad, rodiny, velký počet dětí, nebo v samotných členech rodiny (smrt, invalidita)
- přestože dítě může trpět hmotnou nouzí, popřípadě nedostatkem výchovných podnětů, rodiče toto strádání kompenzují velkým zájmem o dítě
- důsledky: podvýživa, chronické onemocnění, poruchy socializace, nedostatečný tělesný vývoj

b) rodiče se nedovedou starat o dítě

- problémy tkví především v rodinném systému a v rodičích samotných, rodiče v tomto případě nejsou schopni zabezpečit základní potřeby, z důvodu jejich nezralosti, případně nízkého věku, a nebo nejsou schopni vypořádat se s problémy (handicapované dítě, rozvod, ztráta partnera)
- v tomto případě je zájem rodičů o dítě velmi různorodý, v některých případech rodiče o dítě zájem mají, někdy je zájem pouze formální a v některých situacích rodiče o dítě ztratí zájem úplně
- důsledky: nedostatky v socializačním vývoji, problémy se stabilitou v budoucí prokreační rodině

c) rodiče se nechtějí starat o dítě

- důvodů, proč se rodiče o dítě nechtějí starat, je mnoho: porucha osobnosti, disharmonický vývoj a také samozřejmě různé typy psychopatií, jež vedou k tomu, že rodiče se odmítají o děti starat, z toho je plynoucí, že zájem o dítě je na minimální úrovni, ale ve většině případů spíš není žádný
- pro rodiče jsou důležité jiné hodnoty, než je péče o vlastní dítě, což může vést k zanedbání péče, nebo až k dobrovolnému opuštění dítěte
- důsledky: takovéto chování rodičů může vyústit až k tomu, že je nutné dítě odebrat, v tomto případě se dítě stává sociálním sirotem, tzn. přestože má

biologické rodiče, je nutné ho umístit do náhradní rodinné péče, děti mají somatické, psychické problémy, mezi další potíže patří opoždující se tělesný vývoj, poruchy neurotické, poruchy chování, delikvence, sociální nepřizpůsobivost

Poruch, těchto čtyř základních funkcí rodiny se zřetelem k dítěti, je mnoho, každá z těchto poruch může být jiného charakteru. Dunovský (1986, s. 13) poruchy těchto funkcí vysvětluje takto: „Pramení z chyb v jednotlivých člancích systému jednotlivec – rodina – společnost a v jejich vzájemné interakci. Důsledky se pak promítají do všech složek tohoto systému. Poruchy mohou být vázány na jednu, několik či všechny čtyři základní funkce rodiny.“

1.2. Typologie rodin z hlediska funkčnosti

Dunovský (1986, s. 25) založil diagnostickou metodu, která zjišťuje funkčnost rodiny. Tuto metodu založil z důvodu komplexnosti pohledu na rodinu. Tento postup se nazývá dotazník funkčnosti rodiny a je rozdělen do osmi následujících kroků:

1. Složení rodiny
2. Stabilita rodiny
3. Sociálně-ekonomická situace rodiny
4. Osobnost rodičů
5. Sourozenec či sourozenci
6. Osobnost šetřeného dítěte
7. Zájem o dítě
8. Péče o dítě

Každá z těchto oblastí má určený počet bodů, které se na konci dotazníku sčítají a dále se rozděluje na pásma funkčnosti.

a) Rodina funkční – rodina nemá žádné problémy, vývoj dítěte není ničím ohrožen

b) Rodina problémová – v této rodině se vyskytují problémy, ale rodina jako celek je schopna sama dané problémy řešit, popřípadě krátkodobou pomocí z vnějšku, dítě není ohroženo na životě či na zdraví

c) **Rodina dysfunkční** – rodina vyžadující permanentní pomoc zvenčí, rodina není schopna si pomoci sama, vyskytují se vážnější problémy funkcí, kdy je rodina ohrožena jako celek, a především je ohrožen vývoj dítěte

d) **Rodina afunkční** – rodina neplní žádnou ze svých funkcí, dítě je ohroženo na životě a na zdraví, řešením této situace je odebrání dítěte z rodiny

1.3. Multiproblémové rodiny

Existují případy, kdy rodina má tolik problémů, že i sebevíce zkušený sociální pracovník může mít pochybnosti o tom, kde správně začít. Berg (2013, s. 150) popisuje, jak posupovat u rodiny, která má mnoho problémů. „Mnohdy dělat méně znamená dělat víc a nepřítomnost spěchu vše urychlí. Běžnou bezprostřední reakcí na multiproblémové rodiny bývá pocit zahlcení a dojem, že je nutné nasadit všechny síly, roztrždit problémy a zahájit okamžitou nápravu.“ Není vhodné zahlcovat rodinu různými programy. Z toho důvodu, že je to pro klienty matoucí a v podstatě i nereálné. Klienti nemohou všechny schůzky stihnout a splnit. Takové jednání může být kontraproduktivní a může naopak vést k roztržení rodiny a ne k pozitivní změně. Může docházet i k tomu, že některé formy pomoci se neslučují s jinými a některé léčebné postupy mohou být prováděny bez konzultace s rodinou a s ostatními odborníky, jež rodině pomáhají. V důsledku může dojít k tomu, že rodina může být stigmatizována jako rodina „nespolupracující“, „nemotivovaná“. Pokud sociální pracovníci pracují s rodinou, která má mnoho problémů, je snadné se do těchto problémů zaplést, proto je důležité mít na paměti, říká Berg (2013, s. 151), že: „Čím víc své vlastní problémy řeší klienti, tím víc je to zplnomocňuje.“

Pří řešení mnoha problémů jedné rodiny je důležité v si první řadě určit, jaký problém je nejaktuálnější a který chce rodina řešit jako první. Výběr záleží na rodině, ne na pracovníkovi. Pracovník nesmí zapomínat na to, že cíle musí být realistické. Velkou roli hraje také ocenění každého úspěchu.

Kompetence a dovednosti sociálního pracovníka, které jsou nutné pro práci s mnohoproblémovou rodinou, shrnují autoři Matoušek, Pazlarová a kol. (2014, s. 23) takto:

- znalost relevantní legislativy,
- řešení dluhů,
- bytová problematika,

- nároky na dávky,
- zaměstnání dospělých,
- školní problémy dětí,
- poruchy duševního zdraví dospělých a dětí,
- závislosti (alkohol, drogy, hráčství),
- komunikace a řešení sporů,
- domácí násilí,
- výchova dětí,
- vedení domácnosti.

Zásady pomoci ohroženým rodinám

1) Poskytnutí základního poradenství

jedná se o poradenství, které poskytuje rady a doporučení, jež se zabývají péčí o dítě, výchovou dítěte, ale základní poradenství také poskytuje rady, jak má klient postupovat při jednání s úřady, se zaměstnavatelem, pronajímatelem bytu a podobně. Pomoc také spočívá v doporučení dalších organizací služeb, případně mediaci, když jsou klienti v konfliktní situaci.

2) Spolupráce s dalšími subjekty

Úkolem sociálního pracovníka je aktivně spolupracovat a navazovat kontakty s veřejnými institucemi, které poskytují služby rodinám s dětmi. Sociální pracovník musí mít vždy souhlas rodiny při kontaktu jiné organizace.

3) Podpora a posilování přirozené sítě vztahů

Tato zásada je důležitá pro obnovení či vytvoření vztahové rodinné sítě. Cílem této zásady je, aby se klienti nestali závislí na sociálních službách, ale aby v případě, kdy potřebují pomoc, kontaktovali své blízké a příbuzné. Kontaktováním přátel a příbuzných se také podporuje prevence sociálního vyloučení.

4) Nabídka a zajištění vhodného programu pro děti

Jedná se o zajištění volného času u dětí, jejichž rodina má nízkou sociální úroveň. Spolupráce je vytvářena se školou, zájmovými sdruženími, případně dalšími subjekty a organizacemi.

5) Pomoc dětem s výběrem dalšího vzdělávání

Pozornost je zaměřená na děti, jež ukončily povinnou školní docházku a připravují se na další vzdělávání, případně na povolání. Jedná se především o děti a mladistvé, které jsou propuštěné z ústavní, ochranné výchovy, nebo jsou propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody. Sociální pracovník kooperuje s úřady práce při výběru vhodného zaměstnání a zajišťuje zvláštní péči o děti dle programů péče o problémové skupiny dětí. Tyto programy jsou upraveny státními orgány, obcemi a pověřenými osobami.

6) Poskytování pomoci rodičům po dobu umístění dítěte do zařízení

Když je dítě umístěno do zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo do zařízení pro děti, jež vyžadují okamžitou pomoc, sociální pracovník pomáhá rodičům při uspořádání rodinných poměrů, aby byl dětem umožněn návrat do původní rodiny co nejdříve. Dále je rodičům poskytnutá pomoc v situaci, kdy je nutné vyřešit sociální a hmotnou úroveň rodiny.

7) Zjištění důvodů, je-li nutný pobyt dítěte v zařízení

V tomto případě je nutné zjistit, zda-li přetrvávají podmínky a důvody pro pobyt dítěte v zařízení mimo rodinu. Z tohoto důvodu navštěvuje sociální pracovník dítě v zařízení, ale také rodiče, kde provádí sociální šetření a zjišťuje, zda-li už se změnila podmínky pro bezpečný návrat dítěte do rodiny. (Metodické doporučení MPSV č. 9/2009 k sociální práci s ohroženou rodinou, 2016)

Cíl poskytování služeb

- redukovat počet dětí, které mají být umístěny mimo rodinu do zařízení, protože rodina není funkční nebo z důvodu bytových případně sociálních problémů
- pomoci sociálně slabým rodinám, které jsou sociálně vyloučené, aby důsledky vyloučení byly co nejmenší a nedošlo k odebrání dítěte z rodiny
- přispívat k integraci sociálně slabých rodin
- podporovat právo dítěte vyrůstat ve své rodině

- upevňovat kontakt mezi rodiči a dítětem, které je umístěné v zařízení
 - v případě možnosti upřednostňovat mimosoudní řešení sporů
- (Metodické doporučení MPSV č. 9/2009 k sociální práci s ohroženou rodinou, 2016)

Doporučení kombinace sociální práce

1. **Terénní sociální práce**, jejímž posláním je snižovat míru sociálního vyloučení a chudoby jednotlivců i celých rodin. Cílem je zastavení zhoršující situace klientů a zlepšení sociálních dovedností, životní úrovně a spokojenosti. Pracovnice vyhledávají a pracují s klienty a jejich rodinami, které jsou v obtížné životní situaci a chtějí ji změnit, jsou dlouhodobě nezaměstnaní, závislí na dávkách státní sociální podpory a sociální péče, mají špatné bytové podmínky, nízké vzdělání, a tedy malou uplatitelnost na trhu práce, mají obtíže při kontaktu s institucemi a sociálním prostředím a kumulují se u nich najednou více problémů, tzv. mnohoproblémové rodiny. (Metodické doporučení MPSV č. 9/2009 k sociální práci s ohroženou rodinou, 2016)
2. **Šetření v domácnostech** hraje nezastupitelnou roli v případě, kdy sociální pracovník potřebuje zjistit, v jakém prostředí rodina žije a v jakých podmínkách je dítě vychováno. Poté je možné lépe pochopit specifické podmínky rodiny a je mnohem snazší řešit problém komplexně jako soubor. Pracovník také vhodněji hledá řešení, které rodina akutně potřebuje a dochází tak k osamostatňování klientů dříve.
3. **Jednání v kanceláři pracovníka**, kdy je cílem zjištění informací, které jsou potřebné pro vyřešení aktuální situace a problémů. Pracovník zjišťuje informace z různých zdrojů. Cílem není vyřešení problémů za klienta, ale najít správnou cestu, která řeší daný problém. Jedná se o zprostředkování kontaktu s ostatními službami prostřednictvím systematické práce s klientem. Sociální pracovník vede klienta k samostatnosti a ke zvyšování sociálních dovedností. V případě zvyšování sociálních dovedností se eliminuje riziko sociální exkluze. (Metodické doporučení MPSV č. 9/2009 k sociální práci s ohroženou rodinou, 2016)

1.4.Sanace rodiny

Matoušek (2003, s. 196) ve slovníku sociální práce definuje sanaci rodiny jako postup, jehož hlavním úkolem je podporovat fungování rodiny. Nepodporuje vyčleňování člena rodiny, pokud někoho ohrožuje, či je sám někým ohrožován. Aktuálně je v západních zemích zastáván názor, že by sanace rodiny měla být promítána do praxe sociální práce. Jako první

užitou metodou při ohrožení dítěte, případně při výskytu domácího násilí, by měla být užitá sanace rodiny. Práce s dysfunkční rodinou může mít formu podpory od vyškoleného dobrovolníka, odborné terapie nebo další služby např. docházení dětí do specializovaných denních center nebo přípravné vzdělávání dětí atp.

Bechyňová, Konvičková (2008, s. 18) říká, že sanace je souhrn opatření z oblasti sociálně-právní ochrany dětí a sociálních služeb, které jsou ukládány rodičům dětí, jejichž vývoj (sociální, psychologický a biologický) je narušen. Pokud by sanace nebyla rodině uložena, může dojít k odebrání dítěte, protože primární zásadou této metody je „podpora dítěte prostřednictvím pomoci jeho rodině.“ Účel metody sanace rodiny je zachovat rodinu jako celek při prevenci, odstranění či eliminaci příčin problémů. Dále se sanace zabývá udržováním kontaktu biologických rodičů s dětmi v případě, že dojde k odebrání dítěte z rodiny nebo umožnění bezpečného návratu dítěte zpět do původní rodiny.

1.4.1. Podmínky, kdy lze rodinu sanovat

- ✓ Budoucí rodiče, jež byli v dětství zanedbáváni nebo byl jiným způsobem ohrožen jejich vývoj, tudíž sami nemají pevné vazby a podporu, dále je zde pravděpodobnost absence výchovných vzorců pro budoucí generace
- ✓ V případě, že dítě bylo umístěno do ústavní výchovy buď na základě předběžného opatření, nebo dobrovolně
- ✓ Dítě je umístěno v ústavní výchově, kdy je cílem sanace vytvoření vyhovujících podmínek pro kontakt rodičů s dítětem, sanace může vést až ke svěřením dítěte zpět do péče rodičů
- ✓ Ústavní výchova byla soudně zrušena, protože nastaly žádoucí změny v rodině a dítě je svěřeno zpět do péče rodičům, kdy sanace hraje svou roli po návratu dítěte zpět domů při udržení vyhovujících změn
- ✓ V situaci, když je dítě svěřeno na přechodnou dobu do pěstounské péče, kdy sanace zajišťuje udržování kontaktu dítěte s biologickou rodinou a zlepšování podmínek pro návrat dítěte zpět do péče biologických rodičů

1.4.2. Kdy není vhodné rodinu sanovat

- V případě, kdy není doporučován kontakt rodičů s dítětem z důvodu zvlášť hrubého zacházení, týrání, zanedbávání
- Mezi rodiči a dětmi neexistuje žádný citový vztah
- U rodičů je patrná závislost na návykových látkách (drogy, alkohol) a rodiče se nechtějí léčit
- V situaci, kdy jsou rodiče psychiatricky nemocní a nechtějí spolupracovat s lékařem
- Rodiče byli částečně zbaveni způsobilosti a nechtějí spolupracovat s opatrovníkem

Do základních cílů sanace rodiny spadá péče o dítě. Tato oblast je pro rodiče velmi citlivá, proto jsou pro ně zásahy zvenčí psychicky náročné. Na pomoc odborníků mohou reagovat různými obrannými reakcemi (agrese, slovní útoky, nebo naopak pasivní jednání). Reakce bývají podpořeny strachem z odebrání dítěte z vlastní péče, proto se rodiče v mnoha případech bojí přiznat, že je péče o dítě pro ně náročná a že pomoc od odborníků vlastně potřebují. Bohužel je vyhledání pomoci ještě pořád vnímáno jako selhání a ne jako výraz odpovědného rodičovství.

Nabídnout rodičům podporu v péči o dítě je vhodné co nejdříve po narození dítěte, z důvodu zvyšující se naděje na pozastavení transgeneračního vzorce nevhodného chování rodičů vůči dětem. „Transgenerační přenos bývá definován jako proces, jehož následkem jsou vědomě nebo nevědomě přenášeny vzorce chování do další generace.“ Tóthová, (2011, s. 78) „Žádná traumatická zkušenost nezasahuje jen jedince, ale dotýká se také každého, kdo s ním sdílí nebo bude sdílet život. Traumatogenní dynamika neuzdravených rodinných zkušeností nezůstává izolována v intrapsychickém prostoru, ale v rodinném systému postupně získává rozměr primární, sekundární i systemický a v případě, že překročí jeho hranice, je předávána novým generacím v podobě transgeneračních zranění.“ Tóthová, (2011, s. 68) Podpora je preventivního rázu, proto by měla být včasná a zároveň vyžaduje spolupráci odborníků z mnoha odvětví – zdravotnický sektor, pracovníci SPOD, poskytovatele sociálních služeb atd. Odborník, který rodině pomáhá, musí pomoc poskytovat s respektem vůči rodičům, ale současně zajišťovat co nejlepší péči pro dítě. Bechyňová, Konvičková (2008, s. 54)

Myslím si, že by bylo vhodné uvést příklad zapsaného ústavu, který se zabývá sanací rodiny. Je jím STŘEP. Pomáhá dětem ve věku od narození do 15let, které jsou ohroženy různými riziky, nebo jim hrozí zanedbání péče. Sanace je multidisciplinární práce, která je

poskytována nejen samotnému dítěti, ale rodině jako celku. Mezi základní nástroje patří redukce počtu umístěných dětí do náhradní rodinné péče, dále také snižování doby pobytu dětí v ústavních zařízeních a v neposlední řadě odstraňování deprivace, kterou děti prožívají v ústavní výchově.

Hlavním záměrem STŘEPu je zabraňování, nebo alespoň redukce odebrání dětí z biologických rodin a pomoc rodinám při navracení dětí zpět k rodičům domů z ústavní výchovy. (STŘEP, 2016)

1.5. Případová konference

„Jedním ze základních znaků sanace rodiny je realizace případových konferencí. Případová konference je společné setkání pomáhajících pracovníků, kteří hledají a navrhuji optimální řešení konkrétní situace rodiny.“ Bechyňová, Konvičková (2008, s. 89) Jedná se o multidisciplinární setkávání odborníků, kteří jsou v každodenním kontaktu s rodinou a ohroženým dítětem. Členy multidisciplinárního týmu jsou v první řadě sociální pracovníci orgánu SPOD, dále pracovník centra pro sanaci rodiny, třídní učitel, pracovník speciálního pedagogického centra a lékař. „Případovou konferenci v optimálním případě svolává a koordinuje pracovník SPOD tehdy, dostalo-li se dítě či jeho rodina do natolik obtížné situace, že by mohla vyústit v nutnost umístění dítěte mimo rodinu, nebo tato situace již nastala.“ Bechyňová, Konvičková (2008, s. 91)

Jak uvádí Bechyňová, Konvičková (2008, s. 89) v současné době se případové konference příliš často neaplikují. Je to z toho důvodu, že jsou chybně považovány za neúčinný způsob práce, kdy dochází ke střetu rozcházejících se názorů různých pomáhajících institucí. Autorky se shodují na tom, že nelze tvrdit: „že současná situace v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi a výkonu ústavní výchovy probíhá bez vzájemné spolupráce zúčastněných stran.“ S rodinou, která je nějakým způsobem ohrožená, je práce nedostatečně nebo málo koordinovaná, bohužel není žádný prováděcí předpis, jenž by tuto koordinaci upravoval. Jakožto jediní pracovníci orgánu SPOD mají zákonem stanovené právo získávat a shromažďovat informace, které se týkají sociálně-právní ochrany dětí. Ostatní, kteří pracují v jiných institucích zabývajících se problematikou rodiny a dětí, získávají tyto informace pomocí telefonátů nebo písemnými zprávami.

Cíle případové konference

- posouzení situace rodiny, které musí být v první řadě objektivní, na tuto situaci je nahlíženo mnoha různými odborníky;
- vymezit jednotlivé cíle, nejdříve se stanoví hlavní cíl, poté následuje stanovení si dílčích cílů a jednotlivých kroků;
- vytyčit každému subjektu dílčí zodpovědnost;
- zajistit spolupráce multidisciplinárního týmu s rodinou;
- předcházení situací, které mohou nastat, jelikož každá instituce spolupracuje s rodinou jiným způsobem a doporučení od institucí mohou být rozdílná

Urgentní případová konference

Existuje jiná forma případová konference, která se nazývá urgentní. Tuto konferenci svolává pracovnice SPOD v několika případech, které následně shrnuje Bechyňová (2012, s. 36):

- v případě, kdy je dítě ohroženo, ale není nutné, aby bylo odebráno z rodiny, protože v širší rodině existují příbuzní, kteří se o dítě postarají
- v současné situaci není v žádném ohrožení, ale existuje předpoklad, že v blízké budoucnosti dojde k ohrožení či zanedbání dítěte
- dítě je aktuálně v nebezpečí a jeho situace vyžaduje okamžitou pomoc, celá rodina je v situaci, kdy je zapotřebí sociálních služeb

2. Rodina a výchovné problémy dětí

Tato kapitola se zabývá singulárními výchovnými problémy u dětí. Zpočátku je zde vymezeno rozdělení výchovných problémů dle stupně společenské závažnosti. Následuje popsání vlivů, které souvisí s podmíněností výchovných problémů. A v neposlední řadě jsou charakterizované jednotlivé výchovné problémy.

„Je smutné až tragické, že v době, kdy by se mladí lidé měli těšit na pozitivní možnosti, které jim život v dospělosti nabízí, mnozí z nich, někteří dokonce před dosažením staršího školního věku, nastupují životní cestu zločinu a asociálního chování.“ Kyriacou (2005, s. 132)

„Jedná se zejména o nekonformní jednání, které se vyznačuje negativním vybočováním z norem a porušováním zavedených společenských, školních a jiných pravidel. Určitá míra výskytu takového jednání v průběhu dospívání je však zároveň považována za svým způsobem normální a poukazuje spíše na složitost tohoto období pro každého jedince v rámci jeho vývoje.“ Moravcová, Podaná, Buriánek (2015, s. 46) Pro období ve věku 11. - 15. let je typické, že je možný výskyt zvýšené míry rizikového chování, v některých případech může dojít až k delikventnímu chování, kdy mladiství zkouší normy. Jsou situace, kdy děti z tohoto chování a jednání „vyrostou“, ale naopak se může stát, že v delikventním chování pokračují až do dospělosti.

Za výchovné problémy lze považovat riskantní až nebezpečné chování, které se projevuje při narušení společenských vztahů, nebo při nedostatečném zajištění socializačně-výchovné funkce. Za výchovné problémy se označuje takové chování, jež překračuje běžné normy, jehož znakem je dlouhodobost a narůstání intenzity. Výchovné problémy je možné rozdělit podle stupně společenské závažnosti do tří kategorií:

a) disociální výchovné problémy

nejméně závažné výchovné problémy, jedná se o nespolečenské chování, kam spadají zlozvyky, neposlušnost, úzkost, strach a lhaní, toto chování je běžné téměř u všech dětí, ale jedná se o problémy, které je možno zvládnout běžnými pedagogickými prostředky nebo samy s postupem času vymizí, pro toto chování je charakteristické, že se nejedná o patologii a ve většině případů neškodí okolí

b) asociální chování

jedná se o patologické chování, které je v rozporu s morálními hodnotami dané společnosti, kdy mladistvý uniká od svých problémů, společnost není ohrožena, z aspektu morálního a etického je toto chování již na hraně, případně lehce za hranou, patří sem negativismus, užívání návykových látek (tabák, alkohol, drogy a jiné omamné látky), záškoláctví, sebepoškozování, agrese, útěky, šikana, gambling či nevhodné sexuální chování, při tomto chování je nutný speciálně pedagogický přístup

c) antisociální chování

chování, které je nebezpečné pro společnost, v tomto případě nejsou narušeny jen normy morální, ale také právní, z tohoto důvodu je mladistvý trestně postihnutelný, protože páchá majetkovou, násilnou nebo jinak nebezpečnou trestnou činnost, jako jsou loupeže, krádeže, vandalismus, vraždy, sexuální delikty, při takto rizikovém chování je nutné odhalit primární příčiny, z tohoto důvodu je nezbytná intenzivní spolupráce s odborníky a s rodinou mladistvého (Právo na dětství, 2016, Jedlička a kolektiv, 2015. s. 384)

2.1. Podmíněnost výchovných problémů

Autoři Suchý a Švancar (1972, s. 57) jsou jednotného názoru v tom, že neexistuje fatální předurčenost k delikventnímu chování, ať už se jedná o determinace dědičné, rodinné či osobnostní. Avšak shodují se na tom, že lze vidět odlišnost, která se projevuje u vstupních dispozic v delikventním chování.

Na konci dvacátého století, kdy se rozšiřují sociálně patologické jevy a neustále se snižuje věk prvopachatelnů, jsou za příčiny uváděny změny v tradičních rolích rodiny, prostituce, minimální autorita škol, snadnější dostupnost k drogám, žebrání, gambling, sekty, pornografie a mnoho dalších příčin. Nicméně existují i pozitivní jevy, které napomáhají šíření patologických jevů. Mezi ně je možné řadit vliv médií, svoboda cestování do zahraničí a zvětšující se nabídka zboží. Zoubková (2002, s. 8)

a) Dědičnost

Matoušek a Kroftová (1998, s. 22) uvádí ve své knize s názvem Mládež a delikvence tuto teorii o vztahu dědičnosti a delikventního chování: „Delikvence je chování. Chování je podmíněno velice komplexně. Dědičnost je jedním z mnoha faktorů, které na ně mají vliv. Genetická dispozice může být odpovědná např. za sníženou sebekontrolu či za hyperaktivitu. Tyto vlohové však samy o sobě nevedou k vytvoření delikventní party, která vyloupí obchod.“

b) Rodina

Vědy, jež studují lidi, zejména nauky zabývající se lidskou osobností a jejím vývojem, jsou toho názoru, že za nejdůležitější a určující období v životě člověka je dětství. Výchova v nejranějším věku předurčuje celý socializační proces. „Psychiatr, psycholog i soudce, chce-li vysvětlit, proč daná osobnost je právě taková, jaká je, snaží-li se na základě toho najít prostředky k jejímu uzdravení nebo k nápravě, se stěží obejde bez toho, aby se nepokusil co nejdokonaleji poznat její dětství, její rodinné prostředí, její rodinnou anamnézu.“ Suchý, Švancar (1972, s. 55) V tomto případě je zapotřebí znát velké množství faktů a informací, které jsou mnohdy těžce získatelné. Jedná se o intimní věci, které je málokdo ochoten poskytnout cizí osobě.

Dle autorů Matouška a Kroftové (1998, s. 38) se v současné době děti stávají čím dál tím více obětí tlaků na dokonalou adaptaci. Toto zapříčiňuje také to, že se zvyšuje celková doba trávení času dětí v různých institucích již od raného dětského věku, jako jsou jesle a mateřské školy. „V prostředí vyžadujícím velkou míru konformity se každá malá dispoziční odchylka od normy – např. hyperaktivita chování nebo vrozená porucha učení typu dyslexie – může stát vážným problémem.“ Pokud vychovatel případně učitel není schopen, nebo nechce k dítěti přistupovat s ohledem na jeho individuální potřeby, dítě se dostává na okraj zájmu, a to má velký význam na vývoj sebevědomí, ale také na postavení ve třídě mezi spolužáky. Selhání, které začíná ve škole, bude provázet jedince ve společenském životě i v budoucnosti.

Další faktor, který má vliv na chování dětí je výchova pouze jedním z rodičů. Děti, jež jsou vychovávány pouze jedním z rodičů (ve většině případů se jedná o matky) mají horší školní prospěch, více problémů po psychické i zdravotní stránce a v neposlední řadě se u nich projevuje vyšší sklon porušovat zákony, toto chování je typické převážně pro chlapce, kteří vyrůstají pouze s matkou a chybí jim výchovný vzor otce.

V minulých letech platilo, že mladiství se sklony k delikventnímu chování pochází ze skupiny lidí žijících na okraji společnosti (chudí a nevzdělaní). S postupem času, kdy se kriminalita zvyšovala, se zároveň vyvracel tento fakt, protože přibývalo mladistvých pocházejících z dobře situovaných rodin. Zvyšující se kriminalita u dětí ve vyšších sociálních vrstvách je následkem toho, že klesá vliv rodiny na výchovu dětí. Rodiče mají méně času na výchovu svých dětí z důvodu kariéry.

Následujícím činitelem ovlivňujícím dětskou kriminalitu je podle Matouška a Kroftové (1998, s. 42) vazba matky k dítěti. Pomocí dotazníkového šetření je možné zjistit i postoje matky k nenarozenému dítěti. Okolnosti, které mohou narušit vazbu matky na dítě, jsou

komplikované těhotenství, problémový porod, odloučení dítěte od matky krátce po porodu z důvodu nedonošení dítěte, popřípadě nemoc či handicap narozeného dítěte. Odloučení může nastat i v případě dlouhodobé nemoci matky. U matek, jež se s těmito problémy potýkaly, je vyšší pravděpodobnost, že budou své děti v budoucnosti týrat či zanedbávat. Případy komplikací se samotným těhotenstvím nebo porodem jsou předzvěsti kriminálního jednání u dětí a mladistvých.

Mezi další faktory, které ovlivňují delikventní jednání, uvádějí Matoušek a Kroftová (1998, s. 43) rodinné prostředí. Klima rodiny je hlavně chladné, bez citů, kde je ve většině případů minimální, nebo žádný zájem ze strany rodičů o dítě, nejsou uspokojovány dětské potřeby.

Autoři Matoušek a Kroftová (1998, s. 43) tvrdí, že: „Zvláštní kategorii tvoří děti, které rodinné prostředí vůbec nepoznaly. Byly vychovávány v *kolektivních institučních zařízeních*; obvykle prošly celou sérií náhradních domovů.“ Tyto děti bývají deprivované a je pro ně složité navazovat vztahy a pochopit „neústavní“ realitu. „Jejich delikventní chování během dospívání a časně dospělosti může být někdy projevem naivity a „vrstevnického“ vidění světa, které neměly možnost korigovat v dlouhodobém vztahu k respektovanému dospělému a také k mimoústavním institucím.“ Jejich přizpůsobení pro běžný samostatný život je náročné a ne vždy úspěšné, proto je pro ně vazba na vězení neúmyslně upřednostňována před neznámým prostředím běžné reality.

Četnější přítomnost delikventního chování je v rodinách, kde je preferována tvrdá disciplína zahrnující agresivitu rodičů vůči dětem. Děti zde přejímají agresivní vzorce chování.

Zásadní roli při výchově dětí a při prevenci delikventního chování dle názoru Matouška a Kroftové (1998, s. 45) u mladistvých hraje dohled rodičů nad dětmi. Tím je myšlena informovanost rodičů o tom, jak a s kým dítě tráví svůj volný čas, koho má za kamarády atp. Čím menší mají rodiče přehled o svých dětech, tím se zvyšuje riziko pravděpodobnosti, že dítě spáchá trestný čin.

Dalším klíčovým činitelem je alkohol. Dítě, které vyrůstá v rodině alkoholiků, má vyšší šanci stát se taktéž alkoholikem. Mezi mladými pachateli je výskyt alkoholiků poměrně vysoký a je také značná míra zločinů spáchaných pod vlivem alkoholu. „Vztah mezi alkoholismem a kriminalitou je velmi úzký.“ Suchý, Švancar (1972, s. 73) Rodiče nadměrně pijící alkohol nejsou schopni dětem zaručit řádnou výchovu. Proto děti, jež pochází z takovéto rodiny, se kvůli nedostatku hmotného zabezpečení učí krást. Je mnoho případů, kdy mladiství

páchají trestné činy vloupání, aby si opatřili alkohol, případně ukradené peníze propijí. Dalšími „vedlejšími účinky“, které prožívají děti žijící v rodině alkoholiků, je to, že jejich školní prospěch je na horší úrovni než u dětí, které nevyrůstaly v rodině alkoholiků. Zajímavý je fakt, že děti, z rodin alkoholiků zřídka uvádějí otce jako osobou, kterou mají rádi. Mecír, (1989, s. 21)

Jako samostatnou kapitolu činitelů uvádějí autoři Suchý, Švancar (1972, s. 74) recidivu rodičů. Pro děti vyrůstající v rodině recidivistů je běžné, že přejímají antisociální chování od svých rodičů. Je obvyklé, že v trestné evidenci se vyskytují tatáž jména. Děti jsou odmala zvyklé na to, že jsou považovány za narušené a podle toho také žijí a chovají se.

U mladistvých pachatelů je vysoký počet dětí narozených starším matkám ve věku 40 – 50 let. Autoři Suchý, Švancar (1972, s. 76) si myslí, že je to z toho důvodu, že ženy se ve vyšším věku neumí tolik vžít do dětského světa, a tak s dítětem navázat hluboký vztah. Dítě se tak dostává do situace, kdy není pochopeno. Svou roli zde také hrají fyzické síly ženy, které se zvyšujícím věkem ubývají.

Dalším faktorem, který může ovlivňovat vznik výchovných problémů, je období dospívání a adolescence, jak říká autor Macek (1999, s. 96) ve své knize, která se zabývá dospíváním a adolescencí. „Adolescence už nemá jako základní charakteristiku konflikty, zvraty a krize, zůstává skutečností, že je to velmi citlivé období pro rozvoj tzv. rizikového a problémového chování.“

K poslední okolnosti, která ovlivňuje delikventní chování, patří bezesporu delikventní chování u rodičů. Pokud dítě vyrůstá v prostředí, kde rodiče nadměrně pijí alkohol, užívají drogy, jsou často bez zaměstnání, probabilita, že dítě bude tyto vzorce opakovat již během dospívání, je vysoká.

c) Vrozené osobnostní dispozice

Dle psychologických vyšetření, která se prováděla mezi lidmi, jež jsou věznění a mezi lidmi, kteří nebyli věznění, jsou patrné markantní rozdíly v nadcházejících znacích. Lidé věznění:

- „mají sníženou sebekontrolu,
- mají nižší toleranci k chování jiných lidí,
- mají nižší odpovědnost za svoje chování,
- mají vyšší impulzivitu,
- jsou méně přátelští,
- jsou méně zralí,

- častěji mají pocit nadřazenosti
- jsou více zaměřeni na sebe.“

Matoušek, Kroftová (1998, s. 31)

2.2. Jednotlivé výchovné problémy

„Někteří autoři považují kriminalitu za pouhý výraz obecné zkaženosti mládeže, kdy se mnozí dospívající lidé nenaučili od svých rodičů pevným morálním zásadám, jsou požívační, často se nudí, pohrdají zákony a snadno se svými vrstevníky nechají svést na scestí. Jedná se o nesmírně zjednodušenou analýzu, a přestože ji média často uvádějí, má jen velmi okrajovou souvislost s tím, že většina adolescentů je dobře vychovaná má smysl pro morálku i respekt k autoritám.“ Kyriacou (2005, s. 136)

Výzkum, který se zabýval účinností programů pro mládež, kde se sledovalo ovlivňování rodiny, se ukázalo jako nízké. Přičemž se nebral v potaz aplikovaný přístup, kterým byla případová konference, rodinná terapie nebo rodinné poradenství. Vzhledem k zakotveným stereotypům ohledně nefunkčnosti rodiny či rozpadající se rodiny mohou vést k tomu, že se na rodinu mladistvých delikventů rovnou nahlíží jako na rodinu neovlivnitelnou. Z tohoto důvodu se ve většině zařízení pro mladistvé delikventy nepočítá s rodinou, pracuje se pouze s mladistvými, v některých případech dochází k tomu, že rodina je považována za konkurenci zařízení, proto je dokonce až bráněno styku mladistvého s rodinou.

„Teprve v nedávné době jsme mohli zaznamenat změnu v postoji k rodinám mladých delikventů. Odborníci přestávají být fascinováni nedostatky těchto rodin a známkami jejich dysfunkce; soustřeďují se spíše na využitelné zdroje podpory, které se dají ve prospěch mladistvého delikventa mobilizovat. Pozitivní změnou je i přihlížení k sociální síti rodiny – vychází se z předpokladu, že schopnost rodiny ovlivňovat děti souvisí s širším sociálním zapojením rodiny.“ Matoušek (1993, s. 101)

Je potřebné, aby byla podněcována kompaktnost v rodinách, ovlivňovat postoje mezi rodiči a dětmi, napomáhat k tomu, aby rodiče byli dobrými vzory, které děti spontánně napodobují, tyto vzory musí fungovat vně i mimo rodinu. Matoušek (1993, s. 101)

Přestože rodina má na výchovu největší vliv, s přibývajícím věkem dětí se tento vliv postupně oslabuje a důležitou roli a významnou úlohu v životě dospívajících hraje vrstevnická skupina, se kterou se děti ztotožňují. Moravcová, Podaná, Buriánek (2015, s. 74)

2.2.1. Záškoláctví

Záškoláctví je jev, který negativně neovlivňuje pouze samotného jedince, ale dotýká se celé společnosti, konsekvence chování může vést až ke zhoršení školního prospěchu, složitějšího uplatnění v budoucím životě a dokonce i ke kriminálnímu chování. Záškoláctví je dle Kyriacou (2005, s. 44) měřítkem úrovně vzdělávacího systému, jestliže dle žáků není vzdělávání smysluplné, je potřeba se zamyslet na způsobem vzdělávání. Záškolák je dítě, či mladistvý, který má ve škole neomluvenou přítomnost. Tato definice se zdá být jednoduchá, ale opak je pravdou, jak říká Kyriacou (2005, s. 44): „Často se však při pokusu shromáždit údaje o záškoláctví ukazuje, že je velmi složité popsat chování takovým souborem kategorií, které by jednoznačně určily, zda konkrétní případ máme považovat za záškoláctví nebo ne.“ To je důvodem, proč je vytvořeno pět kategorií, které pomáhají rozlišit, kdy se jedná o záškoláctví a kdy nikoliv.

1. **Pravé záškoláctví** – jde o situaci, kdy dítě do školy nechodí, ale rodičům říká, že ano.
2. **Záškoláctví s vědomím rodičů** – žák do školy nechodí, přestože nemá žádný závažný důvod, rodiče o tom vědí a nechávají dítě doma. Lze rozlišit několik typů rodičů, jedni potřebují dítě doma, aby jim pomohli, druzí mají nepřátelský vztah ke škole a vzdělávání a posledním typem jsou rodiče, kteří jsou slabí a nedokážou svému dítěti říci ne.
3. **Záškoláctví s klamáním rodičů** – dítě své rodiče přesvědčí, že mu není dobře a rodiče mu napíší omluvku. Dítě do školy nejde, i přestože mu nic není.
4. **Útěky ze školy** – neboli interní záškoláctví, kdy žák jde do školy, nechá si zapsat přítomnost a poté školu na pár hodin opustí.
5. **Odmítání školy** – jedná se o formu záškoláctví, kdy chůze do školy může u žáka vyvolat psychické potíže. Dítě může mít strach ze šikany, může se bát neúspěchu ve školním prospěchu, ale také může jít o formu deprese nebo školní fobie. V tomto případě je nutná odborná intervence. Kyriacou (2005, s. 45)

Proto, aby mohlo být záškoláctví odstraněno, je nutné zjistit důvody, proč k němu dochází. V případě zjištění těchto příčin je možné se žákem dále pracovat. Pro efektivnost odstranění záškoláctví je potřeba spolupráce s rodiči. Po domluvě výchovného poradce s rodiči může být žák vyšetřen v pedagogicko-psychologické poradně, která doporučí, jak v této konkrétní situaci dále postupovat. (ZKOLA, 2016)

Příčiny záškoláctví

Jedním z důvodů může být negativní vztah ke škole a k učení. V tento negativní postoj může vyústit i zpočátku pozitivní vztah, kdy žák probírané učivo přestává zvládat, tudíž nechce chodit do školy. V některých případech může vztah ke škole ovlivnit chování a hodnocení konkrétního učitele, kdy žák odmítá navštěvovat pouze jeho výuku.

Následujícím zdrojem záškoláctví může být obava ze šikany, kdy se bojí chodit do školy, aby nebyl šikanován.

V případě, že si žák zvolí nevhodný studijní obor, zvyšuje se pravděpodobnost, že bude chodit za školu, protože ho daná škola nebude bavit.

Velký vliv na záškoláctví v období pubescence a adolescence mají kamarádi a parta. Tento jev je zcela přirozený, kdy děti chtějí trávit co nejvíce času s partou, proto se škola stává nezajímavou a raději tráví společný čas například v restauracích.

Dalším spouštěčem mohou být bezpochyby problémy v rodině. V těchto případech bývá dítě vystaveno neustálému stresu, a proto se snaží ze situace nějakým způsobem utéct.

Každý z těchto typů je pro děti a mladistvé riskantním, protože vzniká příliš volného času. Tento čas tráví žáci v mnoha případech negativním způsobem, kdy experimentují s alkoholem nebo drogami, případně páchají delikventní činy. (ZKOLA, 2016)

2.2.2. Šikana

Šikana je považována za jev, který se ve škole zřídka vyskytoval. Avšak v současnosti se ukázalo, že je tento jev velice rozsáhlý a v první řadě velmi nebezpečný. Šikana může mít dlouhodobé následky a může vyústit až k suicidu oběti. Jak uvádí Kyriacou (2005, s. 26) jedná se o fenomén, který nelze úplně potlačit, proto se vytváří na školách programy a prosazují jasné zásady, které vedou ke snížení tohoto negativního jevu na školách a tím nabízí pomoc nejen obětem šikany, ale také agresorům.

Definice šikany dle Kyriacou (2005, s. 26) zní následovně: „Trvalé agresivní jednání jednoho z žáků vůči druhému s úmyslem způsobit oběti utrpení.“ Šikanu dále dělíme na fyzickou (kdy se jedná o tělesné napadání, bití), další je slovní šikana (agresor oběť slovně nepadá, vysmívá se jí) a posledním typem je nepřímá šikana (sociální exkluze oběti).

Agresor je buď sám, a nebo ve skupině spolužáků, kdy je oběť šikanována z mnoha různých důvodů. K pochopení šikany je nutné rozlišit, zda se jedná o jednorázový násilný jev, nebo zda-li jde o dlouhodobé ubližování. Podstatné je se také zaměřit na záměrnost, někdy

může jít o pouhé pošťuchování, které je v určitém věku běžné. V případě skutečné šikany si agresor uvědomuje, jak své oběti ubližuje a má uspokojení ze strachu, který v oběti vyvolává. U oběti, která je šikanována dlouhodobě, se mohou vyvinout psychické potíže, kdy se dítě nebo mladistvý začne vymlouvat, že nechce chodit do školy a škole se záměrně vyhýbá, zhorší se ve školním prospěchu a v nejhorším případě tento nátlak může vést až k úniku z této situace a sebevraždou.

Ve školách mají ředitelé zákonem stanovenou povinnost, kdy musí vymezit metody, které zabraňují šikaně na škole, kterou musí následně oznámit kolegům učitelům, ale také žákům a jejich rodičům. Tyto postupy by měly být součástí školního řádu, aby byla zajištěna jejich efektivnost. Kyriacou (2005, s. 30)

2.2.3. Užívání návykových látek

Drogy

Kolektiv autorů (1997, s. 11) je jednotného názoru na nebezpečnost závislosti na psychotropních látkách, protože říká, že: „závislost na psychotropních látkách nabyla v druhé polovině dvacátého století šokujících rozměrů a její nebezpečí se ostře vystupňovalo poté, co začala zasahovat stále mladší věkové skupiny.“

„Problémové užívání drog zasahuje rodiny jako přílivová vlna, v jejímž důsledku se pak všichni postižení zmítají v moři hněvu, rozčarování, strachu a osamocení.“ Barnardová (2011, s. 13)

„Díky maximální dostupnosti prakticky jakékoli drogy není už otázka, zda se naše dítě k droze dostane, aktuální. Rozhodující je, zde se k droze znovu vrátí.“ Pöthe (1996, s. 103)

„Důvodem zneužívání návykových látek bývá nejčastěji potřeba uniknout problémům a dosáhnout povzbuzení, užívání je spojeno s jistým druhem zábavy a také s názorem, že s drogou dostává život smysl a že drogy přinášejí užitek.“ Nielsen Sobotková (2014, s. 87)

Dle Pötheho (1996, s. 103) je pro mladistvé experimentování s drogami jen zkušeností, která je pro jednu skupinu mladistvých zajímavá, a dále s drogami experimentuje, ale je tu také druhá skupina, která tento experiment považuje za zklamání. Mladiství, jež se vrací k opakovanému nadužívání drog, jsou ovlivněni mnoha faktory. Mezi tyto faktory patří zejména tlak vrstevníků, zvědavost, ale také nízká cena a snadná dostupnost. Bylo by vhodné dále rozvést tlak vrstevníků, protože ten hraje u mladistvých zásadní roli. V období dospívání je pro každého důležité někam patřit. Dospívající skrze partu získává vysoké sebevědomí a své postavení ve světě. Problém nastává v případě, kdy je vliv vrstevníků negativní,

a mladiství jsou ohroženi na životě, nebo je ohrožen jejich psychický vývoj, jak je tomu v případě užívání drog.

Při experimentování s drogami ve snaze vyzkoušet co nejvíce druhů drog, si děti a mladiství neuvědomují, že nejvíce experimentují a hazardují se svým zdravím. Potíží je, že dokud si to sami nevyzkouší, nevěří dospělým a nedají na rady odborníků, protože jsou pro ně nezajímavé a bezcenné.

Vzhledem k tomu, že není pro tuto diplomovou práci nutné provádět deskripci všech druhů drog, nastíním pouze nejrozšířenější a nejtypičtější drogu mladistvých. Mezi nejrozšířenější drogu mezi mladistvými patří jednoznačně marihuana, kterou spíše každý adolescent zná pod pojmem marjánka, případně tráva. Marihuana obsahuje látku THC (tetrahydrocannabinol), která vyvolává pocity euforie a pohody. Dále mohou nastat stavy, kdy člověk vnímá zkresleně realitu, zpomalení vnímání času, barev či chuti, které může vést až k halucinacím. Smutným faktem je, že marihuana je považována za „měkkou“ drogu, která je neškodná, ale opak je pravdou. Tato droga má mnoho negativních účinků a to jak na fyzické, tak i psychické zdraví. Tyto následky se mnohonásobně zvyšují u dětí a mladistvých. Mezi následky krátkodobého užívání patří např. úzkostné stavy, nespavost, poruchy krátkodobé paměti, halucinace, špatná koordinace atp. Dlouhodobé následky mohou vést až k neplodnosti u mužů i žen, dále se může vyvinout psychická závislost a v neposlední řadě se zvyšuje riziko rakoviny. Pöthe (1996, s. 111)

Pöthe (1996, s. 120), doporučuje, jak se chovat k dítěti, pokud zjistíme, že drogy užívá:

V první řadě rodiče prožívají šok. Nejdříve jsou nahněvaní na dítě a poté začnou obviňovat sami sebe. Nezáleží na tom, od koho se to rodiče dozvěděli, je nutné, aby to sdělili samotnému dítěti. Je důležité postupovat rozvážně a vybrat vhodnou chvíli, tzn., dítě není pod vlivem drogy a rodiče by neměli být rozčilení. S dítětem mluvíme v klidu za účelem získat co nejvíce informací o tom, jak často drogu užívá, jak dlouho a jaký druh drogy. Dítěte nasloucháme a projevujeme podporu s tím, že mu předáváme informace o negativních účincích drogy. Společně s dítětem vytvoříme pravidla, na kterých se domluvíme, přičemž trváme na jejich dodržování. Důležitou úlohu v tom, aby dítě nevstoupilo do kruhu závislosti, hraje podpora rodiny, ale také školy a státu. Je možné nabídnout mladistvému zařazení do jiné skupiny – sportovní oddíl, nebo změna školy a nabídnout mu pomoc odborníka, který se zabývá dětmi a mladistvými závislými na drogách např. terapeutická centra. „Musíme mít na paměti, že špatná je droga, nikoli dítě. Pokud dítě odsoudíme, můžeme paradoxně způsobit, že se k drogám dostane ještě blíže.“ Pöthe (1996, s. 121) Je nutné se vyvarovat tělesnému

trestání, kdy by mohlo dojít ještě k většímu odstupu dítěte od rodičů. Mladistvý by mohl vůči rodičům ztratit důvěru a dále by nebylo možné pozitivně ovlivnit jeho chování a postoje.

Alkohol

„Dnes je jasné, že při možnosti vzniku závislosti na alkoholu hraje roli komplex vlivů genetických i zevního prostředí. Je nesporné, že děti mohou být poškozeny požíváním alkoholu matkou během gravidity a dále, že děti trpí také prostředím alkoholické rodiny.“
Mecír (1989, s. 25)

U nadužívání alkoholu hraje roli to, v jakém věku dítě či mladistvý poprvé okusil alkohol. Je dokázáno, že už dětí, jež vyzkouší alkohol před 15. rokem věku, je vyšší pravděpodobnost, že u nich projeví závislost zhruba po šesti až deseti letech od doby, kdy poprvé požily alkohol. Tento vztah vyjadřuje, že u dítěte se nemusí hned po vyzkoušení alkoholu projevit problémy se závislostí. Moravcová, Podaná, Buriánek (2015, s. 47)

Ať už se jedná o drogy, nebo o alkohol pro děti a mladistvé je užívání těchto látek mnohem nebezpečnější než pro dospělé. Přestože mohou děti pít alkohol jen zřídka, riziko onemocnění jater a nervového systému je vysoké. Je to z toho důvodu, že dětská játra nejsou schopna alkohol odbourávat. U pití alkoholu dětmi a mladistvými je nebezpečí v tom, že čím dříve začnou, tím se zvyšuje pravděpodobnost přechodu na jiné drogy. Riziko vzniku závislosti se také zvyšuje u mladistvých chlapců, kteří vyrůstají v rodině s otcem závislým na alkoholu.

V České republice je věková hranice požívání alkoholu 18 let, tudíž je trestným činem podání alkoholu osobě mladší 18 let, kdy může být potrestán každý včetně rodičů. (Alkoholik, 2016)

Statistika, která byla uvedena na webových stránkách alkoholik.cz, nastiňuje, jaká je situace v ČR. Uvádí, že děti už ve 4. třídě základní školy, která odpovídá věku kolem 10 let, mají ve 35 % opakované zkušenosti s alkoholem. Další skutečnost, jež statistika uvádí, je, že jsme na pomyslném prvním místě v EU, kdy se děti setkávají poprvé s alkoholem v 11 letech. Dalším faktem je, že nezletilí ve věku 13-15 let se opíjejí až 3x za měsíc.

2.2.4. Komerční sexuální zneužívání

Tento pojem byl definován roku 1996 jako: „použití dítěte pro sexuální účely výměnou za peníze, nebo odměnu v naturáliích mezi dítětem a zákazníkem, dítětem a prostředníkem nebo

dítětem a agentem nebo jinými osobami, které vydělávají na obchodu s dětmi pro tyto účely.“
Vaničková (2005, s 25)

Pro dívky je charakteristické, že postávají na ulici, kde vyhlíží své potencionální zákazníky, kdežto chlapci jsou více angažováni do pornografie či do homosexuální prostituce, které probíhají skrytě a diskrétně. Tato diference hraje zásadní roli v povědomí společnosti.

Z výsledků někdejších studií je patrné, že až 91% osob, které se živí prostitucí, bylo v dětství sexuálně zneužito. Vaničková (2005, s. 26)

U dětí tělesně týraných je vyšší výskyt útěků z domova, kdy v těchto případech děti hledají způsob obživy. Sexuální placené služby se mnohdy zdají být lepší alternativou než kriminální aktivity. Mnoho odborníků je jednotného názoru, že u dětí žijících v ústavních zařízeních dochází k sexuálním zkušenostem dříve než u dětí žijících ve fungujících rodinách, a proto tyto sexuální zkušenosti využívají na útěku, kdy se stávají dobrou podmínkou, pro přežití na ulici, kterou lze zpeněžit.

Komerční sexuální zneužívání se rozděluje do tří forem:

1) Dětská prostituce

Vaničková (2005, s. 50) uvádí, že se v ČR na zvyšujícím počtu prostituce podílí: rozvoj turistického ruchu, zrušení § 203 trestního zákona o příživnictví, kdy už není možné postihovat různé formy prostituce. Dále dle přestupkového zákona, který je platný od roku 1991, není možné prostituci korigovat. Následujícím faktorem je narůstající počet lidí, kteří vydělávají prostitucí. Počet se neustále zvyšuje, protože se prostituce stala byznysem, kdy se dají rychle a snadno vydělat velké peníze.

Příčiny dětské prostituce

- chudoba
- sexuální zneužívání v dětství
- insuficientní naplňování základních potřeb v dětství
- syndrom CAN, problémy v rodině
- nedostatečné vzdělání
- snížená vnímavost vůči pornografii
- mýty a předsudky
- systémové násilí

Podoby dětské prostituce:

A. Dívčí prostituce

Podle dostupných informací je v dětském světě prostituce více mladých dívek ve věku 13-14 let než chlapců. Důvodem toho je, že dívky jsou více důvěřivé a ovlivnitelné. Ve většině případů se jedná o dospělé, které dívky nějakým způsobem znají, tudíž neočekávají žádné špatné jednání a zacházení. Kuplíři zneužívají dětské důvěry. Dívky jsou rozdělovány podle místa původu, který určuje jejich cenu.

Poskytování sexuálních služeb dívkami, nejčastěji probíhá v ulicích nebo bytech. Pouliční prostituci provozují nejčastěji dívky, které utekly z domova nebo z jiných ústavních zařízení, velký počet je zastoupen dívkami romského původu. Pro sex vykonávaný na ulici je typická anonymita, rychlost a nízká cena.

Vaníčková (2005, s. 74) říká, že u nás jsou k prostituci nuceny rodiči nebo blízkou osobou častěji dívky pocházející z romské komunity.

Další možností, jak se dívky dostávají k prostituci, je, že jsou svedeny svou kamarádkou, která prostituci provozuje.

Průzkumy prokazují, že ženy vydělávající si prostitucí, trpí citově stejně prokazatelně jako oběti mučení nebo váleční veteráni.

Z dalšího výzkumu vyplývá, že dívky a ženy pracující v sex byznysu se stávají obětí vraždy až 40krát více než ostatní ženy.

Vaníčková (2005, s. 74 - 77)

B. Chlapecká prostituce

„Chlapecké prostituci se někdy dostává synonyma homosexuální, ale to neodpovídá plné realitě a medializovaná homosexuální prostituce dospívajících chlapců a mladých mužů zcela překryla fakt, že existuje heterosexuální prostituce, která dokonce v posledních letech zažívá novou vlnu svého rozmachu.“ Vaníčková (2005, s. 79)

Chlapci provozující homosexuální prostituci, nemusí být v běžném životě homosexuálně orientováni.

Pro chlapeckou heterosexuální prostituci je obvyklé, že služby jsou poskytovány v bytech. Prostituci provozovanou na ulici v podstatě není možné nalézt.

Naopak je tomu u chlapecké homosexuální prostituce, kdy na ulici se nachází nejvíce prostitutů. Jejich společným znakem je, že jako děti vyrůstali většinou bez otce, případně jeden z rodičů byl velmi dominantní, rodina byla dysfunkční. Je možné, že v této dysfunkční rodině stále žijí. Vaníčková (2005, s. 80, 81)

Následky prostituce

Vaníčková (2005, s. 84 – 92) shrnuje jednotlivé negativní následky, které s sebou přináší výkon prostituce. Mezi něž patří:

- děti, ženy a muži vydělávající si v sex byznysu jsou často obětmi násilí
- sociální zranitelnost
- psychické stigma
- stres
- posttraumatická stresová porucha
- suicidální chování
- drogová závislost
- zneužití pro kriminální aktivity
- sexuální a reprodukční zdraví
- migrace, ilegalita
- devastace psychiky
- poruchy somatického zdraví

2) Dětská pornografie

Milfait (2008, s. 12) definuje dětskou pornografii jako: „Zobrazení dítěte při výslovné sexuální činnosti, skutečné nebo simulované, nebo vystavování pohlavních orgánů pro sexuální uspokojení uživatele; zahrnuje výrobu, rozšiřování nebo používání takového materiálu.“ Obchod s dětskou pornografií ve filmovém průmyslu je považován za nejvíce ziskový. Jedná se o materiál (textový, obrazový nebo zvukový), kde jsou zneužívány děti v sexuálním kontextu.

Dětská pornografie a dětská prostituce spolu koexistují. Velký počet dětí, které se živí prostitucí, jsou zároveň zneužívány svým pasákem k natáčení videí.

3) Obchod s dětmi

V této souvislosti je obchod s dětmi myšlen v úzkém slovo smyslu jako obchod pro účely sexuálního průmyslu, který je ve světě známý pod pojmem obchod s bílým masem.

Při obchodování s dětmi existují dva modely:

1) intrafamiliální – častěji bývají ohroženy děti s mentální retardací nebo s nějakým jiným handicapem, kvůli kterému jsou na svých rodičích závislí, z důvodu závislosti na rodičích nebo osobě blízké se stávají snadnou obětí

2) extrafamiliální – jedná se o případy, kdy dítě může být uneseno, rodiče dítě prodají s vidinou lepších životních podmínek, nebo vzdělání dítěte, takto prodávány bývají děti nižšího věku, budoucnost dítěte záleží zcela na nákupcím, samostatný transport dítěte je silnou stresovou situací a traumatem, děti jsou k sexuálním službám nuceny násilím, žijí ve špatných životních podmínkách, kdy nemají možnost studovat, děti si nesou celoživotní následky například v podobě posttraumatické stresové poruchy. Vaníčková (2005, s. 30)

„Dětská prostituce je hrubým porušením Úmluvy o právech dítěte a řady mezinárodních dohod týkajících se ochrany dětí.“ Vaníčková (2005, s. 60) I když není v právním řádu České republiky ustanovení, jež by se zabývalo pouze dětskou prostitucí, je dětská prostituce považována za trestný čin. V těchto případech jsou děti mladší 15 let chráněny jednotlivými ustanoveními. Dětská prostituce je postihována § 204 jako trestný čin kuplířství. Národní akční plán, který byl přijat Českou republikou, bojuje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí. Vaníčková (2005, s. 60, 67)

2.2.5. Útěky z domova

Tato situace je těžká zejména pro rodiče, kteří nevědí, co je s jejich dítětem a kde se nachází. Útěky z domova rozděluje Matějček (2011, s. 311) do dvojího typu, kdy v každém případě hraje roli jiná motivace a rozdílný klinický obraz:

- a) impulzivní útěky, jedná se o zkratkovité jednání, které není předem promyšleno
- b) připravované útěky, které jsou předem promyšlené.

Pro impulzivní útěky je charakteristické to, že děti utíkají před pocity zahanbení, ponížení nebo také z důvodu vzdoru vůči svým rodičům. V těchto případech dítě většinou není daleko

od domova, ale schovává se někde poblíž domu, popřípadě u příbuzných nebo kamarádů. Hledání není náročné z důvodu skryše dítěte ale spíše proto, že jsou rodiče zmatení a v prvním momentu, kdy je dítě nalezeno, přechází do agresivního postoje. Když se jedná o tento typ útěků z domova, dítě je rádo, že ho rodiče najdou.

Naopak útky plánované a promyšlené jsou mnohem závažnější. Pohnutky pro útek mohou být rozdílné. V případě, kdy dítě utíká samo, to bývá především ze vzdoru vůči rodičům, případně vychovatelům. Pokud se jedná o útky více dětí, bývá motivem dobrodružství, touha po samostatném životě nebo po získání nových zážitků. Vzhledem k tomu, že se jedná o útek, který je předem připravený, děti mají nachystané zásoby jídla, vymyšlený plán a cestu útěku. Později, když se jednotlivé případy probírají zpětně, je typické, že děti mají velice bujnou představivost a nápady neodpovídají realitě, jako příklad lze uvést, že děti by chtěly bydlet v lese, nebo by chtěly odcestovat do cizích zemí. Matějček (2011, s. 312)

2.2.6. Toulky

V mnoha případech jsou toulky v návaznosti na útky z domova. Jsou dlouhodobé a mohou být v souvislosti se záškoláctvím, avšak záškoláctví není pravidlem, není vzácné, že dítě řádně navštěvuje školu, ale domů se už nevrací. V mnoha situacích dítě nalézá až policie, protože se dítě bojí vrátit domů z důvodu, že se bojí následků svých toulek. Martínek (2015, s. 125)

Toulky jsou charakteristické pro děti, jež nemají vytvořený vztah k rodičům a domovu, dále se jedná o děti, které bývají citově chladné s naprosto bezhraničním chováním.

Pokud se dítě rozhodne, že se bude toulat, má vždy detailně promyšlený plán, kam půjde, jak sežene peníze a tak dále. Martínek (2015, s. 125) říká, že: „Pokud se dítě dopustí toulky, je po jeho nalezení nezbytně nutná podrobná lékařská prohlídka a následující terapeutická péče ať již ze strany psychologa, či etopeda. Důležitá je úzká spolupráce rodičů s odborníkem, nutné je zjištění příčin, proč se dítě toulek dopouští.“

2.2.7. Trestná činnost

U trestné činnosti lze v posledních letech pozorovat změnu charakteristiky. Věk pachatele se významně snižuje, ale naopak stoupá brutalita trestných činů. Agresivitu, brutalitu a cynický vztah k hodnotě lidského života považují pachatelé za prostředek, kterým se snaží

zastařit další eventuální oběti. Na imaginárním žebříčku trestných činů u dětí a mladistvých lze najít na prvním místě loupežná přepadení, následuje vykrádání chat a aut, kdy pachatelé neberou ohled na to, jakou napáchají škodu na majetku nebo na zdraví majitelů. Dále je možné mezi mladistvými nalézt i kuplíře, zprostředkovatele případně typáře dětí, případných ke komerčnímu sexuálnímu zneužívání. Vaníčková (2005, s. 38)

2.3. Kurátor pro děti a mládež

Výchovné problémy a poruchy chování řeší tým kurátorů pro děti a mládež. Matoušek (2003, s. 99) ve svém slovníku sociální práce definuje kurátora pro mládež takto: „V ČR odborný pracovník státní sociální pomoci, který se zabývá dětmi a mladistvými obtížně vychovatelnými, mladistvými pachateli trestné činnosti i jejich rodinami, jimž poskytuje poradenskou a socioterapeutickou pomoc.“ Kurátor pro děti a mladistvé se řídí zákonem 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů, kde ovšem není zmíněn kurátor, nýbrž pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, tedy OSPOD).

„Při poruchách chování jde minimálně o terapii v medicínském slova smyslu. Terapie zde znamená úsilí multidisciplinárního týmu s cílem minimalizace či odstranění problému. U dětí sociálně nemocných je třeba realizace celé řady intervencí cílených jak přímo na ně, tak také na jejich rodinu, blízké sociální okolí a komunitu. Někdy jsou nutná represivní opatření formou ústavní nebo ochranné léčby.“ Vaníčková (2005, s. 37)

Stanovení náplně práce v zákoně, kterou vykonává kurátor, je pouze obecné. Vše se odvíjí od osobnosti pracovníka a také od toho, jak se identifikuje se subkulturou. Kultura organizace hraje nezastupitelnou roli. Jako příklad lze uvést Musila (2004, s. 21), kde je vidět znatelný rozdíl v posuzování, zda dítě umístit do ústavní péče či nikoliv, který se také může týkat kurátorů pro děti a mládež: „Vezměme třeba několik oddělení péče pro dítě, která mají podle stejných zákonů zajišťovat ochranu zájmu dětí, tato oddělení se mohou například lišit posuzováním přijatelnosti způsobu vedení domácnosti matkami svých klientů. Někde se o podání návrhu na umístění dětí do ústavní péče uvažuje v případě, že se v domácnosti vyskytuje nepořádek, nemyté nádobí a oblečení dětí se zdá být zanedbané. Jinde s takovým návrhem váhají i v případě, že v bytě chybí okna a začínají o něm opatrně uvažovat, pokud děti nechodí několik měsíců do školy.“

„Empirické poznatky poukazují na fakt, že zdaleka ne všichni odborníci pracující s dětmi znají všechny základní potřeby dětí a respektují je v nejlepším zájmu dítěte.“ Vaníčková (2005, s. 41)

2.3.1. Funkce kurátora pro děti a mládež

Kurátor poskytuje v první řadě pomoc dětem, které jsou:

- záškoláci,
- uživatelé návykových látek jako jsou alkohol nebo jiné drogy,
- děti nebo mladiství pracující v sex byznysu,
- děti nebo mladiství, kteří utíkají z domovů nebo z jiné ústavní péče,
- pachatelé trestného činu, případně jde-li o děti mladší 15-ti let páchající trestnou činnost hodnocenou jako čin jinak trestný.

Náplň práce kurátora pro děti a mládež

- vede administrativu jednotlivých klientů,
- o dětech, jež se dopustily trestného činu, podává zprávy orgánům činným v trestních řízeních
- dále provádí šetření poměrů a sociální v rodinách, rozhovory s dětmi, rodiči, školou nebo zdravotnickými zařízeními
- provádí kontrolní činnost
- zúčastňuje se soudního řízení v trestních věcech mladistvých
- poskytuje poradenství (právní, výchovné, psychologické) dětem a jejich rodinám
- spolupracuje s jinými organizacemi za účelem pomoci klientům a jejich rodinám
- podává podněty na výchovná opatření a na zahájení o předběžném opatření
- participuje při uskutečnění ústavní nebo ochranné výchovy
- navštěvuje děti, které jsou v ústavní péči nebo ve věznici, a pomáhá při jejich návratu zpět do rodiny
- nabízí preventivní opatření v případě výskytu patologických jevů u dětí a mládeže
- pomáhá při resocializaci dětem a mladistvým propuštěným z ochranné nebo ústavní výchovy
- v případě řízení o ústavní výchově zastupuje děti, které mají poruchy chování
- pokud se mladistvý dopustí přestupků, kurátor se účastní řízení, které je vedeno proti mladistvému (OSPOD, 2016)

2.4. Intervence dětí a mladistvých s výchovnými problémy

Zoubková (2002, s. 72) objasňuje, jak byli mladiství trestáni v minulých stoletích: „Do 19. století se s mladými pachateli zacházelo v podstatě stejně jako s dospělými. Normy chování dospělých se uplatňovaly i na děti. Podléhaly stejným trestním sankcím, byly vězněny ve stejných ústavech.“ Od 19. století byly akceptovány rozdíly mezi dětmi a dospělými. Z tohoto důvodu jsou mladiství pachatelé jinak trestáni než pachatelé zletilí.

2.4.1. Vězení

V současné době je vězení považováno také za místo, kde se dá výchově působit na odsouzené. Autoři Matoušek, Kroftová (1998, s. 173) se shodují na názoru, že vězení má dva základní účely. Prvním účelem je odplata za zločin a druhým neméně důležitým je izolace pachatelů od společnosti.

Matoušek, Kroftová (1998, s. 173) uvádějí, že vězeňství má také řadu dobře známých nepříznivých „vedlejších účinků.“ Mezi ně lze zařadit posilování asociálního respektive kriminálního zaměření vězňů tím, že jsou dlouhou dobu spolu ve velkých skupinách. Někdy se přímo mluví o kriminogenním působení věznic, respektive o kriminální nákaze. Tato kriminální nákaza je nebezpečná zejména u mladistvých, kteří jsou vnímavější, mají slabou vůli, tudíž jsou snadno ovlivnitelní a také u těch mladistvých, kteří ještě nemají vybudovanou identitu, tzn. Ti, kteří si budují pohlavní a profesní roli. Z tohoto důvodu je nutné, aby tito lidé nebyli ve výkonu odnětí svobody nečinní, ale aby jim byla poskytnuta možnost osobního rozvoje. Proto jsou ve věznicích poskytovány výchovně-vzdělávací aktivity, které jsou koncipovány tak, aby vytvářely program pro volný čas, ale také rozvíjejí společenské schopnosti a dovednosti. Odborníci, mezi něž patří sociální pracovníci, pedagogové, psychologové a sociologové, jak uvádí Matoušek, Kroftová (1998, s. 176): „pracují s uvězněnými mladými lidmi formou skupinových psychoterapií, arteterapií, relaxačních cvičení, jazykových kroužků, kulturních kroužků, aerobních cvičení, výcviku v jógických technikách, výcviku v práci na počítači atp. Individuálně poskytují uvězněným poradenství a psychoterapii.“

Pro mladistvé patří vězení mezi nejvíce stresující zážitek. Příčinou je to, že jsou v uzavřené vazbě, kdy mají pouze omezené vycházky a jinak svůj čas tráví v cele. Cely jsou pouze malé místnosti, kde bývají obvykle tři vězňové. Dlouhodobý pobyt je stereotypní, monotónní a probíhá ve stísněném prostředí, kde se mladistvý nemůže nějakým způsobem

smysluplně zaměstnat. Z tohoto důvodu tvrdí Matoušek, Kroftová (1998, s. 177), že pobyt ve vězení patří mezi nejtěžší zkoušku psychické odolnosti.

2.4.2. Ústavní péče

Mezi ústavní zařízení pro děti a mládež s výchovnými problémy patří:

- a) **Diagnostické ústavy** – jsou to školská zařízení, která plní úkoly diagnostické, výchovně vzdělávací, terapeutické, psychologické, sociální, pedagogické a metodické. Pobyt mladistvých je krátkodobý – maximálně osm týdnů, kde probíhá hodnocení rodinné situace a dítěte. Dítě se může dostat do jiného zařízení, případně se vrátit zpět do rodiny. Hlavní náplní DÚ je vypracování doporučení na základě komplexního (sociální, pedagogické, psychologické a zdravotní) vyšetření k umístění dětí a mladistvých do odpovídajícího zařízení. (Jedlička, 2015, s. 397)
- b) **Výchovné ústavy** – jsou taktéž školská zařízení pro děti a mladistvé starší 15 let. V situacích, kdy mají děti tak závažné poruchy chování a jsou starší 12 let, mohou být také zařazené do výchovných ústavů. Jsou to zařízení, která jsou nařízena soudem a jedná se buď o ústavní, nebo ochrannou výchovu. Matoušek a kol. (2013, s. 415), vysvětlují, jací klienti se dostanou do výchovných ústavů: „Zpravidla se jedná o kombinaci důvodů – děti / dospívající z rozvráceného rodinného prostředí, kde závažným způsobem selhávají funkce rodiny; děti, jež doplatily na některé ze sociálních rizik užívání návykových látek, páchají trestnou činností, ale také projevy sexuální deviace apod.); děti s poruchami chování.“ Organizační jednotkou je zde výchovná skupina. V tomto zařízení probíhá vzdělávání i profesní příprava mladistvých. Jedná se o zařízení, které je systémem sociálně pedagogické činnosti. Ta je prvotně zaměřená na rozvoj, změnu a podporu osobnosti klienta, ale i jeho okolí. Poskytují péči výchovnou, vzdělávací a sociální. Posláním těchto zařízení je reedukace, ale také samozřejmě resocializace mravně narušených jedinců. Mezi největší problémy, které souvisejí s výchovnými ústavami, patří zejména dle Matouška a kol. (2013, s. 416) nedostatečné ekonomické zabezpečení provozu, zvyšování počtu úteků klientů a jejich beztrestnost, nedostatek kvalifikovaných pracovníků, narůstající agresivita u klientů a vzestup počtu drogově závislých klientů, dalším problémem je to, že rodiče nechtějí spolupracovat s výchovnými ústavami, nedostatek individuální práce

s klienty a mnoho dalších problémů. Závažný je i hospitalismus, kdy klienti nejsou připravováni na reálný život za zdmi zařízení. Nemalými problémy je také rozšířené problémové chování, mezi něž patří například zneužívání návykových látek, šikana nebo také agresivní chování. Matoušek a kol. (2013, s. 416) hodnotí současnou situaci takto: „V současnosti neexistuje v ČR adekvátní alternativa tohoto typu zařízení a do blízké budoucnosti patrně nemůžeme počítat s tím, že by VÚ byly nahrazeny jiným typem instituce (např. náhradní rodinnou péčí, ambulantní péčí, probací).“

2.4.3. Alternativy k trestu odnětí svobody

V této podkapitole budou stručně popsány jednotlivé alternativní tresty dle Matouška, Kroftové (1998, s. 181-194):

- **Částečná detence**

Jde o podobu trestu, kdy odsouzený je ve vězení, ale je možné, aby si dodělával vzdělání, případně pracoval mimo zařízení.

- **Terapeutická zařízení**

Jedná se o pobytový ústav, ve kterém je poskytována odsouzenému specializovaná léčebná péče.

- **Peněžitý trest**

Peněžitý trest může být trestem hlavním nebo také vedlejším. Při uložení tohoto trestu se přihlíží k majetkovému poměru pachatele. Uloženou částku lze rozdělit na měsíční splátky. Soud stanovuje současně i délku trestu v případě, kdy odsouzený nesplácí určenou částku.

- **Narovnání**

Tato sankce zahrnuje odškodnění nejen po materiální stránce, nýbrž také po stránce morální. Hlavním cílem kromě rychlého a efektivního jednání je mimo jiné zvýšit odpovědnost pachatele za spáchaný trestný čin, vyřešení konfliktní situace a podpora pachatelova náhledu na trestný čin. Výhodou této sankce je, že se k trestu může vyjádřit sama oběť ohledně hledání akceptovatelného postupu při úhradě škody.

- **Sankce omezující nebo odnímající některá práva**

Mezi tyto sankce patří především trest jako je zákaz činnosti, zákaz pobytu, propadnutí věci nebo majetku. Jedná-li se o mladistvé pachatele, existuje možnost, že soud uloží mladistvému pachateli ochrannou výchovu, která je vykonávána ve výchovných ústavech. Soud ukládá ochrannou výchovu v tom případě, kdy existuje vyšší procento úspěšnosti na nápravu mladistvého než v případě uložení jiné trestní sankce. K této problematice se Matoušek, Kroftová (1998, s. 187) vyjadřují takto: „Možnosti soudu rozpoznat a předpovědět, co bude mít větší účinek, jsou ovšem bez opory v podrobném posudku angažovaného profesionála (např. probačního pracovníka) velmi omezené.“

- **Morální sankce**

Tento typ trestu bývá nejčastěji uplatňován právě u mladistvých. Spočívá v osobní omluvě poškozenému, případně finančním příspěvku na charitativní nebo jiné prospěšné účely.

- **Dohled ve specializovaných centrech**

Sankce spočívající v povinnosti pachatele docházet do zařízení v určený čas a dobu. Tento trest je charakteristický pro mladistvé, kdy pracovník poskytuje potřebné informace, poradenství a podporu nejen mladistvému pachateli, ale také jeho rodině.

- **Probace**

Jedná se o alternativu, kdy místo trestu je pachateli uložen probační dohled, který je založen na principu pravidelného kontaktu pachatele s probačním pracovníkem. Povinností pachatele je být ve stanovené lhůtě v kontaktu s pracovníkem. Probace obsahuje také kontrolu dodržování podmínek a opatření, které byly nařízeny soudem a psychosociální pomoc.

- **Obecně prospěšné práce**

Výhodou této sankce je, že nemusí být v izolaci od společnosti a své rodiny. Obecně prospěšné práce spočívají v tom, že pachatel má soudně stanovený počet hodin, který musí v určitém čase odpracovat ve svém volném čase a bezplatně ve prospěch daného regionu. Práce je prospěšná a užitečná celé společnosti. Může jít o údržbu komunikací, veřejných prostranství, ale může jít také práci ve zdravotních, sociálních, případně vzdělávacích zařízeních.

- **Podmíněné odsouzení**

Matoušek, Kroftová (1998, s. 188) definují podmíněné odsouzení takto: „Většinou se jedná o podmíněné odložení výkonu trestu vězení, který nepřevyšuje dva roky, na zkušební dobu maximálně pěti let.“ Tato alternativa trestu bývá v mnoha případech ještě také doplněna o jiný trest, jako je například zákaz činnosti nebo zákaz pobytu.

2.4.4. Střediska výchovné péče

Tato střediska spadají do školských zařízení, kde je poskytována preventivně výchovná péče a také do školských zařízení, které jsou určena pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Prvořadé poslání těchto zařízení je prevence vzniku a rozvoje negativních chování. Dalším podstatným cílem je zamezit narušení zdravého vývoje dětí, odstranit příčiny a důsledky jednotlivých poruch chování a podporovat zdravý osobnostní rozvoj dětí a mládeže.

SVP pomáhají dětem, ale také jejich rodinám, školám a školským zařízením, které dítě navštěvuje. Cílem není nahradit jiná školská pracoviště, ale právě naopak rozšířit služby a spolupracovat s ostatními zařízeními.

Klienty jsou děti a mladiství od 3 let do 26 let, pokud se průběžně studiem připravují na zaměstnání. Existují i výjimky, kdy střediska pomáhají studentům, jež ukončili studium po dobu kratší než jeden rok, ale v případě, že je zde předpoklad pokračování ve studiu. Dále se střediska spolupracují rodiče, pedagogové a další osoby, jež se podílejí na výchově dítěte.

Služby, které středisko nabízí, je možné rozdělit do tří kategorií:

- 1) Speciálně pedagogické a psychologické

- Terapeutická činnost (individuální, rodinná, skupinová)
- Výchovné aktivity
- Vytvoření individuálního plánu a podpora při jeho dodržování
- Vypracování programů, které jsou pedagogické a terapeutické pro školní třídu v případě řešení nebo odstranění šikany, násilí, zneužívání alkoholu nebo jiných návykových látek na podnět školy
- Poradenství, které je zaměřené na výběr následujícího vzdělávání

2) Poradenské

- Předání kontaktů na jiná zařízení, zaměření na konkrétní problémy
- Zajištění schůzek s pedagogickými pracovníky konkrétní školy, kterou žák navštěvuje, dále s psychology a metodiky prevence

3) Diagnostické

- Zajišťují pedagogicko-psychologickou diagnostiku poruch chování
- Diagnostiku osobnosti
- Sociální diagnostiku podmíněnosti příčin poruch chování (Národní ústav pro vzdělávání, 2016)

2.4.5. Dobrovolnická pomoc

„Dobrovolnická pomoc vychází z jednoduché myšlenky: Klient, který je ohrožen sociálním selháním, může mít prospěch z intenzivního osobního vztahu k člověku, který nemá kriminální sklony a má o klienta zájem.“ Takto vystihuje dobrovolnickou pomoc Matoušek, Kroftová (1998, s. 203) Dobrovolníka může dělat jen osoba, která je proškolená. Vztah, který se vytvoří mezi dobrovolníkem a klientem, bývá zpravidla osobnější a bezprostřednější než je tomu u vztahu mezi klientem a profesionálním pracovníkem. Výhodou dobrovolnické práce je, že jednotlivé činnosti nejsou organizací pevně dané, tudíž se vytváří možnost respektovat potřeby jak klienta, tak dobrovolníka. I přesto s sebou tato práce nese určité nevýhody. Tyto nevýhody představují Matoušek, Kroftová (1998, s. 2003): „Dobrovolník sice má obvykle jen jednoho klienta a má na něj víc času než profesionál. Přesto se mu nemusí věnovat dostatečně intenzivně a potřebně dlouhou dobu.“ Problémem je také to, že mnoho profesionálů se cítí být dobrovolníkem ohroženo. To se děje proto, že se cítí být ohroženi vstupem dobrovolníka na „své území“. Na druhou stranu rok od roku přibývá nárůst počtu profesionálů, kteří si sami vyžádají pomoc od dobrovolníků. Tito dobrovolníci se stávají druhou rukou profesionálů.

3. Syndrom CAN

O problematice syndromu CAN se v soudobé společnosti hovoří jako o velkém společenském problému, který ohrožuje nejen zdravý vývoj dítěte, ale také jeho život. Proto si myslím, že je na místě se tímto patologickým jevem více zabývat a věnovat mu dostatečný prostor v diplomové práci.

„Rodinné společenství a péče o dítě jsou pro lidstvo nutností. Bez ní by nepřežilo. Během vývoje lidstva tato přírodní a biologická nutnost nabyla také formu mravní zákonitosti. Vědomé ubližování dítěti ať fyzické, nebo psychické je tedy, bohužel, selhání přírody a mravního zákona v nás!“

Tímto moudrem uvádí svou knihu autoři Dunovský, Dytrych, Matějček a kolektiv (1995, s. 13)

Důležitou informaci přináší také autoři Radvanová a kolektiv (2015, s. 15), kteří říkají, že neuplynula ani dvě století, kdy se na dítě pohlíželo jako na: „malého dospělého, levnou pracovní sílu nebo prostředek pro rozšiřování majetku otce.“ Až ve 20. století došlo k uvědomění si, že je nutné od sebe oddělit dětství a dospělost. Dětem se začala poskytovat zvláštní ochrana a z tohoto důvodu je 20. století nazýváno jako století dítěte.

Další důležitý fakt, který je nutné citovat je z odborné literatury od autora Arnona Bentovima (1998, s. 25) zní: Cykličnost násilí – mezigenerační přenos násilí – je považována za jeden z důležitých faktorů, a to na základě následujících poznatků. Čím většího stupně násilí se rodiče dopouštějí na svých dětech tím hrubější jsou tyto děti k sourozencům. Čím více jsou manželé hrubí na manželky, tím hrubější je manželka na své děti. Násilí prožité v dětství a mající formu „neškodného“ zneužívání se opakuje o generaci později. Míra následného násilí závisí na intenzitě a délce týrání a zneužívání.“

Špatenková a kolektiv (2004, s. 126), definuje násilí, které je páčeno na dětech takto: „Násilí, uplatňování síly, moci, převahy – jde o zneužití moc nad někým. Proto právě děti představují pro násilníka v mnoha ohledech vhodný objekt – jsou fyzicky slabší, psychicky a sociálně nezralé a v mnoha ohledech na dospělých (v případě rodinného násilí přímo na agresorovi) závislé. Rodina je pro dítě nebezpečným prostředím, ve kterém mu násilí reálně hrozí.“

3.1. Definice syndromu CAN

Syndrom CAN je termín, který je běžné používán i u nás. V překladu se jedná o dítě, které je týrané, zanedbávané nebo zneužívané. Jedná se o soubor negativních příznaků, které

ohrožují dítě v jeho vývoji a postavení ve společnosti. Následky těchto negativních příznaků jsou úmyslné ubližování, které bývá nejčastěji způsobeno nejbližšími dítěte – rodiči, případně vychovateli. V nejhorších případech dochází k úmrtí dítěte. Jedná se o děj preventabilní, který je záměrný a společností opovrhovaný. Dunovský, Dytrych, Matějček (1995, s. 23) k syndromu CAN dodávají: „Je to jednak akce, útok, násilí v jakékoliv formě, nejružnější manipulace s dítětem, jeho uvádění do nezvyklých situací, pak ne-akce, zanedbávání, izolace, nepečování, nesprávná a nedostatečná výživa, nedostatek zdravotní a výchovné péče, nedostatek bydlení atd.“ Bohužel smutným faktem je, že lidé, kteří byli v dětství týráni či zanedbáváni, je 3 – 5x vyšší pravděpodobnost, že budou týrat v dospělosti i své vlastní děti. Bentovim (1998, s. 47)

3.2. Formy syndromu CAN

Dle Matouška a kol. (2013, s. 363) rozeznáváme sedm druhů nevhodného zacházení s dítětem. Níže bude stručně provedená deskripce jednotlivých druhů.

3.2.1. Zanedbávání

Zanedbávání patří mezi nejrozšířenější formu. Projevuje se tak, že rodiče nebo pečovatel selhává v péči o dítě a zanedbává jeho potřeby, které jsou úměrné věku dítěte. Chybou je, že zanedbávání se v mnoha případech nevěnuje až taková pozornost, jakou by si zasloužilo. Dlouhodobé zanedbávání může mít vážné důsledky. Pokud jde o zanedbávání fyzických potřeb, zahrnuje v sobě nedostatečnou výživu, nevhodné oblečení (nepřiměřeně k počasí, nevhodná velikost), ale zároveň sem patří taky nedostačující dohled nad dítětem, či jeho opuštění. Do zanedbávání patří špatná zdravotní péče spočívající v nedodržení pokynů lékaře, absence preventivních prohlídek či nepodávání potřebných léků. Zanedbávání může být i psychické, jež se projevuje jako nedostatek citových vazeb, ignorování dítěte, nedostatek podnětů pro správný vývoj dítěte.

3.2.2. Fyzické týrání

Jedná se o jakékoliv jednání, ve kterém se fyzicky ubližuje dítěti. Může jít o i nezabránění. V případě, že je dítěti ubližováno jde o formu pasivního fyzického týrání. V druhé formě se jedná o přímé fyzické útoky a ubližování dítěti, jež má mnoho podob. Jedná

se například o bití, pálení, řezání, dušení a mnoho dalších. Hanušová (2006, s. 6) říká, že: „S poznáním tělesného týrání se záhy ukázalo, že všechny tyto děti trpí jak psychicky, tak emocionálně. Stávalo se zjevným, že je úzce spjato s duševním a citovým týráním a to ve formě aktivní i pasivní.“

Matoušek a kol. (2013, s. 364) osvětlují problematiku fyzických trestů u dětí: „Dosud neexistuje jednotný postoj k tělesným trestům, jež mohou rovněž přerůst do fyzického týrání. Výskyt tělesných trestů má kulturní a společenské souvislosti. Je prokázána vyšší míra užívání tělesných trestů u společností, které jsou obecně tolerantnější k násilí, jsou v horší socioekonomické či společenské situaci a mají nižší míru vzdělanosti obyvatel.“

3.2.3. Psychické týrání

„Tento typ týrání a zanedbávání se pravděpodobně rozpoznává nejhůř ze všech – ačkoli může mít stejně poškozující následky jako jakýkoliv jiný typ zneužívání. Fyzické a sexuální zneužívání je protizákonné a mohou na ně reagovat sociální a zdravotní instituce nebo dokonce policie. Psychické týrání je daleko jemnější a je obtížně prokazatelné.“ Mufsonová, Kranzová (1996, s. 40) Neuspokojování psychických potřeb dítěte, které může vyústit až k poškození psychického vývoje dítěte. Projevuje se hrubým slovním napadáním, výhrůžkami, ale také vyvoláváním pocitu viny a strachu, zesměšňováním a ponižováním. Za psychické týrání je možné označit také ty případy, kdy se dítě stává svědkem domácího násilí či vážných konfliktů rodičů. Odhalit psychické týrání je o hodně složitější, než odhalit fyzické týrání.

3.2.4. Sexuální zneužívání

Spočívá v nepatřičném vystavování dítěte sexuálnímu kontaktu a podnětům, které mají sexuální podtext. Sexuální zneužívání má dvě formy. První forma je dotyková, kde jde o pohlavní styk vaginální, orální nebo anální a další sexuální aktivity. Druhá forma je bezkontaktní, která zahrnuje nucení dítěte k přítomnosti u sexuálních aktivit jiných osob, nucení k sledování pornografie, sexuální návrhy nebo výroba dětské pornografie. Weiss (2000, s. 8) říká, že: „Závažnost sexuálního traumatu pro další vývoj obětí souvisí s mírou použitého násilí, s délkou doby traumatizace (např. je rozdíl v tom, zda se jedná o jednorázové zneužití, nebo zda zneužívání probíhá po dobu několika let) a s věkem, v němž

k traumatu dochází (např. znásilnění ve třinácti letech má obvykle závažnější následky než v sedmnácti).

3.2.5. Systémové týrání

Matoušek a kol. (2013, s. 364) označují systémové týrání jako: „Postupy orgánů, či institucí, jež mají ve svém poslání pečovat o zdraví a rozvoj dětí, a přesto jejich činnost vede k poškozování dětí. Patří sem zanedbání péče v kolektivních zařízeních, oddělení dítěte od rodiny, i když to není nutné pro ochranu dítěte, rozhodování o osudu dítěte bez důkladné znalosti situace, neumožnění dítěti vyjádřit svůj názor v procesu rozhodování, neposkytnutí důležitých informací dítěti apod.“

3.2.6. Sekundární viktimizace

Týká se dětí, které již jednou staly obětí nějakého druhu týrání. Jedná se o nepatřičný zvolený způsob vyšetřování, kdy může dojít u dítěte k další traumatizaci. Při tomto nevhodném zacházení se může dostavit i prohloubení negativních důsledků již vzniklých při primárním problému. Projevuje se jako nedůvěra vůči dítěti, zpochybňování jeho výroků, nešetrné zacházení s dítětem atp. Matoušek a kol. (2013, s. 363 – 364)

3.3. Důsledky syndromu CAN

Obecnou zásadou je, že narušení následujícího vývoje (psychického, somatického) se zvyšuje v případě, když je dítě mladší. Dalším hlediskem je doba trvání, míra zátěže a závislost dítěte na týrajícím rodiči. Faktem je, že děti, které jsou týrané, jsou často zároveň zanedbávány ve výchově a citově strádají. Vágnerová (2014, s. 545)

Důsledky týrání a zanedbávání jsou dlouhodobého charakteru a často se projeví v dospívání a dospělosti. Špatenková popisuje důsledky takto: „Tyto problémy se mohou projevovat v partnerských vztazích a v manželství (zneužívané děti bývají zneužívané i v dospělosti svými partnery), v rodičovských vztazích (u dětí, které byly sexuálně zneužívané, je zvýšená pravděpodobnost, že se budou chovat takto vůči svým dětem).“

3.4. Úloha sociálního pracovníka při řešení syndromu CAN

V případě, že se jedná o syndrom CAN, není v popředí zájmu sociálního pracovníka pouze dítě, obrací se také na rodiče, širší rodinu, ale samozřejmě také na školu a lékaře. Práce sociálního pracovníka nespočívá v individualitě, ale právě naopak spolupracuje s dalšími odborníky z různých odvětví (zdravotnictví, školství).

Při orientaci sociálního pracovníka hraje v celé situaci důležitou roli komplexní analýza, ze které musí vycházet. Tato anamnéza musí být objektivně ověřená, musí vycházet z vývoje a chování dítěte, ale také i rodičů. Autoři Dunovský, Dytrych, Matějček a kolektiv (1995, s. 211) se shodují na tom, že: „Anamnéza vypracovaná sociálním pracovníkem je vlastním vstupem do obsáhlého šetření a slouží jako základní materiál i pro další pracovníky. Její sestavení vyžaduje kvalifikovanost, zkušenost a jistou obratnost v jednání s lidmi. Musí být obsažná a musí postihnout jak zdravotní, tak sociální údaje, včetně perinatálních a perinatálních, a popsat dítě jak ve zdraví, tak v nemoci.“

Dále na komplexní anamnézu navazuje sociální diagnóza. Sociální diagnóza představuje popis a zhodnocení současné aktuální situace dítěte ve třech rovinách, jimiž jsou zdraví fyzické, psychické a sociální. Úkolem sociální diagnózy je zhodnotit stabilitu, strukturu a funkčnost rodiny. Účelem sociální diagnózy je upozorovat všechny odchylky ve všech třech rovinách. Ze sociální diagnózy vychází sociální terapie. Sociální terapii lze definovat jako soubor zásahů a opatření, které směřují ve prospěch dítěte.

Autoři Dunovský, Dytrych, Matějček a kolektiv (1995, s. 211) říkají, že: „Nezbytným úkonem sociálního pracovníka je práce v terénu, která, ač bývá velmi opomíjena, je základem správné orientace jak při počátečním vyšetřování, kde objektivizace udávaných údajů při snímání anamnézy může posunout problém rodiny do úplně jiné polohy, tak při následné terapii, kdy sociální pracovník může svým vstupem ovlivnit způsob života rodiny a jejich jednotlivých členů.“ Výhodou sociální terénní práce je to, že klienti jsou důvěřivější a rada od sociálního pracovníka bývá lépe přijímána.

Podstatnou činností je také koordinace, která má svou nezastupitelnou roli při týmové spolupráci všech odborníků profesně zaměřených na rodinu. Úsilím toho týmu je podpořit rodinu a posilovat pozitivní vlivy působící v ní. Dále se tento tým snaží odstranit vlivy, které negativně ovlivňují rodinu. Smutným faktem je, že se děti bohužel často ocitají v situaci, kdy jsou ve středu konfliktů rodičů.

Pokud nedojde k nápravě rodiny, je nutné odebrat dítě z rodiny. Dítě je umístěné ve vhodnějších podmínkách pro svůj vývoj. Dunovský, Dytrych, Matějček a kolektiv (1995, s. 211 – 214)

3.5.Léčba zanedbávaných, týraných a zneužívaných dětí

Vágnerová (2014, s. 575) popisuje pomoc při řešení problému dětí se syndromem CAN: „I když jde jen o podezření na týrání či zneužívání dítěte, může poskytnout pomoc nejbližší krizové centrum. Jeho pracovníci mají potřebné znalosti a zkušenosti a dovedou k těmto problémům přistupovat citlivě. Řešení situace a náprava důsledků jsou tím účinnější, čím dříve je aplikována. První pomocí je krizová intervence, jejímž cílem je zabránit dalšímu ohrožení oběti.“

Krizová intervence v případě, kdy dochází k násilí, jež je páčáno na dětech, by se měla zaměřit převážně na tyto skutečnosti:

- rozpoznat symptomy násilí na dětech
- pokud oběť má nějaká zranění, zajistit lékařské vyšetření
- posoudit, zda-li je možné, aby dítě nadále servávalo v rodině (kdo o dítě bude pečovat? kdo zajistí přesun do krizového centra? atd.)
- získat všechny informace, které jsou potřebné a nápomocné pro zhodnocení situace
- zjistit, jestli jsou ostatní děti v rodině ohroženy a v případě ohrožení zajistit i jim ochranu a péči
- respektovat a dodržet profesionalitu vůči dítěti i rodičům
- být ve spojení s jinými organizacemi a institucemi, které jsou nápomocné v aktuální situaci (OSPOD, policie, zdravotnické zařízení, poradny...)
- doporučit klientům zařízení, která nabízejí psychologickou pomoc

Špatenková a kolektiv (2004, s. 128)

Dítě představující oběť je vystavené velké zátěži a stresu. Proto je potřebné další stres minimalizovat. Dlouhodobé terapie jsou cílené na pomoc celé rodině jako systému. Terapie není zaměřená pouze na aktuální situaci, ale působí i na odstranění příčin, které problém způsobily.

Lékařská péče je využívána v případech, kdy dojde při týrání ke zranění. Dále je z lékařské péče často potřebná farmakoterapie, která je podpůrná například při snižování stavů depresí a úzkostí, které jsou následkem týrání či zneužívání.

Psychoterapie je v případech sexuálních zneužívání, ale také týrání velmi důležitá. Cílem psychoterapie je odstranit a napravit důsledky, které týrání nebo zneužívání způsobilo. Vágnerová (2014, s. 575) vysvětluje hlavní cíl psychoterapie jako: „přijetí traumatu, jeho kognitivní zpracování a emoční odreagování. To znamená dosažení katarze, získání rovnováhy a vyrovnaného vztahu k prožité události, kterou nelze změnit.“ K tomu, aby psychoterapie byla účinná, je předpokladem otevřená komunikace. Při této komunikaci by mělo dojít k tomu, že dítě projeví své emoce, ale zároveň by mělo vycítit pocit opory, pochopení a jistoty.

Terapeutická pomoc se neobejde bez práce s celou rodinou. Pro dítě je nejlepší, pokud to podmínky dovolují, aby zůstalo v rodině. Vágnerová (2014, s. 576) vyjadřuje svůj názor na odejmutí dětí z rodiny. „Odejmutí dítěte z rodiny je rizikové nejen z hlediska jeho dalšího zatížení, ale i v prisuzování viny celé rodiny, nikoli jen pachateli (který je obvykle trestně stíhán).“ Aby byla terapie dostatečně účinná, je také zapotřebí, aby byly odstraněny všechny faktory, které mohou dítě stresovat. V tomto případě se dítě cítí bezpečně a získá důvěru o změně současné situace.

Při **individuální terapii** jsou aplikovány především nedirektivní techniky, které snižují napětí a pomáhají dítěti pochopit situaci. Významnou složkou je nácvik vhodných způsobů chování a odstraňování nevhodných vzorců chování, které by mohly situace týraného nebo zneužívaného dítěte poškozovat.

Skupinová terapie se uplatňuje v případech, kdy mohou lidé sdílet obdobné problémy. Ve skupině vzniká emoční podpora ostatních členů.

V **socioterapii** hraje zásadní roli spolupráce psychoterapeutů a sociálních pracovníků, kdy dochází k úpravě rodinných poměrů a ke zlepšení péče o dítě.

V **trestním zákoně** č. 40/2009 Sb. ve znění pozdějších předpisů se setkáváme s problematikou syndromu CAN, která se pojí hned s několika trestnými činy. Blíže definují jednotlivé trestné činy a výši jejich trestů pasáže Hlava III – Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (pohlavní zneužití) a Hlava IV – Trestné činy proti rodině a dětem (zanedbání povinné výživy, týrání svěřené osoby). Důležité je také zmínit oznamovací povinnost.

„Neoznámení nebo nezabránění trestnému činu týrání svěřené osoby je trestným činem a to platí pro všechny osoby, které se věrohodným způsobem tuto skutečnost dozví. Oznámení o podezření na týrání svěřené osoby je nutné podat Policii ČR nebo příslušnému OSPOD (Orgán sociálně právní ochrany dítěte) podle místa trvalého bydliště dítěte. Ohlásit podezření z týrání, zneužívání či zanedbávání dítěte lze i anonymně.“ (Šance dětem, 2016)

4. Rodina a rozvod

Jak ukazuje statistika Českého statistického úřadu (Český statistický úřad, 2016), bylo v průběhu roku 2015 uzavřeno 48,2 tisíce nových manželství. Další podstatnou informací je, že došlo k počtu 26,1 tisíc rozvedených manželství. Tento počet rozvodů se týkal 23,3 tisíce nezletilých dětí. Z těchto informací vyplývá, že více než polovina uzavřených manželství skončí rozvodem, který ovlivní rodinu ať negativním, či pozitivním dopadem.

Jedná se o právní úkon, kdy dojde k ukončení manželství. Rozvedeným manželům tímto právním úkonem zanikají práva a povinnosti, které měli vůči sobě. Naopak nezanikají však povinnosti, které mají vůči svým dětem. Při soudním jednání soud v první řadě respektuje zájmy nezletilých dětí. „Během rozvodu se příslušný státní orgán péče o dítě stává kolizním opatrovníkem dítěte a podává soudu zprávu o poměrech v rodině. Dítě může dnes soud svěřit do společné péče obou rodičů, do jejich střídavé péče, anebo do výchovy jednoho rodiče. Toto rozhodnutí musí soud učinit před rozhodnutím o rozvodu. Není –li rozvod manželství rodičů v zájmu jejich dítěte, může soud návrh na rozvod zamítnout.“ Shrnuje Matoušek (2003, s. 193) Sociální pracovník je vždy u rozvodu, pokud manželé mají nezletilé dítě. Důvodem je, že by mohlo dojít ke střetu zájmů, v případě, že by dítě zastupoval jeden z rodičů.

Skutečností je, že v podstatě není možné udržet dítě mimo konflikty rodičů. Za těchto okolností nastává situace, kdy se dítě staví mezi konflikty nejdůležitějších osob ve svém životě. Ať už se jedná o jakékoliv možnosti, které rodiče před dítě postaví, vždy pojmají hrozbu ztráty, nebo přímo ztrátu. Matoušek, Pazlarová a kol. (2014, s. 158)

Nejhůře se s rozvodem vyrovnávají děti, které jsou svědky konfliktů mezi rodiči, kde dochází i k agresí. Dále jsou to děti, které jsou popuzovány proti druhému z rodičů. Matoušek a kol. (2015, s. 26)

Matoušek a kol. (2015, s. 26) shrnují běžné reakce dětí, které jsou při rozvodu rodičů typické. Jedná se o „smutek, agresivní zlobení v přítomnosti i nepřítomnosti rodičů, odmítání poslušnosti domnělému viníkovi rozvodu, různé psychosomatické obtíže i zhoršení prospěchu a chování ve škole. U větších dětí se vyskytují různé „únikové reakce“ jako záškoláctví, požívání alkoholu, drog, útky z domova, sebepoškozování, delikventní chování.“

4.1. Klasický „sporný rozvod“

Jde o formu rozvodu, kdy se manželé nejsou schopni domluvit na porozvodových podmínkách. V České republice jde o nejčastější způsob rozvodu manželství. „Soud může

v tomto případě na návrh jednoho z manželů manželství rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití.“ Šmolka, Mach (2008, s. 129) Soud bere v potaz příčiny, které rozvrátily manželství. V situaci, kdy mají manželé nezletilé děti, musí nejdříve v opatrovnickém řízení být pravomocně rozhodnuto o úpravě poměrů.

4.2. „Smluvený“ (nesporný) rozvod

Nesporný rozvod umožňuje snazší rozvodové řízení. Jde o typ rozvodu, kdy soud nezjišťuje příčiny rozvratu manželství. Základní podmínkou je, aby oba manželé souhlasili s návrhem na rozvod manželství.

V případě, že má soud manželství rozvést, existují ještě další tři podmínky, které musí být splněny:

- „ke dni zahájení řízení o rozvod trvalo manželství nejméně jeden rok a manželé spolu déle než šest měsíců nežijí (smysl této podmínky tkví v tom, aby manželé neučinili unáhlené rozhodnutí),
- manželé, kteří jsou rodiči nezletilého dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti, se dohodli na úpravě poměrů tohoto dítěte pro dobu po rozvodu a soud jejich dohodu schválil (sleduje se zde zásada tzv. „blaha dítěte“),
- manželé se dohodli na úpravě svých majetkových poměrů, svého bydlení a popřípadě výživného pro dobu po tomto rozvodu (zde se vyžaduje forma písemná s úředně ověřenými podpisy).“

(muj-pravnik, 2016)

Autorka Smith (2004, s. 162), uvádí, že „Dohoda o úpravě poměrů k nezletilým dětem po dobu po rozvodu obsahuje především společné rozhodnutí, komu bude po rozvodu dítě svěřeno do výchovy, případně zda bude probíhat střídavá péče či společná výchova a jakou částkou bude druhý z rodičů přispívat na výživu dítěte.“ Následně se k dohodě vyjadřuje pracovník OSPOD, který prosazuje a hájí zájmy dětí. V případě, kdy nastane situace, že dohoda je v rozporu se zájmy dětí, opatrovník s dohodou mezi rodiči nesouhlasí. Ještě než nastane samotný soud, sociální pracovnice navštíví rodinu a hovoří s rodiči a dětmi, kdy zjišťuje poměry v rodině a nastávající stanoviska rozvádějících se rodičů.

4.3.Principy pomoci ve fázi před rozvodem

Je značné podotknout, že za každé situace by mělo být napomáháno k souhlasné formě rozvodu. Pokud existuje podezření, že dojde mezi manželi k velkým konfliktům, je možné je odkázat na mediaci. Zákon o mediaci č. 202/2012 Sb., ve znění pozdějších předpisů, poskytuje soudu možnost, aby mediaci v rozsahu tří hodin nařídil. V případě mediace se jedná o mimosoudní řešení sporů. Matoušek, Pazlarová a kol. (2014, s. 161) V tomto sporu pomáhá třetí nezávislá osoba, tedy mediátor. Hlavní funkcí mediátora je, aby pomáhal stranám mezi sebou komunikovat. Při komunikaci se strany snaží najít vhodné řešení aktuální situace. Mediace je výhodnější než soud, a to z hlediska finanční zátěže, rychlosti a také diskrétnosti. Cílem mediace je, aby se rozcházející manželé dohodli mezi sebou a byly tak obě strany spokojené. (Mediátor Praha, 2016)

4.4.Podpora v době rozvodu

V náročném období, které nastává při rozvodu a v době krátce po rozvodu, kdy každý z partnerů bývá zaplaven emocemi, se jeví jako nejvhodnější způsob pomoci krizová intervence. Při krizové intervence hrají významnou roli emoce, které by měl klient ventilovat. Pracovník by se měl při komunikaci s klientem zaměřit na budoucnost a ne rozebírat minulost. Není výjimkou, že se bývalý partner/partnerka snaží vymyslet plán pomsty. Klient by měl mít možnost tyto myšlenky sdělovat pracovníkovi, aby neměl tendenci plány realizovat.

Nechť s druhým partnerem komunikovat je přirozený a pochopitelný jev, ale je nutné komunikaci mezi nimi podporovat kvůli dětem. Poučení rozvádějících se manželů zní: „Děti se s rodiči silně ztotožňují. Děti mají polovinu všech svých hlavních zkušeností od otce a polovinu od matky. Když matka pomlouvá otce, nebo když otec pomlouvá matku, říkají tím dítěti, že polovina dítěte je špatná. Tím nevědomky dítěti podkopávají pocit vlastní hodnoty. I když nemáte svého bývalého manžela či manželku v lásce, neztrácejte na něj/ni vliv, abyste mohli mít v lásce děti. Navíc nezapomínejte, že rozvod je jedna z nejtěžších zkoušek, před kterou vás život postavil. Vaše děti se od vás učí, jak takové zkoušky zvládat. To, jak se nyní chováte, pro ně může být vzorová strategie i v jiných náročných situacích, které je v dospělosti potkají (ztráta zaměstnání, těžká nemoc, úraz). A samozřejmě to představuje návod, jak se chovat, když se manželské (partnerské) pouto přetrhne.“ Matoušek, Pazlarová a kol. (2014, s. 162)

Matějček (2000, s. 16) dodává dodatek z praxe: „Budiž hned řečeno, že tento neblahý jev se v situacích rozvodových a porozvodových opakuje dnes a denně v nejrůznějších obměnách a že pomluvy, urážky a nespravedlivá, tendenční hodnocení vlastního otce slyší dítě nejčastěji z úst matky či babičky. Ale platí to stejně tak obráceně, neboť z úst onoho vlastního otce či jeho nové partnerky slýchají děti neméně lichotivé soudy na adresu matky a babičky atd. a přitom výsledek je vždy týž, totiž utrpení dítěte – a krutý zásah do jeho vlastní identity.“

Sociální pracovník z OSPODu hájí zájmy dítěte v době rozvodu rodičů a zároveň monitoruje situaci. „Provádí šetření v rodinách, vyjadřuje se ke způsobu péče o dítě před rozhodnutím soudu o rozvodu. Protože soudci přímé šetření v rodinách nedělají, hodnocení a návrhy sociálních pracovníků obvykle akceptují jako východisko při svém rozhodování. V některých případech si soud vyžádá navíc znalecký posudek (od psychologa, případně, psychiatra, ve kterém jsou formulovány odpovědi na otázky, které soudu poskytnou orientaci při rozhodování.“ (Matoušek a kol. 2013, s. 363)

4.5.Řešení porozvodových sporů o děti

Není ojedinělé, že dochází k vyhroceným sporům o děti v době po rozvodu. Pro děti to bývá obdobím stresu.

Mezi typické problémy mezi rozvedenými manželi patří:

- dítě je předáváno v jiném termínu, než je dohodnuto
- dítě není připraveno na předávání, jedná se o psychickou stránku, ale také o sbalení zavadla
- pozdní placení výživného, případně neplacení výživného
- obviňování a svalování viny na druhého rodiče ohledně špatné péče a výchovy o dítě

Je požadováno, aby komunikace mezi bývalými manželi fungovala a aby nedocházelo ke konfliktům a sporům. Cílem není obnovení manželství, ale fungující komunikace, která je nutná pro výkon rodičovské role. Z tohoto důvodu se také používají pojmy, které jsou obsaženy v zákoně. Jde o pojmy „zájem dítěte“ a „rodičovská odpovědnost“. Matoušek, Pazlarová a kol. (2014, s. 163)

Úmluva o právech dítěte byla v České republice ratifikována na počátku devadesátých let. „Podle této úmluvy je nutno zabezpečit dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, aby tyto názory mohlo svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se ho dotýkají,

přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo slyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se ho dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce, anebo příslušného orgánu.“ Smith (2004, s. 167) Český zákon o rodině zajišťuje dítěti s ohledem na jeho vývoj a věk možnost vyjádřit svůj názor, posoudit opatření, jež se týká samotného dítěte, ale také právo získat informace. Dále nesmí být dítěti odepřena příležitost být slyšeno v každém soudním řízení, které se týká jeho osoby. Smith (2004, s. 167) dodává: „Je tedy jistě správné a rozumné, aby dítě bylo zapojeno do jednání rodičů, která se týkají jeho budoucí výchovy, nejde-li o dítě natolik malé, že by nebylo schopno smysl takového jednání chápat.“

4.6. Význam a funkce kolizního opatrovníka

„Nezletilé dítě není nijak chráněno proti rozvodu manželství jeho rodičů, je však třeba je chránit v souvislosti s rozvodem.“ (Hrušáková, Králíčková, 2006, s. 126, in Matoušek a kol., 2015, s. 103) Pokud kolizní opatrovník zastupuje nezletilé dítě, jde v první řadě o zhodnocení výchovných předpokladů a nalezení řešení, které se zdá pro dítě nejvhodnější. V těchto případech většinou soud ustanovuje kolizním opatrovníkem pracovníka OSPOD podle zákona o zvláštních řízeních soudních.

Významnou roli pro dítě nehraje to, zda-li jsou rodiče sezdání, případně nesezdání, ani to, je-li dítě v péči pouze jednoho z rodičů. Zdravý vývoj dítěte mohou ohrozit důsledky rozvodu, případně rozchodu. Dále může být narušen mravní a psychický vývoj, pokud je dítě dlouhodobě vystavováno konfliktu mezi rodiči. Podstatné je, aby rodiče byli schopni se dohodnout v otázkách ohledně výchovy a vzájemně ctít svá práva.

Dle výzkumu je prokázáno, že nejhůře snášejí rozvod děti, jež jsou ve středním školním věku. Kolizní opatrovníci tuto informaci potvrzují, dle svých zkušeností a dodávají, že se děti ve věku 9-11 let zdají být bezproblémové a samostatné, kdy mají spoustu kroužků a kamarádů. Ale i přesto rodiče jsou pro děti v tomto období významnou autoritou.

Matoušek a kol. (2015, s. 104) definuje funkce kolizního opatrovníka následovně: „Opatrovník vstupuje do soudního řízení na základě usnesení soudu a jeho povinnost je dbát na to, aby soudní rozhodnutí nebyla v rozporu se zájmy dítěte. Je povinen řídit se také základními zásadami činnosti správních orgánů (působení ke smíru, zjišťování skutečného stavu věci apod.).“ Sociální pracovník, který plní tuto úlohu, je často v pozici, kdy nemá plnou důvěru rodičů. Stává se tomu tak, protože jeho hlavním záměrem je vždy jednat

v nejlepším zájmu dítěte. Může nastat situace, kdy sociální pracovník je nepochopen rodiči a také jejich právními zástupci, protože je možné, že doporučuje neschválit uzavřenou dohodu. Není nutností, aby kolizní opatrovník měl plnou důvěru rodičů v případě, kdy zájmy rodičů jsou v rozporu se zájmy dítěte. Kolizní opatrovník je ustanovován, aby hájil práva a zájmy dítěte.

V závěru soudního řízení podává kolizní opatrovník a stejně také rodiče konečný návrh soudního rozhodnutí. V případě, že tento návrh je odborně opodstatněný, soud tento návrh většinou akceptuje. V mnoha případech to znamená, že jedna strana se ocitá ve výhodě. Důležité je, aby kolizní opatrovník odolal tlaku, ve kterém se nachází kvůli znepřáteleným rodičům a udržel si nepředpojatý postoj.

Poskytování poradenství kolizním opatrovníkem by mělo vést k tomu, aby si rodiče uvědomili povinnosti, které k dítěti mají i po rozvodu manželství. Dále by si rodiče měli ujasnit, že dítě není prostředníkem mezi nimi a v neposlední řadě by poradenství mělo vést k tomu, že by mělo být bývalým manželům zřejmé, že pokud budou bývalého partnera pomlouvat a popouzet proti dítěti, nezískají tím větší náklonost či autoritu u dítěte.

Činnost kolizního opatrovníka by měla směřovat k:

- vzájemnému pochopení a respektu mezi rodiči, brát na vědomí, že druhý rodič je pro dítěte také důležitou osobou
- zachování rodičovské role u obou rodičů, snižování napětí a minimalizace konfliktů
- pozitivnímu mluvení o druhém rodiči
- schopnosti a ochotě domluvy mezi rodiči ohledně záležitostí, jež se týkají výchovy a péče o dítě, dále by dítě mělo mít právo na informace přiměřeně svému věku

„Kolizní opatrovník by měl být koordinátorem poradenských služeb pro rodinu, musí tedy být vybaven informacemi o zařízeních pomoci rodičům v daném regionu. Dále se musí orientovat v právních předpisech, aby mohl rodičům poskytnout kvalitní sociálně-právní poradenství. Svou erudicí a profesionálním vystupováním by se měl stát důstojným zástupcem dětí, který bude respektován účastníky řízení, advokáty i soudci.“ (Matoušek a kol., 2015, s. 105)

5. Zákon č. 359/1999, o sociálně právní ochraně dětí

Tato kapitola se zabývá nejstěžejnějším a nejzákladnějším zákonem, který se zabývá sociální prací s rodinou a který zastřešuje a zajišťuje dětem zdravý vývoj a právo na dětství. Tímto zákonem je zákon č. 359/1999, o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Sociální pracovníci na OSPODu se ve své praxi o tento zákon opírají dnes a denně.

Sociálně-právní ochrana má u nás dlouholetou tradici, i přestože se s časem vyvíjí a obsah této pomoci se mění. V dřívějších dobách bylo hlavním úkolem chránit děti před epidemií, anebo pomáhat dětem při válečných konfliktech, avšak zůstal úkol zabezpečovat děti, jež jsou bez domova, případně opuštěné. Problémy současné doby, které řeší sociálně-právní ochrana a se kterými tehdejší instituce nepočítaly, jsou například komerční sexuální zneužívání či prostituce dětí. (Krausová, Novotná, 2006, s. 11)

Autorky Novotná, Burdová, Riedlová Jurková (2016, s. 9) definují zákon o sociálně právní ochraně dětí ve své knize takto: „Sociálně-právní ochrana dětí jako odvětví veřejného práva má v České republice své poslání, které je stvrzeno mnoha zákony a mezinárodními dokumenty a z pohledu ústavních principů zejména Listinou základních práv a svobod a Úmluvou o právech dítěte. Orgány sociálně-právní ochrany řeší velice složité situace dětí, jež mají trvalý pobyt na území České republiky, dětí-cizinců, které pobývají v České republice, ale také těch, které mají obvyklé bydliště v cizině a do České republiky byly protiprávně přemístěny nebo naopak byly protiprávně přemístěny do ciziny.“

„Sociálně-právní ochrana dítěte představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním. Ochrana dítěte tak zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv v právních předpisech různé právní síly.“ (Macela, Hovorka, Křístek, Trubačová, Zárasová, 2015, s. 2)

Účelem tohoto zákona je právní ochrana nezletilých dětí, které se nemohou a nejsou schopné samy bránit, pokud je ohroženo jejich zdraví i jejich zdravý vývoj. Zákon zajišťuje nezletilým dětem právo na zdravý vývoj a správnou výchovu. Úkolem zákona je také ochrana jmění dítěte a v neposlední řadě působí na obnovu funkčnosti rodiny. Mezi poskytovatele pomoci dětem vyžadující pomoc od státu patří orgány veřejné, mezi něž spadají například obce, MPSV, okresní úřady a další. (Zelená, Klégrová, 2006, s. 19)

Ústřední zásadou pro působení orgánů sociálně-právní ochrany dětí je princip preventivního působení na rodinu a rodinné vztahy. „Opatření sociálně-právní ochrany jsou hierarchicky uspořádána ve vnitřně provázaný celek umožňující volbu nástrojů podle konkrétní situace, v níž se dítě nachází, a podle intenzity ohrožení.“ Krausová, Novotná (2006, s. 17)

Cílem zákona je působit na rodiče, aby plnili povinnosti, které plynou z rodičovské odpovědnosti. Probírat problémy a nedostatky ve výchově, které je nutné odstranit; při výchově dbát na předcházení místům, které jsou pro dítě ohrožující a nebezpečné; poskytování odborného poradenství. OSPOD je také v kontaktu se zdravotnickými zařízení, v případě, že matka porodí dítě a následně ho opustí a zanechá ho v nemocnici. Dále se zaměřuje na děti, jejichž rodiče se neumí, nemohou nebo nechtějí o své děti starat. SPOD se taktéž orientuje na děti, které utíkají z domova a nebo vedou nemravný či zahálčivý způsob života, ale také na děti, na kterých byl spáchán nějaký trestný čin. (Matoušek, 2003, s. 206)

Matoušek a kol. (2013, s. 459) popisují předběžné opatření takto: „Ocitne-li se dítě v přímém ohrožení nebo akutně bez náležité péče odpovídající jeho věku a schopnostem, může soud na základě předběžného opatření rozhodnout o jeho umístění mimo rodinné prostředí. V naléhavých případech rozhoduje soud do 24 hodin a toto předběžné opatření trvá po dobu jednoho měsíce. Pokud nedojde k vyřešení situace a rozhodnutí o dalším osudu dítěte, může soud předběžné opatření prodloužit vždy o jeden měsíc tak, aby celková doba nepřesáhla šest měsíců. O omezení či zbavení rodičovské odpovědnosti rozhoduje vždy soud, stejně jako o každém umístění mimo rodinu.“

„Sociálně právní ochrana spočívá i v omezení nebo zbavení rodičovských práv v nutných případech; nařízení, prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy dítěte, umístění dítěte do náhradní rodinné péče; vykonávání funkce opatrovníka nebo poručníka v zastupování dítěte v případě trestního řízení, vztahů s cizinou, správního řízení a další.“ (Zelená, Klégrová, 2006, s. 20)

Každému dítěti náleží právo obrátit se na SPOD a požádat o pomoc a ochranu, aniž by o tom rodiče, případně právní zástupci věděli. Dále má dítě právo dle svých schopností a možností svěřit se se svými problémy a sdělit svá přání při řešení záležitostí, jež se dítěte týkají. Na sdělené názory a připomínky dítěte by měl být brán zřetel. S ohledem na přiměřenost věku a schopnostem je dítě informováno o postupech a rozhodnutích. (Matoušek a kol., 2013, s. 459)

Rovněž mají také právo na pomoc a poradenství i rodiče dítěte. Jako příklad lze uvést situaci, kdy je dítě mimo rodinné prostředí a rodiče chtějí dítě zpět do své péče, kdy orgány SPOD poskytují poradenství a dostatečné informace, jak mají rodiče v této situaci postupovat. Existuje i druhá strana mince, kdy mají rodiče povinnost spolupracovat se sociálními pracovníky, když se jedná o ochranu práv, zájmů a zdraví dítěte. Jedná se například o umožnění návštěvy sociálního pracovníka ve své domácnosti. Návštěva může být ohlášena nebo neohlášená, kterou povoluje zákon. (Matoušek a kol., 2013, s. 460)

V sociálně-právní ochraně dětí se jedná o soubor opatření a nástrojů, kdy je zapotřebí využívat tyto nástroje ve vhodnou chvíli, náležitým způsobem a hlavně se základním principem, kdy nejdůležitější je nejlepší zájem dítěte a jeho blaho. Důvodem je, že při poskytování sociálně-právní ochrany dětí se sociální pracovníci dostávají do situace, kdy jde o velmi citlivé a intimní situace rodinného života, přičemž je nezbytné respektovat základní principy, na nichž je sociální práce s rodinou a dětmi postavena.

Principy, jež musí být respektovány:

- prvotním předpokladem je nejlepší zájem a blaho dětí
- pomoc je dětem poskytována bez jakéhokoliv rozdílu a diskriminace ohledně náboženského vyznání, rasy, pohlaví, barvy pleti či původu
- pomoc je poskytována bezplatně (existují výjimky)
- na ochranu mají právo všechny děti do 18let věku
- odpovědnost za ochranu dětí nese stát na základě Ústavy a Listiny základních práv a svobod, děti jsou chráněny před fyzickým a psychickým násilím a mají právo na zdravý vývoj, stát ale nenahrazuje povinnost a odpovědnost rodičů
- orgány zajišťující pomoc a ochranu dětem: Ministerstvo práce a sociálních věcí, krajské úřady, obecní úřady, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí sídlící v Brně, který má vztah k zahraničí, dále obce a kraje v samostatné působnosti a v neposlední řadě FO a PO, které jsou pověřeny k výkonu sociálně-právní ochrany
- ústřední normou je princip preventivního působení na rodinné vztahy v případě, že je rodina natolik poškozena, že je zapotřebí zásah veřejné moci
- seřazení opatření je hierarchické z toho důvodu, že tvoří celek, který umožňuje volbu nástrojů v konkrétní situaci a dle intenzity ohrožení dítěte

- v rámci preventivních opatření je také kladen důraz na patologické jevy, které mohou ohrožovat zdravý vývoj dítěte
- pokud dojde k situaci, že je dítě odebráno z rodinného prostředí, mají tyto děti nárok na zvláštní pomoc a ochranu, kterou jim poskytuje stát ve formě náhradní rodinné výchovy (existuje pravidlo, které říká, že rodinná výchova má pokaždé přednost před výchovou ústavní)
- vždy je nezbytné brát v potaz celkovou kontinuitu ve výchově dítěte a brát ohled na etnicitu, náboženství a kulturu každé rodiny
- v případě, kdy je dítě osvojeno do ciziny je potřeba zachovat princip subsidiarity
- orgány zajišťující sociálně-právní ochranu dětí mají povinnost dohlížet nad výkonem ústavní či ochranné výchovy, ačkoli není potřeba zasahovat do chodu zařízení, hlavním záměrem je, sledovat vývoj dítěte, kontrolovat, zda jsou dodržována dětská práva, a také je nutné přezkoumat konkrétní situace, zda jsou důvody pro pobyt dítěte v zařízení a revidovat vztahy mezi dítětem a rodiči
- sociálně- právní ochrana má také za cíle sanaci rodiny

(Novotná, Burdová, Riedlová Jurková 2016, s. 11)

Sociální práce s rodinami je velice náročná z toho důvodu, že situace, které mohou nastat, jsou velmi různorodé, proto není možné popsat jednotný způsob práce jak s rodinou postupovat. Je proto nutné, aby osoby, které pracují s rodinou a v první řadě sociální pracovníci pracující s cílovou skupinou, používali právní předpisy a metody sociální, jak se shodují autorky Novotná, Burdová, Riedlová Jurková (2016, s. 11): „ve vzájemných souvislostech, vyčerpávajícím způsobem a aby s veškerou odpovědností postupovali tak, aby se složité situace dětí a rodin s dětmi řešily včas a takovým způsobem, aby děti mohly žít spokojeně a v příznivém prostředí.“

Sociálně-právní ochrana se dostává do značně náročných okolností, kdy se například jedná o rodiče, kteří následkem přílišné zaměstnanosti a vytíženosti nemají na své děti dostatek času. Tento nedostatek času je často rodiči kompenzován velkým finančním obnosem, který bývá v mnoha případech dětmi využíván nevhodným způsobem. Na druhé straně stojí rodiče, kteří jsou nezaměstnaní a nemají dostatek financí pro základní zabezpečení svých dětí. Složitá situace nastává také v případě, kdy rodiče řeší své partnerské neshody rozchodem, jež zatěžuje nejen samotné rodiče, ale v první řadě také děti, jež jsou traumatizované, protože rodiče nejsou schopni se dohodnout na styku s dítětem a na úpravě péče a o dítě se přetahují. Problém může také nastat v případě, jedná-li se o rodiče buď

úzkostně starostlivé, nebo o rodiče naopak nedbalé v péči o zdraví a život dítěte. „Orgánům sociálně-právní ochrany dětí v této roli opatrovníků či poručníků se tak přiznává značná odpovědnost za osud dětí, přitom v některých případech právní nástroje, které mohou využívat, jsou neúčinné, a to zejména pro neukázněnost rodičů, neochotu či neschopnost mezi sebou v zájmu dětí komunikovat, a také s ohledem často na nízkou vynutitelnost takových opatření.“ Krausová, Novotná (2006, s. 12)

Ochrana je poskytována dětem, jež mají trvalý pobyt v České republice, případně, když je podán návrh na řízení o udělení azylu. Matoušek (2003, s. 206) říká, že: „I u ostatních dětí pobývajících na území ČR, které se zde ocitly bez jakékoliv péče, má obecní úřad povinnost učinit nezbytná opatření, jimiž jsou: podání návrhu na předběžné opatření, podání návrhu na ustanovení poručníka nebo opatrovníka, podání návrhu na ústavní výchovu, nebo zprostředkovat umístění dítěte v azylovém zařízení.“

Sociální pracovníci sociálně-právní ochrany dětí mají povinnost zachovávat mlčenlivost. Ovšem existují i výjimečné situace, které jsou dány zákonem, jedná se například o spolupráci s orgány činnými v trestním řízení. Mlčenlivost se vztahuje také na osobní údaje osvojitelů, místa pobytu osob, které se staly oběťmi domácího násilí nebo pokud se například jedná o anonymní oznámení špatné péče o dítě. (Matoušek a kol., 2013, s. 460)

6. února 1991 došlo v ČR k ratifikaci Úmluvy o právech dítěte, kde je zakotvena sociálně právní ochrana dětí. (Zelená, Klégrová, 2006, s. 20)

6. Šetření procesu výsledků sociální práce s mnohoproblémovou rodinou

6.1.Cíl

Hlavním cílem, proč jsem se zabývala tématem mnohoproblémová rodina je to, že sociální nesnáze v rodině jsou aktuálním problémem dnešní doby. Rodina se dotýká každého z nás. Proto se svým kvalitativním výzkumem snažím zjistit, jak často se sociální pracovníci Orgánu sociálně právní ochrany dětí setkávají s mnohoproblémovou rodinou. Dále jsem zjišťovala, zda-li se sociální pracovníci setkávají s mnohoproblémovou rodinou individuálně, či v týmu. Mým zájmem bylo také zjistit, jaké metody sociální práce používají v případě mnohoproblémových rodin. Jakých návazných a podpůrných služeb využívá OSPOD. Zda-li a jakým způsobem spolupracují sociální pracovníci se školou.

Svoji pozornost jsem soustředila na zjištění toho, jak jsou klienti Orgánu sociální právní ochrany dětí spokojeni se službami, které OSPOD nabízí. Dále jsem se zaměřila na profesionalitu sociálních pracovníků. V neposlední řadě mě zajímalo, s jakými situacemi v životě klientů byl OSPOD nápomocný, jak složitou problematiku vyřešil a zda jednal profesionálně.

Podařilo se mi zmapovat některé mnohoproblémové rodiny formou kazuistik. Využila jsem řízených rozhovorů se třemi rodinami, které byly ochotné mi popsat svou aktuální situaci. Informace byly velmi intimní a osobní a myslím si, že tuto diplomovou práci obohatily.

6.2.Metody

Při sbírání dat jsem využívala metody řízeného rozhovoru. Jedná se o techniku sběru dat v sociálním výzkumu. Principem je, že tazatel má dané otázky, na které respondent odpovídá. Nedílnou součástí šetření bylo samozřejmě pozorování. Při něm jsem sledovala skutečnosti, které jsou bezprostředně přístupné smyslovému vnímání. Tyto jevy jsou přirozené a nejsou vyvolené intervencí výzkumníka v průběhu pozorování.

6.3.Metodika

Vzhledem k mému cíli jsem vybrala kvalitativní výzkumný rámec, díky němuž se výzkumník dostane do hloubky problému.

První část mé praktické činnosti byly rozhovory se sociálními pracovníky, které jsem realizovala na OSPODu, kde jsem zároveň vykonávala praxi. Sociální pracovníce byly velmi ochotné a vstřícné. Zjistila jsem, že to bylo pouze na začátku mé praxe. Nakonec zbyly pouze dvě sociální pracovníce ochotné se se mnou o problémech bavit. Ostatní rozhovory jsem získávala po předchozí telefonické domluvě z různých městských částí Prahy. Tato práce byla časově velmi náročná, ale na druhou stranu si myslím, že získaná data mají vzhledem k různým pracovištím vyšší výpovědní hodnotu. Musela jsem brát ohled na odevzdání diplomové práce, dále také počítat s možnými zdrženími a v neposlední řadě brát ohled na samotné sociální pracovníce, které mají mnoho práce a rozhovory se mnou je od práce zdržují. Časový tlak je příčinou někdy velmi jasných, krátkých a stručných odpovědí. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla provádět rozhovory v roce 2016 v průběhu měsíců říjen, listopad a prosinec. Realizace probíhala praktickou formou, která spočívá v setkávání tazatele s jednotlivými respondenty, v pozorování a evidování jednotlivých dat. Při těchto setkáních jsem od respondentů získávala informace a fakta, která se týkají mnohoproblémových rodin.

V druhé části jsem naopak zjišťovala názor klientů, jak jsou spokojeni s OSPODem a s přístupem sociálních pracovníků k nim. Tato část byla časově náročnější, protože jsem musela dojíždět ke klientům přímo domů. Tyto rozhovory byly realizovány v období měsíců ledna a února. Při výběru tohoto vzorku jsem zvolila metodu sněhové koule, kdy v jednom případě jsem rozhovor s jednou klientkou měla jistý, ale získaná data by nebyla dostatečně objektivní. Respondentka mi domluvila rozhovory i s dalšími klientkami. Každá z respondentek byla klientkou jiného OSPODu.

Ve třetí části jsem se zabývala samotnými mnohoproblémovými rodinami. Měla jsem domluvené řízené rozhovory. Tyto rozhovory byly časově náročné, protože jsem chtěla zjistit co nejvíce informací, které dokreslí celou praktickou část. Všechny tři respondentky byly seznámeny s tím, k čemu získaná data využiji, že všechny informace budou anonymizovány a vše poslouží pouze k účelům diplomové práce. Získaná data jsem zaznamenávala na diktafon a následně z nahrávky vytvořila kazuistiky. Vždy jsem nechala respondentky mluvit a po ukončení vyprávění jsem se pouze doptávala. Nikdy jsem do jejich příběhu žádným způsobem nezasahovalo a nerušila je. Respondentky byly předem seznámeny s otázkami, na které se jich budu ptát. Tyto otázky jsem si předem připravovala, abych měla nějakou osnovu k získání stěžejních informací pro mou diplomovou práci.

6.4.Úkoly

V rozhovorech se sociálními pracovníky bylo nutné zjistit:

1. Kolikrát se sociální pracovníci z OSPODu při své praxi setkávají s mnohoproblémovou rodinou.
2. Kolik případů s mnohoproblémovou rodinou mají za rok vyřešených, případně rozpracovaných.
3. Jak probíhá sociální práce s mnohoproblémovou rodinou. Zda sociální pracovníci upřednostňují spíše individuální, či týmovou práci. Jaké služby a v jakém časovém intervalu poskytují.
4. Zda-li rodiny přicházejí spíše na vlastní popud, nebo je iniciátorem někdo jiný. V případě, že je iniciátorem někdo jiný, zjistit, kdo to nejčastěji bývá.
5. Zjistit, jaké metodické pomůcky využívají při své praxi sociální pracovníci OSPODu.
6. Dozvědět se, zdali sociální pracovníci mají vytvořená vlastní diagnostická kritéria, kterými se řídí.
7. Jaké jsou stěžejní zákony sociální práce na OSPODu a jaké zákony mají nedostatky, které komplikují výkon práce.
8. Jaké jsou charakteristické znaky a signály, které jsou varovné při sociálním šetření.
9. Které služby jsou poskytovány rodinám na OSPODu při určitých problémech.
10. Zda-li existuje samostatná metodika k jednotlivým problémům.
11. Kolikrát sociální pracovníci navrhuji pěstounskou péči. Dále zjistit případy, v jakých je pěstounská péče nařízena.
12. Jsou-li sociální pracovníci na OSPODu kompetentní k sanaci rodiny.
13. Jaké jsou charakteristické metody sociální práce.
14. Zda-li OSPOD spolupracuje se školou, případně jak často.
15. Zjistit, jestli OSPOD spolupracuje s jinými organizacemi.
16. Dozvědět se, jaké jsou konkrétní postupy pro určení závěru jednotlivých situací.
17. Jestli hraje nějakou roli, když jsou rodiče manželé, nebo nesezdaný pár.

V rozhovorech s klientkami OSPOD bylo nutné zjistit:

1. Důvody, které donutily klienty navštívit OSPOD.
2. Zjistit, jaká je aktuální situace klienta, kterou s OSPODem řeší.
3. Jestli navštěvovali OSPOD společně s manželem a zdali řešili své problémy společně.
4. Zda-li klientka chodila na OSPOD společně s dětmi, nebo sama.
5. Jaký je profesionální přístup sociálních pracovníků.
6. Zda-li klientům bylo vždy vše řádně vysvětleno.
7. Zda-li byl OSPOD nápomocný k vyřešení problémové situace.
8. Jaké šetření u klientů doma proběhlo a jaký mělo průběh.
9. Zjistit, jaké jiné služby klienti kromě OSPODu využívají.
10. Dozvědět se, jaké služby klient postrádá a uvítal by je.

Pro vytvoření kazuistiky bylo nutné zjistit, s jakými problémy se rodina potýká, jaká je současná situace a zda-li mají děti nějaké následky pro prožití traumatu v dětství. Dále jsem zjišťovala, které funkce v rodině jsou narušeny a jakým způsobem.

6.5.Data

Zde jsou interpretována data, která jsem získala během rozhovorů se sociálními pracovníky Orgánu sociální právní ochrany dětí. Následně budou tato data analyzována, abych dokázala odpovědět na cíl mé diplomové práce.

6.5.1. Rozhovory se sociálními pracovníky OSPOD.

- 1) Zcela jistě lze považovat mnohoproblémovou rodinu za velký problém sociální praxe. Jak často a jak dlouho se setkáváte s mnohoproblémovými rodinami, poskytujete sociální služby pro mnohoproblémovou rodinu? Kolikrát za týden? Kolikrát za měsíc?**

SP1: *U takovýchto rodin bývá často nařízen soudní dohled nad výchovou dětí. Z toho OSPOD plynou povinnosti. Zpravidla se do rodiny jezdí minimálně jednou za 3 měsíce, ale to je ve chvíli, kdy už je rodina zasanovaná. Ve chvílích, kdy je spolupráce s rodinou v prvních počátcích, je aktivita zvýšená, s rodinou je OSPOD v kontaktu zhruba jednou za týden.*

SP2: *Nevím, co přesně si pod pojmem mnohoproblémová rodina mám představit, ale na OSPODu se poměrně často setkávám s rodinami, kterým poskytujeme pomoc jak v oblasti sociálních služeb, tak i v oblasti rodinného práva. Nejde říct, kolikrát za týden, kolikrát za měsíc. S rodinami jsem v pravidelném kontaktu, někdy i několikrát za týden, někdy dvakrát do měsíce.*

SP3: *S takovými typy rodin se pracovník Orgánu sociálně právní ochrany dětí setkává takřka každý den, protože je jen málo rodin, kde jsme ustanoveni kolizním opatrovníkem pro řízení o úpravu poměrů a dále nic v rodině neřešíme. Zpravidla se na sebe problémy v rodině kupí, to znamená, dalo by se říci, že s takovými rodinami pracujeme převážně. Těžko přepočítávat.*

SP4: *Těto cílové skupině jsou poskytovány sociální služby individuálně, dle potřeby obvykle dvakrát až třikrát do týdne, obvykle záleží na situaci, která může vyvstat rodině – proto bývá klidnější období, a pak období, kdy se s rodinou pracuje téměř denně, to jsou různé krizové situace, které nelze odkládat. Za měsíc tak 6 – 12x.*

SP5: *Na uvedenou otázku nelze jednoznačně odpovědět. Periodicita setkávání i délka spolupráce s mnohoproblémovou rodinou je individuální a závisí zcela na povaze daného případu.*

SP6: *Pokud se nám v obvodu působnosti vyskytne nová mnohoproblémová rodina, začneme s ní pracovat zpočátku obvykle velmi intenzivně (i několikrát týdně). Při zavedené spolupráci postačí obvykle několikrát do roka a takto se setkáváme i několik let, než se dá spolupráce zdárně ukončit.*

2) Mohla byste odhadem uvést, kolik přibližně máte rozpracovaných mnohoproblémových rodin? Kolik případů v letošním roce vyřešených?

SP1: *Rozpracovaných asi tak 15 a ukončených je téměř nereálné odhadnout. Někdy si myslíte, že je vše vyřešeno – že se rodina dlouho neozvala – a najednou se ozvou oba rodiče a každý přijde s nějakým závažným problémem. Ukončených tedy mohu odhadnout 2 rodiny.*

SP2: *V současné době, tedy k říjnu 2016 mám okolo sedmdesáti aktivních spisů, avšak ne všechny jsou problémové. V počtu je zahrnuta např. klasická úprava poměrů.*

SP3: *Jedná se přibližně o 15 rodin. S ohledem na problematiku, kterou řeším já, což je náhradní rodinná péče, nelze říci, kolik z nich bylo vyřešených. Problémy v náhradní rodinné péči přetrvávají a případně přicházejí nové.*

SP4: *Jedná se přibližně o 4 rodiny, v tomto případě nelze problém vyřešit, objevují se stále nové situace, které je třeba v rodině řešit. Bývají dlouhodobě v péči OSPOD.*

SP5: *Taktéž na tuto otázku nelze jednoznačně odpovědět. OSPOD bohužel nevede statistiky jednotlivých případů, aby se dalo zhodnotit kolik rozpracovaných rodin je mnohoproblémových a kolik ne, případně kolik případů týkajících se mnohoproblémových rodin je v letošním roce vyřešených. OSPOD vede pouze souhrnné statistiky všech nově založených případů. Většinu rodin, s nimiž přichází OSPOD do kontaktu, však lze považovat za mnohoproblémové. Odhadování počtu je nevypovídající, může se však jednat o zhruba 90 % z celkového počtu, přičemž každý pracovník by měl mít maximálně 80 živých spisů měsíčně (záleží však na lokalitě). Zároveň nelze přesně říci kolik případů mnohoproblémových rodin je v letošním roce uzavřených – způsob vyřazování z evidence upravuje Směrnice MPSV.*

SP6: *Odhadem mám ve svém referátu 10 soudních dohledů a ústavních výchov a cca dalších 5-10 rodin, kde zatím k soudnímu projednávání nebylo třeba dojít. Vyřešit, např. že se zruší soudní dohled nad výchovou, se podaří v daném roce cca 1/5.*

3) Jak často se s mnohoproblémovou rodinou setkáváte individuálně a v týmu, kolik sociálních služeb je poskytováno, v jakém časovém intervalu?

SP1: *Na Praze západ téměř žádné neziskové organizace nejsou, tudíž spolupráce v rámci týmu sociálních služeb je velmi omezená, téměř nulová. Časový interval je tedy stejný jako u první otázky.*

SP2: *S rodinami, které řeší nějaký sociální problém se setkávám poměrně často, na Praze – západ je okolo osmdesáti vesnic, takže se dá říct, že téměř každých 14 dní mě přibýde nová spisová dokumentace.*

SP3: *Odpověď v podstatě podobná viz výše. Ve své práci velmi pravidelně. S těmito rodinami pracuji individuálně. Za mě je poskytováno každé z uvedených rodin cca 4 služby.*

SP4: *S rodinami je domluvené sociální šetření. Navštěvují je i podpůrné služby jako je sanace či rodinné terapie. V týmech př. na případové konferenci 1x měsíčně, 1x za půl roku. Minimální setkání 1x do měsíce a podle situace a potřeby.*

SP5: *Opět v tomto případě záleží na povaze daného případu. Pokud situace vyžaduje, pracuje s rodinou multioborový tým skládající se z klíčového pracovníka OSPOD a zástupců konkrétních organizací poskytujících konkrétní služby, např. sanaci rodiny, apod. Tým se poté schází v rámci pravidelných hodnotících schůzek, případně v rámci případových konferencí.*

SP6: *Týmová spolupráce je úměrná závažnosti problémů rodiny. V závažnějších případech se snažíme co nejčastěji a ve dvojici chodit na šetření do takovýchto rodin, na šetření do škol apod., konzultujeme případ s ostatními kolegyněmi na oddělení. Rovněž máme zřízenou komisi sociálně-právní ochrany dětí, kde lze komplikovaný případ konzultovat a v neposlední řadě lze uspořádat případovou konferenci. Vedení případu lze na žádost pracovníka konzultovat i se supervizorem v rámci pravidelných supervizí na oddělení.*

Při déletrvající a již zavedené práci s rodinou pak obvykle stačí dohled 1 sociálního pracovníka.

Časový interval opět plně závisí na závažnosti problému, některý týden jsme v kontaktu s rodinou několikrát, jiný týden není potřeba apod. Škála je tedy od počátečního intenzivního kontaktu několikrát týdně až po minimálně jednou za 3 měsíce.

4) Kolik rodin přichází na vlastní popud? Kolik rodin přichází na popud zvenčí? Vyjmenujte, kdo je iniciátorem?

SP1: *Na OSPOD se většina rodin dostává na vlastní popud, důvodem je fakt, že asi tak 80 % rodin jsou řešeny z důvodu rozvodu či rozchodu. Takovéto rodiny tedy samy vyhledají příslušný OSPOD. Rodin, které se na OSPOD dostanou v rámci depistáže je minimum. Zvenčí se k nám dostanou zejména rodiny sociálně slabé či rodiny s výchovnými problémy dětí a na ty upozorní většinou škola.*

SP2: *Nejde říct, kolik rodin konkrétně přichází, nebo o kolika rodinách se dozvídáme zvenčí. Nevedeme žádnou statistiku. Iniciátorem bývají často rodiče, popřípadě základní či mateřské školy, ošetřující lékaři.*

SP3: *Dle mého názoru je to odhadem tak půl na půl, kdy rodina vyhledá pomoc sama a kdy je OSPODu nahlášena někým z okolí. Iniciátorem může být například jiný člen, který stojí mimo rodinu, ale i sousedé, obec, policie, škola a podobně.*

SP4: *Individuálně přicházejí minimálně, iniciátor je většinou škola, lékař, nemocnice, anonymní udání nebo sousedé.*

SP5: *Nelze jednoznačně odpovědět, OSPOD nevede v tomto případě statistiky. Pokud rodiny nepřicházejí samy, iniciátorem může být v podstatě kdokoliv – anonym, druhý rodič (pokud jsou rodiče rozvedení nebo nebyli sezdáni), sousedé, školské či zdravotnické zařízení, Policie ČR, OSPOD v rámci depistáže, apod.*

SP6: *Z celkového počtu všech rodin (nejen mnohoproblémových), které se na OSPOD dostanou, přichází většina z nich na vlastní popud. Přesněji, oni ani tak sami nepřicházejí,*

jako my s nimi navazujeme spolupráci proto, že oni byli iniciátoři podání návrhu k soudu, který nás ustanovil opatrovníkem jejich nezletilého dítěte (úprava poměrů k nezletilým dětem před rozvodem, zvýšení výživného, dědická řízení...) Jindy je spolupráce iniciována pediatrem, školou, či obyčejným hlášením anonyma, které jsme povinni prověřit.

Rodin, které se samy přijdou svěřit s problémem a žádají pomoc, je mnohem méně, ještě tak s žádostmi o pomoc ve finanční tísní či v otázce bydlení, ale s problémy ve výchově se rodiče obrací na OSPOD často až při velmi rozvinutém problému.

5) Jaké používáte při Vaší práci metodické pomůcky?

SP1: *O žádných nevím.*

SP2: *Hlavně zákony, metodiky MPSV, nařízení z krajského úřadu.*

SP3: *V tuto chvíli mě žádné metodické pomůcky nenapadají.*

SP4: *Metody práce využívám případové konference, rozhovory nebo názorné ukázky na obrázcích či postavičkách.*

SP5: *Metodické pomůcky mohou být např. vhodným doplňkem při pohovoru s dětským klientem. Záleží na věku dítěte. Kamínky, kresba, atd. – užíváno spíše externími spolupracovníky, např. psycholog.*

SP6: *Zpracováváme individuální plány ochrany dítěte (IPOD) právě u mnohoproblémových rodin.*

6) Máte vytvořená a osvědčená vlastní společná diagnostická kritéria, kterými se pracovníci OSPOD řídí?

SP1: *To netuším. Nejvíce pro správnou diagnostiku problému ukáže praxe.*

SP2: *Většinou máme osvědčeno pár kritérií, kterými se řídíme. Během práce nacházíme spoustu nových, které se nám osvědčí a pak je při naší práci využíváme.*

SP3: *Používáme takzvané vyhodnocení situace dítěte, kde je uvedeno x kolonek, které je zapotřebí vyplnit a poté je možné rodinu patřičně zařadit a zvolit metody a způsoby práce s ní a cíl.*

SP4: *Vždy to vyplyne z praxe. Nemám žádná kritéria.*

SP5: *Pracovníci OSPOD vyhodnocují situaci dítěte a rodiny a na základě vyhodnocení situace je vypracován Individuální plán ochrany dítěte s cíli a kroky k dosažení stanovených cílů. S IPOD je seznámena též rodina. Následně je IPOD průběžně vyhodnocován. OSPOD se dále řídí též standardy kvality.*

SP6: *Máme vytvořeny standardy kvality sociálně-právní ochrany pro OSPOD, samotná diagnostická kritéria tedy ne.*

7) Jaké je Vaše legislativní ukotvení, případně co podle Vaší praxe v zákoně chybí, nebo komplikuje a zpomaluje Vaši práci?

SP1: *Zákon o sociálně právní ochraně dětí, nový občanský zákoník, zákon o zvláštních řízeních soudních, úmluva o právech dítěte, zákon o sociálních službách. Praxi zpomaluje a komplikuje fakt, že v každém zákoně je uvedeno něco jiného, co si v praxi OSPOD protirečí. Ty zákony nejsou vytvářeny najednou, tudíž to tak poté vypadá.*

SP2: *Většinu informací čerpám hlavně ze Zákona o sociálně právní ochraně dětí, občas i z občanského zákoníku. Většinu informací konzultuji s kolegy, vedoucí, je to rychlejší, než listovat v zákoně.*

SP3: *Zákon č. 359/1999 Sb. a dále Nový občanský zákoník. Zákon je velmi komplikovaný, a ne zcela srozumitelný, pokud jde o proces osvojení.*

SP4: *Stěžejním zákonem je Zákon o sociální právní ochraně dětí, ale také určitě občanský zákoník. Zákony jsou jiné než praxe, bohužel.*

SP5: *Stěžejním je zákon o sociálně-právní ochraně dětí, dále se pracovníci OSPOD při výkonu agendy řídí platnou legislativou ČR. Důležité jsou též mezinárodní úmluvy, např. Úmluva o právech dítěte a dále Listina základních práv a svobod a ze zákonů nový občanský zákoník, zákon o zvláštních řízeních soudních, trestní zákoník, zákon o soudnictví nad mládeží, apod. A samozřejmě též metodická doporučení MHMP a MPSV.*

SP6: *Úmluva o právech dítěte, zák. 108/2006 Sb. O sociálních službách, OSŘ, a mnoho dalších. Komplikace v praxi nastanou, když se jedná o skutečně právně velmi komplikovaný případ, přičemž OSPOD nemá ve svých řadách zaměstnanců právníka a externí právní poradce nedostačuje. V běžné praxi nemá řadový zaměstnanec možnost řešit nedostatky v zákoně. V tomto ohledu by bylo užitečné, aby v řadách zaměstnanců byl právník specialista na rodinné právo.*

8) Podle jakých znaků, faktorů, signálů, výsledků sociálního šetření posuzujete, zda rodina potřebuje pomoc zvenčí?

SP1: *Roli hrají bytové podmínky (kde rodina bydlí, zda mají vodu, elektřinu, topení apod.), zda se jedná o rodinu, kde se rodiče rozcházejí, zda má dítě nějaké volnočasové*

aktivity, zda děti nejsou na první pohled zanedbávané, zda děti při sociálním šetření komunikují, zda není zřejmé, že je v rodině nějaká závislost, jak na nás působí rodiče apod.

SP2: Většinou hodnotím celkový stav a funkci rodiny. Zda mají nezletilé děti v rodině zázemí a vše potřebné k jejich věku, zda je ze strany rodičů dobrá péče. Žádáme si také zprávy ze školních zařízení, zprávy obce a zprávy od ošetřujícího lékaře, popřípadě organizace, se kterou rodina spolupracuje nebo kam dochází.

SP3: Myslím si, že je to velice individuální a každá z nás tyto znaky a faktory vidí trochu odlišně. Ale podle mého názoru je nejdůležitější zajištění základních potřeb pro dítě. Což znamená bytové podmínky, jestli v místě bydliště jsou podmínky pro zdravý rozvoj dítěte. V tuto chvíli mě napadá například elektřina, topení a voda. Dále jsou důležité znaky, které jsou pozorovatelné okem na dítěti. Na první pohled je vidět, zda-li dítě je zanedbávané nebo týrané. Dále si také samozřejmě všímám toho, jestli rodiče s námi komunikují a spolupracují.

SP4: Dle paragrafu 6, sociálně právní ochrany dětí se vyhodnocuje situace dítěte, zda je v ohrožení, či není. Následně se vypracovává IPOD (individuální plán ochrany dítěte).

SP5: Individuálně dle povahy případu, potřeb rodiny, zakázky rodiny.

SP6: Tak jako první varovný signál může být patrná jakási fyzická rovina (zanedbaná výživa, ošacení, neudržovaný vzhled, neudržovaná domácnost, nevyhovující bytové prostředí pro dítě apod.) Dále nás zajímá pracovní uplatnění rodičů, u dětí škola, zájmové aktivity, zajištěná zdravotní péče, komunikace v rodině i rodiny navenek, vztahy v rodině!, vyspělost dětí vzhledem k jejich věku, míra zvládání běžných situací apod. Obecně se dá říci, že každá z těchto vyjmenovaných oblastí a dalších nevyjmenovaných může být zdrojem podezření na možný problém, na jehož potvrzení či vyvrácení je třeba se zaměřit.

9) Jaké jsou typické služby, které poskytujete rodinám? A při jakých problémech?

SP1: Zejména sanace rodiny – při rozvodových kauzách, při závislosti v rodině, u rodiny sociálně vyloučené, při záškoláctví.

SP2: Já vedu převážně sociálně slabé rodiny, které žijí v chatových oblastech. Tyto rodiny jsou navázané na různé pomáhající organizace, charity.

Při rozvodech a úpravách poměrů poskytují všeobecné poradenství ohledně sepsání návrhu, konzultuji s nimi, co je pro nezletilé nejlepší, popřípadě jak probíhá soudní řízení, jaké mají rodiče možnosti.

SP3: *Obecně je to především sanace rodin, asistované kontakty s rodiči, mediace, psychoterapie a další. Nelze však hovořit o tom, že tyto služby poskytuje přímo OSPOD. OSPOD pouze nakontaktuje rodinu na organizace, které tyto služby poskytují.*

SP4: *Nejčastěji a nejvíce poskytují poradenství ve všech směrech.*

SP5: *Služby zaměřené na ochranu práv a zájmů nezletilých dětí, řešení výchovných problémů, zprostředkování náhradní rodinné péče, sociálně-právní poradenství, kolizní opatrovnictví nezletilého dítěte (při úpravě poměrů nezletilého dítěte – např. výchovy, výživy a styku; schválení právního jednání a vždy když rodiče nemohou zastoupit nezletilé dítě, neboť dochází ke kolizi) a další, vyplývající ze zákona o SPOD, přičemž zvýšená pozornost se věnuje týraným, zneužívaným a zanedbávaným dětem.*

SP6: *Typické služby jsou například sociální poradenství v rámci jednání s klientem nebo i telefonátu (u rozvodů, výživného, problémů při styku, volnočasových aktivit, problémů se školou ..)Dále se jedná o zastupování dítěte v řízení u soudu (úprava poměrů, styk, právní úkony, ...) a účast při úkonech orgánů činných v trestním řízení (výslech, rekognice..).Součástí je také prověřování podnětů ohledně ohroženého dítěte (jakékoliv ohlášení jakéhokoliv problému)*

- *prevence*
- *proces přípravy na samostatný život dítěte po dosažení zletilosti (u dětí nad 16 let, které se nacházejí v ústavní výchově, NRP)*
- *sanace rodiny-vytváření IPOD, kontrola a aktualizace dílčích cílů, podpora při jejich plnění,*
- *doprovod klienta k navázání kontaktu se spolupracující organizací*
- *návštěvy v rodinách*
- *asistence při styku, pokud je výjimečně realizován na OSPOD*
- *nepřetržitá pracovní pohotovost pro případy bezprostředního ohrožení dítěte*
- *babybox*

10) Používáte samostatnou metodiku k jednotlivým problémům?

SP1: *Nevím o tom.*

SP2: *Nepoužívám.*

SP3: *Nemyslím si, že bychom měli samostatnou metodiku ke každému problému.*

SP4: *Vždy se řeší situace individuálně dle možností rodiny.*

SP5: *OSPOD má vypracovány standardy kvality a dále se využívá metodických pokynů nadřazených orgánů.*

SP6: *Ne snad striktní metodiku, o té nevím, ale k jednotlivým problémům máme zažitě odlišné pracovní postupy (pohovor, šetření ohledně výživného je samozřejmě o něčem jiném než pohovor a šetření ohledně výchovy apod.)*

11) Jak často navrhuje péči a v jakých případech?

SP1: *Pěstounskou péči navrhuje na přechodnou dobu v případech, kdy se dítě ocitne bez rodiče, zejména to bývá v situacích, kdy matka dá souhlas s adopcí a dítě opustí již v porodnici.*

A běžnou pěstounskou péči doporučujeme v situacích, kdy rodiče selhali a péči o děti již nedokázali zabezpečit – rodiče se stanou bezdomovci, nebo s dětmi putují po ubytovnách, u rodičů je závislost, zejména na drogách či alkoholu, rodiče se dětí zřeknou apod. V těchto situacích je s rodinou velmi intenzivní spolupráce.

SP2: *Pěstounskou péči vedou kolegyně z oddělení pro pěstounskou péči. Já jsem se s ní setkala např. když matka nechala v nemocnici nezletilé dítě po porodu k adopci a poté šlo k pěstounům na přechodnou dobu, než bylo osvojeno. Nesetkávám se moc často s pěstouny.*

SP3: *Toto je velmi individuální a je komplikované odpovídat na takto položenou otázku. Obecně je možné říci, že se svěřením dětí do pěstounské péče navrhuje ve chvíli, kdy byly vyčerpány veškeré možnosti pomoci a rodiče ani přesto nejsou schopni zajistit péči o děti. Navrhuje se tedy prozatímne vyřešit situaci umístěním dětí do náhradní rodinné péče, aby bylo rodičům ještě více umožněno svoji situaci řešit.*

SP4: *Nelze říci, jak často, je to vždy po domluvě s rodinou. Vždy, když se projevuje nějaký blízký zájem o dítě, či se najde vhodná pěstounská péče.*

SP5: *Na položenou otázku nelze jednoznačně odpovědět, individuálně dle povahy případu a potřeb nezletilých dětí s ohledem na jejich zájem a blaho.*

SP6: *Ve své praxi se s tím nesetkávám. Třeba ani jednou za rok, proto se v odpovědi na tuto otázku cítím poměrně nejistě, nehledě na to, že otázky NRP řeší buď samy kolegyně specialistky na tuto oblast, nebo my terénní soc. pracovnice, ale v úzké spolupráci s nimi.*

Domnívám se ale, že indikace pro PP je tam, kde jsou děti již starší, navázané na svou původní rodinu, je např. předpoklad, že by se mohly do své rodiny vrátit, rodina se s nimi chce i v průběhu pěst. péče stýkat apod.

12) Setkáváte se při své praxi se sanací rodiny, pokud ano, jste kvalifikovaní na sanaci rodiny?

SP1: *Ano, setkáváme. Domnívám se, že pracovník na OSPOD je kvalifikovaný pro sanaci rodiny, odpovídá znalostním předpokladům dle zákona č. 108/2006 Sb.*

SP2: *Většinou odkazují klienty na organizace, které se zabývají sanací rodiny.*

SP3: *Sanaci rodin u nás zajišťuje organizace, která je přímo pro tento typ služby kvalifikovaná. My klienty nakontaktováváme na danou organizaci.*

SP4: *Ano, sanaci může provádět sociální pracovník, sanace je velmi častá.*

SP5: *Ano, spolupracujeme s organizacemi, které se sanací zabývají, zejména s organizací Střep.*

SP6: *Se sanací se samozřejmě setkáváme. Sociální pracovník je kvalifikován podle zákona č.108/2006 O soc. službách. V rámci sanace rodiny spolupracuje s dalšími organizacemi, odborníky, na které rodinu odkazuje, může klienta do organizace k navázání kontaktu doprovodit, funkce OSPOD je tedy primárně koordinační.*

13) Jaké metody práce používáte?

SP1: *Zejména sociální šetření a řízený pohovor, při kterém je zjišťována rodinná anamnéza, sociální, zdravotní a finanční situace. Dále využíváme pohovory s dětmi a zpracováváme dokumenty zaslané od školek, škol, dětských lékařů, organizací apod.*

SP2: *Provádím pohovor s nezletilými dětmi, rozhovor s rodiči, k dispozici máme na OSPOD i psychologa, kam můžou klienti docházet. Setkávám se také hodně s administrativou a psaní zpráv či žádostí, návrhů.*

SP3: *Různé typy rozhovorů, pozorování, individuální práce, práce se skupinou.*

SP4: *Vždy se jedná o rozhovor, jak s rodiči či nezletilými dětmi, nebo třeba jinými příbuznými. Vytvářím anamnézu. Důležité jsou i dokumenty od jiných odborníků, jako například posudky od lékaře či zpráva ze školy.*

SP5: *Metody sociální práce, volené s ohledem na povahu případu. V případě speciálních metod, např. videotrénink interakcí, ve spolupráci se spolupracujícími organizacemi.*

SP6: *Při sanaci rodiny již zmiňovaný IPOD (individuální plán ochrany dítěte).*

Jinak především sociální šetření, a to v rodině, škole, zdravotnickém zařízení, a řízený pohovor s rodiči i dítětem. V případě mnohoproblémových rodin, při jejich sanaci, provádíme častější šetření, hovoříme případně i se širší rodinou, spolupracujeme v týmu.

14) Jak často spolupracujete v těchto případech se školou? Jakým způsobem?

SP1: *Pokud je ve škole nějaký problém, o kterém nás škola informuje, tak s nimi spolupracujeme. Je problém, že OSPOD má vůči škole mlčenlivost, tudíž školy nejsou podrobně informovány o práci a postupu OSPOD s danou rodinou. Zejména si žádáme zprávy a zástupci škol se účastní případových konferencí.*

SP2: *V mém případě spolupracuji téměř se všemi základními školami v mém terénu, ať už je žádám o podání zprávy, či je využívám jako prostředníka k pohovoru s nezletilým, nebo s nimi konzultuji případy osobně či po telefonu.*

SP3: *Je možné říci, že v podstatě vždy.*

SP4: *Se školou se spolupracuje dle potřeb. Rodiče dochází do školy. OSPOD se informuje také. Případně se dělají hromadná setkání, aby se domluvily všechny strany.*

SP5: *Pokud povaha případu vyžaduje, pravidelně. Dožádání zpráv o chování a prospěchu nezletilého ve škole, účast na výchovných komisích ve škole, přizvání školy na případové konference, pohovory s nezletilým ve škole, apod.*

SP6: *Škola má oznamovací povinnost. Po jejím splnění a upozornění na nějaký problém v rodině, na který se OSPOD zaměří, OSPOD již školu nemůže informovat o dalších zjištěních k danému problému. Zpětná vazba probíhá pouze tak, že škola ví, že se OSPOD zabývá problémem rodiny. Následně OSPOD zjišťuje od školy, zda a do jaké míry došlo ke zlepšení.*

Jindy si vyžadujeme od škol zprávu o prospěchu a chování dítěte a spolupráci rodiny se školou, často právě u mnohoproblémových rodin, u dohledů nad výchovou, jindy u běžných úprav výchovy, styku..... Zástupci školy bývají zváni k případovým konferencím, pracovníci OSPOD pak k výchovným komisím na školách.

15) Spolupracujete s jinými službami, organizacemi?

SP1: *Na Praze západ jich moc není, takže minimálně. Pokud spolupracujeme, tak je to zejména organizace LATA, Pro Dialog, Magdala, Dům tří přání a Cestou necestou.*

SP2: *Ano spolupracuji, ať už s charitami, organizacemi na podporu sociálně slabých rodin. Dále také spolupracuji s nemocnicí Motol, kde je prováděna rodinná terapie, dále s organizacemi, které umožňují asistovaný kontakt, např. Pexeso.*

SP3: *Ano, pravidelně a často.*

SP4: *Ano, téměř pokaždé. Jedná se například o charitu, Diakonii, Člověk v tísni a mnoho dalších organizací.*

SP5: *Ano. Spolupráce s jinými organizacemi a službami je nedílnou součástí výkonu agendy. Jedná se o multioborovou spolupráci, kdy organizace či služby jsou voleny s ohledem na povahu případu – specializované neziskové organizace, úřad práce, PČR, soudy, školská zařízení, zdravotnická zařízení. Z organizací např. Střep, HoSt, Lata, Neposeda, Dům tří přání, Sananim, Drop-In, Integrační centrum Praha, Intervenční centrum Praha, azylové domy, apod.*

SP6: *Samozřejmě. Jak jsem již řikala, role OSPOD je v mnohém koordinační, takže spolupracujeme s azylovými domy, pedagogicko-psychologickými poradnami, AT poradnami, krizovými centry, psychiatrickými klinikami a léčebnami, Drop In, Kolpingovým domem, Domem tří přání, Rosou, Sananimem, Acorusem a mnohými dalšími. Na základě individuálních potřeb rodiny hledáme nejvhodnějšího poskytovatele dané služby, mnohdy tedy navazujeme spolupráci s novou organizací, tak jak postupně vznikají.*

16) Jaký využíváte konkrétní postup pro určení závěru jednotlivých situací?

SP1: *Konkrétní postup není, je to velice individuální.*

SP2: *Žádný konkrétní postup při určení závěrů snad ani nemám, každý případ je individuální a ojedinělý.*

SP3: *Spíše než o konkrétní postup se jedná o konkrétní situaci, která je v každém případě individuální.*

SP4: *Vytváří se IPOD u každého případu. Záleží na mnoho okolnostech, například zda-li rodina spolupracuje, řeší svou situaci a zvládá běžné situace sama či svépomocí. Nebo zda-li je potřeba i jiné pomoci zvenčí.*

SP5: *Závěry jednotlivých situací jsou individuální s ohledem na povahu případu, nelze globalizovat na jeden konkrétní postup.*

SP6: *V podstatě OSPOD nevytváří závěry, ale sbírá informace, nechává je prověřit, vyžaduje si zprávy odborníků, vede spisovou dokumentaci... Zjištění o problému v rodině pak podstupuje k projednání ať už komisi soc. právní ochrany dětí, soudu, PČR.*

17) Je rozdíl v metodách práce v rodině, kde jsou rodiče manželé s rodiči nesezdanými?

Jaké existuje právní ukotvení v těchto případech?

SP1: *Ve spolupráci rozdíl není, rozdíl je jen ten, že pokud dochází k rozvodu, musí být soudně upraveny poměry k dětem. V tu chvíli je OSPOD v roli kolizního opatrovníka. Pokud se rodiče jen rozcházejí, soudní rozhodnutí nepotřebují.*

SP2: *Ze strany soudního je v tom zřejmě rozdíl, avšak z mé pozice v tom rozdílů žádné nedělám.*

SP3: *Pro sociální práci na OSPODu je nejdůležitější, že jsou oba z partnerů rodiči dítěte. Neuvědomuji si rozdíl v práci.*

SP4: *Na OSPODu rozhodně žádný rozdíl ve spolupráci nevidím, pouze ze strany právní, ale jinak já rozdílů určitě nedělám.*

SP5: *Sociálně právní ochrana se soustřeďuje především na nezletilé děti a dále na jejich rodiče. Rozdíl mezi sezdánými rodiči a nesezdanými je pouze v tom, že pakliže se rodiče rozvádějí, musí rozvodu manželství předcházet úprava výchovy a výživy nezletilého dítěte.*

SP6: *Není. Rodinný stav není pro OSPOD podstatný, ani z pohledu zákona není rozdíl, alespoň o něm nevím, a rodič může být svobodný, rozvedený, ženatý a pořád je to rodič se stejnými právy a povinnostmi.*

6.5.2. Rozhovory s klienty Orgánu sociálně právní ochrany dětí.

1. Popište situaci, kdy jste poprvé navštívila OSPOD, proč?

R1: *OSPOD jsem navštívila kvůli nutnému odchodu od manžela – psychického tyrana. V roce 2016 na jaře v Praze. V kanceláři, které jsou průchozí a společně jsou 4 sociální pracovnice, které nemají ani dostatek slušnosti, aby odešly a umožnily nám tak nějaké soukromí. Není zde vůbec žádná možnost se soukromě poradit o jakémkoliv problému.*

R2: *Poprvé když jsem žádala o rozvod a šla požádat o radu, podruhé, když jsem se zajímala o pěstounskou péči na přechodnou dobu, protože moje dcera se absolutně nestará o mou vnučku, tak jsem ji chtěla alespoň do pěstounské péče, abych vnučce zajistila hezké dětství.*

R3: *OSPOD jsem nenavštívila já, ale bylo na mě podané oznámení. V noci k nám do bytu přijela policie a paní sociální. Proč? Protože můj přítel vařil. Já jsem do toho spadla s ním. O dceru jsem se nestarala a paní sociální mi ji odebrala.*

2. Mohla byste pro začátek stručně popsat Vaši aktuální situaci a problémy, které jste s OSPODem řešila?

R1: *Vyložila jsem úřednici problémy s manželem. Chtěla jsem, aby podpořila svěření dětí do výhradní péče matky s tím, že by otec měl s dětmi rozšířený styk (třeba 10 dnů u matky, 4 dny u otce). Otec je velmi zaměstnán, má svoji firmu, nikdy nedal přednost dětem, výjimečně*

si udělal čas jen na ně. Říkala jsem jí, že manžel každý den chodí domů opilý, ale nic nepomohlo, opáčila se, že i otec má na styk s dětmi právo, a protože nemá záznam od policie, je to slovo proti slovu.

R2: *Rozvodové patálie už mám naštěstí za sebou, dokonce jsem se podruhé vdala. Takže rady ohledně rozvodu pomohly, ale teď bohužel řeším svou dceru, která se vydala na špatnou cestu. Nestará se o svou dceru. A já řeším s OSPODem pěstounskou péči.*

R3: *Já myslím, že teď už snad žádné velké problémy nemám. Jsem čistá. Bydlím na azylu a dceru mi vrátili. Sice mám nařízený soudně dohled od paní sociální, ale o dceru se starám. Chodím na brigády, abych měla nějaký přívýdělek.*

3. Chodila jste na OSPOD i s Vaším manželem a řešili jste problémy společně?

Případně o jaké konkrétní situace šlo?

R1: *Společně jsme na OSPODu nebyli, nikdy nikam nechtěl, situaci považoval za normální.*

R2: *Ne, tedy co se týká mého prvního manžela. S druhým manželem ano, v rámci informací o přechodné pěstounské péči. Manžel je hodný ochotný muž, který mi se vším pomáhá.*

R3: *Manžela nemám a ani jsem neměla. Měla jsem přítele, kvůli kterému jsem se dostala do téhle situace. Odešla jsem od někoho kvůli malé. Jsem sama a vše řeším sama.*

4. Byla jste na OSPODu s dětmi?

R1: *Jednou jsem přivedla na OSPOD pětiletou Klárku a ta potvrdila úřednici, že táta pije a pak klidně sedne do auta a jede. Úřednice si pak povolala otce, ten jí řekl, že to je vždy nealkoholické pivo a bylo opět hotovo.*

R2: *Ne, nebyla, ale moje dcera je na OSPODu docela často, ale už je dospělá a řeší svůj život, svoji dceru a mou vnučku.*

R3: *Jojo, byla jsem s malou několikrát na OSPODu. Má naši paní sociální ráda, protože nás často navštěvuje v azylu, takže ji zná a nebojí se jí.*

5. Jak byste zhodnotila přístup sociálních pracovníků? Popište konkrétní situace, které hodnotíte jako kladné a které naopak jako negativní.

R1: *Kladné zkušenosti nemám.*

Negativní zkušenost je absolutní nemožnost soukromí (ihned to věděla celá obec), neochota se čímkoliv zabývat. Raději prohlásí, že má otec právo na děti, než by se zvedla a chtěla cokoli ověřit a vědět. Chápu, že na začátku je to slovo proti slovu, ale úředníci ani při setkání na ulici nic nezajímalo, v domácnosti nebyla, sousedů se nezeptala. Jen se odvolávala na policii. Pokud ho chytne policie s alkoholem za volantem, bude to v pořádku. Nedokázala ani pomoci s řešením bytové situace, finanční situací, psychické týrání ze strany manžela mi evidentně nevěřila, od prvního kontaktu jsem měla pocit, že je na straně manžela.

R2: *Mám jen pozitivní zkušenosti, vždy jsem se setkala s ochotným a chápajícím přístupem. Považuji to za velké štěstí a velkou oporu v náročném období.*

R3: *Předtím jsem měla jinou paní sociální. Ta byla příliš rázná a přísná. Ted' máme novou mladou paní sociální a ta je hodná. Negativní zkušenost mám, když mi vzali malou. Ale zpětně vím, že to bylo dobré pro nás obě. Kdybych se nešla léčit a nezjistili mi žloutenku, mohla jsem být mrtvá a malá někde v nějakém ústavu.*

6. Vysvětlily Vám sociální pracovnice vždy vše?

R1: *Nevysvětlila nikdy nic. Jen se mi neustále snažila vnutit, že otec má právo na děti stejné, jako já.*

R2: *Ano, všechno, na co jsem se zeptala, mi bylo srozumitelně vysvětleno.*

R3: *Jojo, myslím si, že jo.*

7. Pomohl Vám OSPOD s vyřešením Vaší problémové situace?

R1: *OSPOD mi nepomohl v ničem. Spíš naopak, čekala jsem nějaké pochopení a pomoc a vždy to bylo naopak. Vždy sociální pracovnice stála na straně mého manžela a mě nikdy neposlouchala a nebrala vážně.*

R2: *Myslím si, že OSPOD tedy sociální pracovnice se snažila a v dané situaci mi pomohla. To, že soud v řešení otce neplatiče rozhodl a choval se poněkud zvláštně, není předmětem tohoto rozhovoru. Nicméně. Potupný pocit při výsledku u soudu ohledně neplacení alimentů a dotazů soudce s kým, že to mám děti, bylo nezapomenutelné. Tady velké díky sociální pracovníci, která mi byla velkou oporou. To jsem řešila svůj rozvod a svěřením dětí do mé péče. Neřešila se pěstounská péče, kterou řeším v současné době.*

R3: *Pomohl.*

8. Proběhlo u Vás doma sociální šetření? Jak probíhalo? Bylo ohlášené nebo i neohlášené?

R1: *Žádné šetření doma nebylo, ani před odchodem od manžela, ani po něm. Ani se nikdy nezeptala ve školce, kam chodí děti, jak se například jeví učitelkám, co říkají. Jednou jsme měli domluvené ohlášené šetření a nikdo nepřišel. Sociální pracovnice se ani neomluvila. Nic. Prostě neslušné a nevhodné chování z její strany.*

R2: *Ano. Sociální šetření bylo hlášeno, proběhlo v klidu a ve velice přátelském duchu.*

R3: *Jojo, paní sociální kvůli dohledu, který mám, k nám jezdí docela často. Někdy se jedná o hlášené šetření, někdy o neohlášené, ale mně to nevadí, já mám všechno v pořádku.*

9. Jsou nějaké služby, organizace, které jste ještě využívala?

R1: *Navštěvovala jsem a navštěvuji Rosu (organizace pro týrané ženy) a samozřejmě právníka. Byli jsme u párové psycholožky i v manželské poradně. U psycholožky i v manželské poradně teď už bývalý manžel měl pocit, že mi domluví a já budu poslouchat na slovo. Když se tak nestalo, svedl veškerou vinu na mě.*

R2: *Ne.*

R3: *Jojo, byla jsem na odvykačce a u psychologa. Stejně tak malá, tak taky chodí k psychologovi. Jinak jsem na azylu a to je taky vlastně služba.*

10. Uvítala byste nějaké služby, které dle Vašeho názoru nejsou?

R1: *Stačil by fungující OSPOD. Nebo organizace, která pro OSPOD bude dlouhodobě sledovat vývoj v problematických rodinách a OSPODu bude hlásit průběžný vývoj. Prostě někdo, kdo v případě nahlášení problémů v rodině se je bude snažit objektivně posoudit, sledovat rodinu, chování – ale dlouhodobě. Nestačí jedna návštěva, předem nahlášená, kdy se každý vydrží přetvařovat.*

R2: *Možná překopat zákony, třeba o neplaticích výživného. To si myslím, že je kapitola sama pro sebe. A mnohým matkám si myslím, že by to usnadnilo život, a hlavně by nemusely být tolik ve stresu, jako jsem byla kdysi já.*

R3: *O tom jsem nikdy nepřemýšlela.*

6.5.3. Kazuistické šetření - metodika

V této kapitole bych ráda nastínila situace tří mnohoproblémových rodin. Bylo velmi těžké získat více rodin, které by mi poskytly takto osobní a intimní informace. Z tohoto důvodu mám pouze tři rodiny. Jedná se o klientku OSPODu, se kterou jsem vedla řízený rozhovor. Všechny informace a data jsou anonymizována, aby nemohlo dojít k identifikaci osob. Informace mi poskytla matka, tudíž všechny informace jsou se souhlasem. Paní K. se mi sama nabídla, že mi daná fakta ráda poskytne, tudíž jsem se rozhodla, že kazuistiku do výzkumné části zařadím. Rozhovor jsem s paní K. dělala 11. února. S paní K. jsem se setkala u ní doma, abychom měly na rozhovor klid a dostatek času. Rozhovor jsem si zaznamenávala na diktafon. Předchozí den jsem si připravila otázky, které byly pro mou diplomovou práci stěžejní. Samotné otázky jsem ji však nepokládala. Jen jsem se případně doptávala, ale nechala jsem paní K., ať hovoří sama o svém příběhu. Paní K. jsem seznámila se strukturou kazuistiky, také jsem ji seznámila s tím, že dané informace slouží pouze k účelům pro diplomovou práci a v neposlední řadě jsem ji informovala o tom, že všechny fakta budou anonymní. Paní K. jsem se ptala na její první manželství a na problémy v něm, a hlavně na druhé manželství, jak probíhalo, jaké problémy nastaly a kdy. Rozhovor jsem 13. února přepsala do formy kazuistiky.

Kazuistika paní K. - Příběh paní K.

Paní K. neměla lehké dětství. Narodila se v roce 1971 a o 5 let později se narodila její sestra, kterou rodiče upřednostňovali, a paní K. byla vždy na druhém místě. Na základní škole měla jednu velmi dobrou kamarádku, se kterou se však rozdělily, když šla každá na jinou střední školu. Paní K. začala chodit na gymnázium. Na gymnázium se jí dařilo, a proto po úspěšné maturitě nastoupila na vysokou školu chemicko-technologickou. Na vysoké škole se seznámila se svým prvním manželem Petrem. Školu nedostudovala, protože v prvním ročníku otěhotněla. Narodil se nejstarší syn Tomáš. Za dva roky měla dceru Terezu a následně za další dva roky porodila dceru Janu. Manželství bylo celkem bezproblémové. V synových osmi letech začaly v prvním manželství problémy. Manželé se pořád hádali a vztah byl natolik rozvrácený, že se manželé rozhodli, že se rozvedou. Paní K. při rozvodu získala byt a děti byly svěřeny do střídavé péče. S Petrem rozvod proběhl v klidu, i přestože se několikrát odvolával a dělal problémy, ve finále se na všech důležitých věcech byli schopni domluvit. Paní K. to však měla ve své biologické rodině těžké. Rodiče ji obviňovali z toho, že rozvrátila rodinu a že ničí

vlastním dětem dětství. Obrátili se k ní zády a zastávali se bývalého manžela. Hleděli na něj jako na oběť a chudáka.

V roce 2009, kdy se seznámili s panem Karlem, bylo dětem z prvního manželství 9 let, 7 let a 5 let, se paní K. nastěhovala k příteli. V té době už si paní K. všímala malých nejasností ohledně výchovy jejích dětí novým přítelem Karlem. Občas Karel reagoval divně, ale paní K. ho omlouvala „neznalostí“ dětí. Nutil děti do jídla, vždy musely všechno sníst a musely sedět u stolu, dokud všechno jídlo nesnědly. Paní K. se příteli snažila vždy domluvit, ale bylo to marné.

V roce 2011 v únoru se narodila paní K. a Karlovi dcera Veronika. Po porodu neměla Veronika příjmení, protože se bývalý manžel odvolal proti rozsudku rozvodu, nepodepsal jméno, tudíž Veronika měla v rodném listě v kolonce jméno a příjmení „nezjištěno“. Přítel paní K. podporoval, ale začal před dětmi z prvního manželství pomlouvat jejich otce. Začal být na děti více důrazný ohledně jídla a chování. Požadoval po nich, aby se chovaly jako dospělí, vše si podle něj měly zapamatovat na poprvé a plnit zadané úkoly do „puntíku“.

Téhož roku v květnu paní K. na radu přítelovy advokátky nechala svůj byt z prvního manželství, který měla ve vlastnictví, přepsat na přítele Karla. Nedostala však žádnou smlouvu či potvrzení a později se jí tato situace vymstila.

V roce 2012 docházelo stále častěji k neshodám ohledně dětí z prvního manželství. Jednalo se o stále stejná témata ohledně dětí a jídla. Děti musí za každou cenu jíst všechno. Dále ji přítel začal obviňovat z toho, že děti moc chrání a že se jim moc věnuje. Začal ji vyčítat, že se má věnovat pouze jejich dítěti – Veronice, že děti z prvního manželství jsou už velké a samostatné. Veronice se ale on sám vůbec nevěnoval. Občas ji někam vzal vlakem (pracuje už ČD) na nějaký úřad, ale z 99 % byla péče na matce. Začal se o dětech z prvního manželství vyjadřovat ošklivě a byl na ně hrubý a slovně je napadal. Nejstarší syn Tomáš byl podle něj zženštilý, dcera Jana navštěvuje sportovní základní školu, a tudíž je blbá, protože sportuje. A celkově říkal o dětech, že jsou k ničemu, že neposlouchají a nevidí v něm žádnou autoritu. Dle jeho názoru je paní K. moc chránila.

Téhož roku v říjnu měli svatbu. Paní K. říkala, že se nechala spíše „ukecat“. Přemýšlela spíše o svazku bez svatby. Ale přítel je věřící, a proto chtěl svatbu. I přestože byl už také jednou rozvedený, ale z prvního manželství žádné děti neměli. Po svatbě paní K. zjistila, že je opět těhotná. Ale v tomto případě už takovou radost neměla.

V lednu 2013 se jim narodila dcera Kateřina. Z rozboru plodové vody se dozvěděli, že budou mít opět holčičku a paní K. nastalo peklo. Paní K. říkala, že kdyby nebylo

prokázáno, že za pohlaví dítěte jsou odpovědní muži, tak ji Karel vyhnal z domu, nebo dal popravit. Od té doby začal pít. Pil cca 5x za týden a domů chodil zásadně ve velmi podnapilém stavu. Několikrát ho paní K., před narozením dcery žádala, aby si přizpůsobil práci a chodil domů dříve, aby jí pomohl s 5 dětmi, avšak žádná pomoc nepřišla. Opíjel se dál. Tři měsíce po narození druhé dcery Kateřiny teprve přiznal, že mu tolik nevadí, že Kateřina je také holčička. Nicméně matce s dětmi absolutně nepomáhal. Výjimečně vzal dceru Veroniku někam na výlet, ale druhou dceru Kateřinu nechával schválně doma a do jejího roku a půl dceru Kateřinu ignoroval a přehlížel.

Téhož roku v zimě začala navštěvovat párovou psycholožku. V té době se svěřil své kamarádce advokátce, že doufá, že ho paní K. bude poslouchat a že jí psycholožka domluví, aby „držela hubu a krok“. Psycholožka paní K. poslala za jiným psychologem, kde pokaždé brečela bezmocí. Karel je velmi manipulátor, který vždy vše převracel proti paní K. a dělal z ní jen zlatokopku, která není vděčná za nic. Na přímou otázku psycholožky, co mu vlastně vadí a s čím je pan Karel nespokojený, nedokázal nic odpovědět. Karlovi vždy jen záleželo na šetření s jídlem a penězi. Vždy měl peníze pod kontrolou jen on a paní K. dával jen přidělené kapesné. Paní psycholožce asi nechtěl přiznat, že mu vadí děti. Nejen paní K. z prvního manželství, ale i jeho vlastní, protože to jsou dcery.

Roku 2014 už byly hádky na denním pořádku. Manželé se hádali pořád a takřka kvůli všemu. Paní K. byla nucená pracovat v manželově firmě, aby ji měl pod kontrolou, musela se starat o děti a o domácnost. Nic jiného nesměla. Vzhledem k tomu, že paní K. má pět dětí, tak potřebovala větší auto, aby mohli všichni společně někam jezdit, ale pan Karel jí auto zakázal. Tudíž musela jezdit nadvakrát a nebo větší děti jezdili MHD samy. Byt, který paní K. měla z prvního manželství, jí Karel odmítl vrátit a začal paní K. vydírat. On sám si dělal, co chtěl. Chodil po hospodách a vždy se vracel v podnapilém stavu. Paní K. se domnívá, že navštěvoval i nevěstince. Paní K. nemohla nikam chodit, mohla jít pouze v tom případě, kdy panu Karlovi akce nevadily a když akci on sám schválil. Když mu akce, kam chtěla paní K. jít přišla vhodná, dovolil jít paní K. ven a dokonce hlídal i vlastní děti. V případě, že mu akce nepřišla příliš vhodná, samozřejmě dle jeho názoru a měřítka, byl schopný paní K. zakázat jít ven hodinu před odchodem, kdy už měla všechno domluvené a zařízené. Nebo jí předsouval, že musel kvůli ní zrušit schůzku a že tedy přijde kvůli ní o peníze. Začalo období, kdy paní K. vyčítal úplně všechno, dělala všechno špatně. Když přišel domů, kontroloval každý kout, jak je vysáto a uklizeno. Zda-li je utřený prach a jestli je uvařeno. Často paní K. ponižoval a zesměšňoval, že neumí vařit a vysmíval se jí před dětmi, že to, co vaří, je hnus a že by to ani

prasata nežrala. Ale přesto nutil děti, aby všechno snědly, i když jim jídlo tímto způsobem znehutil.

V roce 2015 v květnu chtěl zmlátit dceru Janu z prvního manželství. Na Janu byl hodně vysazený a všechno jí vyčítal a ze všeho ji obviňoval. Paní K. dceru samozřejmě bránila a v té době přišla k trvalému poškození palce na noze. Pan Karel se neomluvil a obvinil paní K., že je to její vina, že má mít spratky víc vychované. A že nohu, kterou ji trvale poškodil, strčila paní K. pod jeho schválně. V té chvíli nastal u paní K. zlom a začala přemýšlet, jak se z této situace dostat a jak zmizet. Od té chvíle se pana Karla ani nedotkla a přestali manželsky žít.

O prázdninách v roce 2015 se uvolnil byt, kde žil bývalý manžel s dětmi a paní K. vymýšlela plán, jak se do toho bytu přestěhovat. V té době začala spolupracovat a navštěvovat organizaci Rosa. Návštěva Rosy byla vždy samozřejmě tajně.

Na podzim téhož roku ji manžel opět fyzicky napadl, jenže paní K. nenahlásila ani jeden z útoků policii. Opět se manžel paní K. ani neomluvil a vinu svaloval samozřejmě na ni. Paní K. byla definitivně rozhodnutá, že musí manžela opustit a zmizet.

V roce 2016 dala výpověď v manželově firmě. Výplata chodila nejprve na společný účet, takže paní K. neměla přístup k žádným penězům. Později si opět tajně založila svůj vlastní účet. To byl další problém a vznikaly další hádky. Paní K. si přivydělává jako učitelka plavání a chtěla mít vlastní účet, aby za peníze z přivýdělku mohla dětem nakoupit jídlo. To se panu Karlovi nelíbilo, tuto práci shazoval a paní K. se vysmíval. Jídlo, které nakoupila dětem ze své brigády, vždy pan Karel schválně snědl a své jídlo nenakupoval. V té době přestala paní K. prát, uklízet a celkově se starat o domácnost. Paní K. se chtěla s manželem nechat rozvést. On nechtěl, začal dělat samé naschvály a začal paní K. vydírat. O děti se nikdy nestaral, najednou je chtěl do střídavé péče a ještě se přiznal, že je to jen z toho důvodu, aby měl paní K. po kontrole. Nechtěl paní K. vrátit byt, který vůbec nebyl jeho a byl paní K. z prvního manželství. Večer před soudem o děti přišel opilý a začal vydírat, že pokud nedopadne soud podle toho, jak chce on, nevrátí paní K. byt a tím bude na ulici, bez peněz a o děti by stejně přišla. Paní K. se proto rozhodla a „vyměnila“ děti za byt. Dohoda byla samozřejmě nevýhodná a nedostala skoro žádné peníze. Byt vrátil na podzim a výživné na nejmladší dceru dostává velmi nízké. Paní K. nakonec zjistila, že půjčil 10 milionů jednomu známému z účtů, které měl pan Karel tajně. To znamená, že si ukládal peníze ze společného, aby se o nich paní K. nedozvěděla.

Na přelomu června a července se paní K. od pana Karla definitivně odstěhovala. Při předávání dětí z důvodu střídavé péče jí vždy vyčítá, co dělá špatně a jak se o děti nestará a podobně. Vyčítá jí, že nejedí na dovolenou s dětmi (důvodem jsou finance).

V roce 2017 v lednu měli manželé rozvod. Jak říkala paní K. konečně rozvod. V místě bývalého bydliště ji pan Karel pomlouvá před sousedy. V současné době žije paní K. od výplaty k výplatě a nemá dostatek financí. V bytě musela nechat opravit mnoho věcí. V současné době splácí dluhy za právníka, za plyn a elektřinu. Pracuje na DPČ, tudíž nemá proplacené víkendy ani svátky. Starší dcera z druhého manželství má nízkou imunitu, takže je stále nemocná, což jí ztěžuje najít si nové zaměstnání. V současné době hledá zaměstnání na zkrácený úvazek v administrativní činnosti.

K této rodině jsem se dostala přes agenturu, ve které pracuji jako chůva. V rodině jsem hlídala dvě nejmladší děti, Veroniku a Kateřinu. Už při první seznamovací návštěvě mi otec holčiček pan Karel nějakým způsobem vadil. Ale jelikož hlídám děti a s rodiči nejsem tolik v kontaktu, toto hlídání jsem vzala. Při první schůzce byl pan Karel hodně zvláštní. Díval se na mě jako na svoji sexuální oběť. Zpočátku jsem váhala, zda-li mám zůstat, a nebo si najít jinou rodinu, ale zůstala jsem. Pan Karel vzhledem k tomu, že pracuje u Českých drah, tak vyžaduje naprosto přesný čas mého příchodu. Měla jsem vždy toleranci pouze tří minut. Pokud jsem se zpozdlila o tři minuty a půl už mi strhával peníze z mé výplaty.

Začátky mého hlídání probíhaly v klidu a pohodě. S panem Karlem jsem nepřišla do kontaktu, protože je časově velmi vytížený. Často jezdil na pracovní cesty a nebyl třeba 14 dní doma. V té době jsem se sblížila s matkou holek s paní K. Myslím si, že paní K. si ke mně našla i přátelský vztah a ne pouze pracovní. Tento vztah jsem si začala uvědomovat až zpětně. Důvodem tohoto vztahu byl to, že paní K. měla zakázáno od svého manžela kamkoliv chodit a stýkat se se svými přáteli. Z tohoto důvodu jsem se já stala její „přítečkou“.

Již při prvním hlídání mi paní K. říkala o svém manželovi, jak se k dětem nevhodně chová. Nebrala jsem to zpočátku nějak vážně, přeci jen jsem je vůbec neznala. Ale později jsem si sama vytvořila „obrázek“ o celé mnohoproblémové rodině. V této rodině jsem hlídala něco málo přes rok. Důvodem ukončení byl právě rozvod rodičů.

Sama jsem si během hlídání všimla, jak se otec k dětem chová. Už jen to, když přišel z práce domů na oběd, tak první, co bylo, zkontroloval, jestli po holkách není po jídle nepořádek pod stolem. Přišel domů, nikoho nepozdravil a šel se podívat pod stůl. Na mě se vždy díval takovým zvláštním pohledem, až mi běhal mráz po zádech. Ale dny plynuly a když jsem nebyla s otcem v kontaktu, tak mi nepřišlo nic divného. Časem, když už se otec

nedokázal tak dlouho přetvařovat, jsem si začala všímat různých věcí. Například holky neoslovoval jmény, ale říkal jim V1 a K2. Když se vrátil z pracovní cesty třeba po 14 dnech, tak holkám nikdy nic nepřivezl, vždy jen sušenku od kávy.

Všíkala jsem si také rozdíl mezi děvčaty, když vítal Veroniku tak ji alespoň pozdravil, ale mladší Kateřinu, která za každou cenu měla být chlapec, úplně ignoroval.

S paní K. vždy mluvil ve formě příkazů a zákazů. Za celou tu dobu, co jsem u nich byla, nikdy nikam nesměla jít. Jediný její únik bylo, když šla na brigádu do bazénu. Což se panu Karlovi nelíbilo a vždy ji urážel a tuto práci schválně znevažoval. Paní K. se vysmíval, ponižoval a zesměšňoval i přede mnou a dětmi. Velké děti z prvního manželství, jakmile přijel z práce, šly do pokoje a celý den nevycházely. Bály se ho. Raději se mu vyhýbaly, než aby poslouchaly, co všechno dělají špatně a jak jsou k ničemu.

Několikrát jsem byla svědkem, jak paní K. doma pláče bezmocí, a neví, co má dělat. Následně začala navštěvovat organizaci Rosa, kde jí sociální pracovnice poskytly poradenství a paní K. se následně začala „stavět na vlastní nohy“.

Paní K. si šetřila peníze, které měla z plavání u bazénu a v tajnosti opravovala svůj byt, aby se mohla s dětmi přestěhovat. Finančních prostředků neměla dostatek, protože pan Karel, jí výplatu z jeho firmy, kde byla nucena pracovat, posílal na společný účet, ke kterému však paní K. neměla přístup. Dostávala pouze nízké měsíční kapesné, aby mohla nakoupit domů potraviny.

Během svého zoufalství se paní K. obracela i na OSPOD se stížnostmi, že její manžel jezdí opilý a vozí děti v kufru. Dále si stěžovala na to, že ji napadl a napadl i fyzicky dceru z prvního manželství. Sociální pracovnice jí vždy poradily, ale nemělo to bohužel žádný význam. Tyto situace se opakovaly čím dál častěji.

Několikrát jsem byla svědkem toho, že jsem brzy ráno přijela hlídat a všude bylo rozházené oblečení a lahve od piva, protože pan Karel večer „popíjel“. Paní K. to vždy ráno uklízela, aby si Veronika s Kateřinou ničeho nevšimly. Vždy otce omlouvala, že hodně pracuje, že se potřebuje vyspat. Nikdy jeho autoritu nesnižovala.

Když jsem u děvčat začínala hlídat, byly ve věku dvou a čtyř let. Byly to velmi hodné, milé a poslušné děti. Veselé a živé byly jen v mé přítomnosti, případně v přítomnosti matky, jakmile se otec vrátil domů, seděly a ani se nehnuły. K otci nikdy neměly vytvořené žádné velké vztahové pouto. Pouze starší, protože byla upřednostňována, s otcem vycházela vcelku normálně. Ale mladší Kateřina k otci nechtěla, když si ji chtěl pochovat, vždy dostala záchvat pláče a raději utekla. Děvčata byla velmi zvědavá a živá. Chvilku neposeděly na místě.

V současné době, únor 2017, kdy jsem se byla za děvčaty podívat, jsem zjistila, jaký dopad rozvod a manipulativní otec na děti má. Pan Karel, přestože má vystudovanou psychologii, neumí s lidmi jednat a mluvit s nimi. Je velký manipulátor, který otáčí vše dle své potřeby. Má starší sestru, která stojí na straně paní K., protože zjistila, jaký opravdu je.

Veronika a Kateřina jsou tichá a plachá děvčata, která jen sedí, a nebo se mazlí s matkou. Nejsou už vůbec takové živé, jaké jsem je znala já. Na otázku, když jsem se jich ptala, jestli je na ně táta hodný a jestli jim dobře vaří, Veronika odpověděla, že je táta hrozně přísný, že jim nic nedovolí. Ohledně vaření mi odpověděla, že táta se snaží vařit, ale že jídlo není moc dobré, ale že ho vždy musí sníst, jinak by se táta zlobil.

Kateřina, která nikdy neměla s otcem žádný vztah a vždy plakala, že k němu nechce, nyní rezignovala. Když si pro ně otec přijede, jde bez řeči a bez pláče. Je na ní vidět, jak je úplně „zlomená“ a na všechno rezignovala. V době, kdy matka navštěvovala s Kateřinou dětského psychologa, jí bylo řečeno, že pro Kateřinu to bude velice náročné a bude dlouho trvat, než se vše dostane opět do normy. Starší Veronika, která s otcem měla vždy alespoň nějaký vztah, má záchvaty pláče a drží se matky a k otci nechce. Dostala se do fáze, kdy začala lhát, že ji bolí bříško a hlava a podobně, jen aby nemusela jet k tátovi.

Matka podala odvolání na střídavou péči a chce děti výhradně do své vlastní péče. Myslím si, že svěřením dětí do péči matky prospěje nejen matce, ale v první řadě dětem. Otec se sám nechal slyšet, že děti má ve střídavé péči pouze z toho důvodu, aby měl paní K. neustále pod kontrolou. Paní K. v místě bývalého bydliště neustále pomlouvá. Začal navštěvovat OSPOD a „hrát na city“ sociálním pracovnícům s tím, že děti bezmezně miluje a nemůže bez nich žít. Měla jsem možnost přečíst si několik e-mailů a SMS, které si bývalí manželé vyměnili a nestačila jsem se divit. Otec píše paní K., aby mu napsala návod na používání V1 a K2, že neví, jak se děti používají, a proto ji žádá o návod na použití atp.

Moc mě mrzí, kam až tato situace došla, a doufám, že soud rozhodne ve prospěch paní K. ke svěřením dětí do výhradní péče.

Vyhodnocení kazuistiky

Mnohoproblémovost této rodiny spočívá v tom, že oba rodiče jsou rozvedení, z předchozího nepovedeného manželství, kdy nefungovala komunikace, se tato nefunkční komunikace vnesla i do nového manželství. Dalším problémem je alkoholismus a násilí páchané na matce. Jedná se o násilí fyzické, psychické, emocionální ale také ekonomické. Svou bývalou ženu manžel izoloval od všech přátel a ven směla chodit pouze s jeho svolením. Násilí se nevyhnulo ani dětem z předchozího manželství. Otec je manipulativní a všechno otáčí vždy proti bývalé manželce a dětem. Otec nebyl během společného soužití věčně doma a na rodinu neměl čas. Vždy stála v popředí jeho firma. Dalším problémovým faktorem bylo to, že otec často a rád navštěvoval sexuální společnice. Psychickému teroru se nevyhnuly ani vlastní děti. Neustále docházelo ke srovnávání a k ignoraci mladšího dítěte. Pan Karel neměl k dětem vybudovaný žádný otcovský vztah. Další faktor, který hrál proti paní K., byli její rodiče, kteří se k ní otočili zády a ona neměla v nikom žádnou oporu.

Rodina nebyla sama schopna všechny tyto problémy zvládnout. V jejich manželství absolutně nefungovala žádná komunikace. V případě, kdy paní K. chtěla problémy řešit a obrátit se na odborníky, pan Karel její pokusy bojkotoval a znemožnil. Když zařídila manželskou poradnu, přišel jednou včas, dále chodil záměrně pozdě a po třech sezeních přestal chodit úplně se slovy: „Že není blázen a že nepotřebuje pomoc od nějakýho psychouše.“ Proto se paní K. přestala snažit manželství udržet pouze kvůli dětem, aby měly úplnou rodinu za cenu toho, že jako rodina nefungují. Naopak paní K. vymýšlela plán, jak z tohoto vztahu utéct a zachránit nejen sebe, ale i všechny svoje děti, což se jí podařilo. Velké děti z prvního manželství jsou spokojené, že už se s panem K. nemusí vídat, jen vlastní děti pana K. nejsou v psychické pohodě.

Hodnocení funkčnosti rodiny

- a) Biologicko-reprodukční – tato funkce byla splněna. Matka má z předchozího manželství tři děti a z druhého manželství dvě děti.
- b) Emocionální – emocionální funkce je ze strany matky naplňována. Veronika s Kateřinou svou matku milují. Otec funkci emocionální nenaplnuje. Dívky z otce mají strach. Otec je na děti velmi přísný a má je ve své péči jen z důvodu toho, aby mohl mít bývalou ženu pod kontrolou. Veronika často pláče, že k otci nechce, začala i lhát. Došlo u ní také k regresi ve vývoji. Kateřina naopak rezignovala. Je apatická, bez nálady. Neuspokojování této funkce může vést až k dětské deprivaci. Z tohoto důvodu matka zažádala soud o svěření dětí do výhradní péče.

- c) Ekonomická – děti jsou materiálně i hmotně zajištěny. Otec je majitel prosperující firmy, tudíž finančních prostředků má dostatek. Matka pracuje pouze na částečný úvazek a živí pět dětí. Děti nestrádají, ale musely se uskromnit.
- d) Socializačně-výchovná – tato funkce je narušená, protože došlo k rozpadu rodiny, který má dopad na psychickou pohodu dětí. Z otcovy strany se jedná pouze o formální zájem. Na prvním místě je jeho firma. Děti s ním musí jezdit na pracovní schůzky i v případě, kdy jsou nemocné a mají antibiotika. Často jezdí na „výlet“, ale jedná se o služební cesty. Veroniku a Kateřinu často hlídají sekretářky nebo jiné pracovnice z firmy, protože otec musí pracovat a nemá na děti čas.

Kazuistické šetření – metodika

Dále bych ráda zmapovala situaci jedné rodiny, kterou znám osobně. Jedná se o řízený rozhovor výpovědi babičky dvou vnuků. Paní Květa byla ochotná poskytnout mi osobní informace o jejich rodině. Informace a data jsou opět anonymizována, aby nemohlo dojít k identifikaci osob. Všechna fakta a informace mi poskytla babička Květa, tudíž všechny informace jsou se souhlasem člena rodiny. Paní Květa byla seznámena s tím, že informace slouží pouze k výzkumné části mé diplomové práce a že všechna fakta jsou anonymní. Rozhovor s paní Květou jsem dělala 14. února. Pozvala mě k sobě domů, vzhledem ke svému věku, aby se cítila dobře a pohodlně. Měly jsme na rozhovor dostatek času a nikdo nás při něm nerušil. Rozhovor jsem si zaznamenávala na diktafon. Z něho jsem následně vytvořila kazuistiku. Nechala jsem paní Květu, ať mi sama poví celý příběh, a do vyprávění jsem jí žádným způsobem nevstupovala. Během rozhovoru jsem si psala poznámky, na které informace se chci po skončení vyprávění doptat. Seznámila jsem paní Květu se strukturou kazuistiky. Paní Květy jsem se ptala na oba vnuky, na jejich rodinnou situaci a na aktuální stav dětí. Zajímalo mě také dětství paní Květy a její dětí. Myslím si, že k nastínění celé rodinné situace jsou to podstatné informace, a neměly by chybět.

Kazuistika - Příběh paní Květy

Paní Květa vyrůstala v rodině, kde oba rodiče pracovali ve velké továrně. Narodila se roku 1941. Vyrůstala jako jedináček. Rodiče neměli moc peněz, a proto byli stále v práci. Často si brali směny navíc, aby zaplatili nájem a měli peníze na jídlo. Paní Květa v podstatě vyrůstala sama. Po ukončení základné školy se původně chtěla vyučit, ale raději se od rodičů odstěhovala a začala chodit do práce. Také pracovala v továrně jako její rodiče, ale v jiném

městě. Tam se seznámila s mužem, se kterým má dvě dcery. Starší dcera Zdislava se narodila po dvou letech známosti a mladší dcera následně rok a půl po ní. Vztah paní Květy s panem Josefem nevydržel. Během těhotenství s mladší dcerou otec od rodiny odešel. Paní Květa byla na výchovu svých dcer sama. Pan Josef posílal na děti alimenty, ale jinak se o dcery vůbec nezajímal. Dětství probíhalo běžně jako v jiných rodinách. Starší dcera Zdislava se vyučila prodavačkou a mladší dcera cukrářkou. Problém nastal, když otec zemřel a jeho dcery měly dědit majetek. Došlo na velké spory a hádky. Od té doby se spolu sestry nebaví a mladší dcera zavrhlá paní Květu. Mladší dcera vyplatila paní Zdislavu, která se se svou matkou paní Květou odstěhovaly do jiného města.

Paní Květa s dcerou Zdislavou žily poklidný život. Zdislava začala pracovat v místní firmě a seznámila s kolegou. Podle paní Květy se jednalo pouze o milenecký vztah. Z tohoto vztahu se narodil paní Zdislavě syn Jan. Paní Zdislava syna vychovávala sama, protože otec Jana se náhle odstěhoval. Paní Zdislava se tři roky po narození syna Jana seznámila s dalším mužem, se kterým se také jednalo pouze o milenecký vztah, kdy se paní Zdislavě narodil syn Libor. Liborův otec také rodinu opustil, ale alespoň posílal výživné na malého Libora.

Paní Květa dále popisuje příběh svého prvního vnuka Jana.

Příběh Jana

Jan byl veselé dítě, ale vzhledem k tomu, že mu chyběl otcovský vzor, byl velmi zlobivý. Na základní škole dělal samé problémy. Chodil za školu, nepsal domácí úkoly a stávalo se dost často, že měl dvojku z chování. Je pravda, že on ani jeho bratr Libor neměli lehké dětství. Jejich matka, paní Zdislava, měla každý týden pánskou návštěvu a pokaždé se jednalo o jiného muže. Děti často hlídala babička, paní Květa.

Zdislava, jejich matka, k dětem nikdy neměla žádný vztah. O děti bylo postaráno po strážce základních potřeb, ale nejednalo se o žádnou lásku. Děti měly zakázáno říkat paní Zdislavě „mami“, musely ji oslovovat jménem. Důvodem bylo, aby pánské návštěvy nevěděly, že má děti. Paní Zdislava se často vymlouvala, že jsou to děti sestry, nebo kamarádky.

Jan vychodil základní školu, sice měl na vysvědčení samé čtyřky, ale vyučil se kuchařem a zdálo se, že se mu bude dobře dařit. Na jedné místní zábavě se seznámil s Terezou. Tereza pocházela ze slušné rodiny, chodila na gymnázium a po gymnáziu chtěla jít studovat medicínu. Poté, co Tereza dostudovala gymnázium, zjistila, že je s Janem těhotná. Za dva měsíce byla svatba. Narodil se jim syn David. Jednalo se o velmi veselou mladou rodinu. Tereza však časem začala být smutná, že kvůli Davidovi nemohla jít studovat medicínu a svůj

smutek začala zapíjet vínem. Po čase jí víno přestávalo stačit a začala kouřit marihuanu. To se samozřejmě nelíbilo Janovi. Snažil se Tereze domlouvat, ale ta ho „stáhla“ s sebou. Jan začal také kouřit marihuanu. Zpočátku se jednalo o sporadické kouření, ale došlo to tak daleko, že se o malého Davida musela starat paní Květa. Tereza byla z celé situace zoufalá. Začala si přivydělávat prostitucí. Janovi bylo divné, kde vzala najednou tolik peněz. Tereza se přiznala. Tato situace upevnila jejich vztah a Jan a Tereza se dali dohromady. Začali se starat o malého Davida a vše fungovalo, jak má.

Když bylo Davidovi 13 let, našla si Tereza milence. Trvalo to několik měsíců a Jan se to náhodou dozvěděl. V rodině nastaly velké hádky, výčitky a došlo i na fyzické útoky. Tomu všemu byl svědek i jejich syn David. Zhoršil se ve škole, začal koktat a došlo u něho k takovým stavům, že se choval jako malé dítě. Rodiče se rozhodli, že dají všemu ještě jednu šanci. Vztah fungoval jen několik měsíců a Tereza se opět vrátila k milenci. To už Jan nezvládl a požádal o rozvod. Ten byl velice bouřlivý. Jan se dozvěděl, že Tereza měla velké dluhy a vzhledem k tomu, že byli manželé, musí je zaplatit oba. Jan žádal o svěřeni Davida do vlastní péče. Po několika soudech a na základě znaleckých posudků a názorů kolizního opatrovníka byl David svěřen do péče babičky, paní Zdislavy.

Jan si našel o dvacet let mladší přítelkyni, se kterou má nyní půlroční dceru. V blízké době plánují svatbu. Tereza má ročního chlapečka a je přes rok vdaná. Mezi Terezou a Janem vznikl nenávistný vztah. Nejsou schopni se spolu bavit, pomlouvají se a „hází jeden na druhého špínu“. Ani jeden z rodičů se nezajímá o Davida.

David v současné době navštěvuje základní školu a daří se mu dobře. S babičkou nemají dostatek finančních prostředků, protože ani jeden z rodičů se o něho nezajímá. David má soudně nařízený asistovaný styk s matkou. Vždy před stykem s matkou má velké deprese, které se projevují tím, že se pokálí, začne koktat a přestává mluvit. Styk s matkou má soudně nařízený jednou za 14 dní na dvě hodiny v neděli. S otcem se stýká, když má otec čas. Nejedná se o pravidelný styk.

Příběh Libora

Libor stejně jako Jan vyrůstal bez otce. Byl klidné dítě a na základní škole neměl žádné problémy. Po základní škole se vyučil truhlářem. Během studia na učilišti začal často navštěvovat diskotéky. Každý víkend si vodil domů jiná děvčata. Školu ale dochodil a vyučil se truhlářem. Truhláře však nikdy nedělal, celý život pracuje jako řidič. Rozváží pečivo do pekáren. Při jednom rozvozu se seznámil s Jarmilou. Jarmila je jednoduchá žena, která příliš

moudrosti nepobrala. K Liborovi se po několikaměsíční známosti přestěhovala. Následně otěhotněla a narodila se jim dcera Kateřina. Kateřina se nevyvíjela jako běžné dítě. Neplazila se, nechodila a ani nežvatlala. Po všech vyšetřeních bylo zjištěno, že Kateřina má diagnostikovanou středně těžkou mentální retardaci a vývojovou dysfázii. Po třech letech se Jarmile a Liborovi narodil syn Michal. Michal se také nevyvíjel jako běžné dítě. Nechtěl si s ničím hrát, nemluvil, pouze vydával zvuky, pořád si zacpával uši. Michalovi byl diagnostikován autismus a také středně těžká mentální retardace. Jarmila je na děti často sama, protože Libor odjíždí ve 24 hodin v noci rozvázet, přijede ve 12 v poledne a v 6 hodin večer jde spát. Jarmila děti absolutně nezvládá. V současné době je Kateřině 13 let a Michalovi 10 let. Děti navštěvují speciální školu, kde se jim moc hezky věnují. Děti ve škole nenosí pleny. Dorozumí si. Doma se o ně Jarmila vůbec nestará. Dětem dá pleny, pustí jim pohádky a celý den sedí venku na terase a kouří. S dětmi si nehraje, nesnaží se je žádným způsobem rozvíjet. S Michalem začíná mít velké problémy, protože je velký a mohutný. Nezvládá ho už ani fyzicky. Jarmila totiž dětem ani nevaří, koupí jim párky, brambůrky a Colu. Děti jsou obézní, tudíž je nemůže zvládnout. Výchova selhala po všech stránkách. Jarmila je po dozorem sociálních pracovníků OSPODu, ale stejně se o děti vůbec nestará.

Paní Květa je z celé situace velmi smutná, ale neví, jak svým vnukům pomoci.

S touto rodinou se znám od svého dětství osobně. Jako dítě jsem nijak nevnímala, že by v této rodině mohlo být něco jinak. S postupem času jsem si zpětně začala uvědomovat, jak moc tato rodina nefunguje jako celek. Všimla jsem si, jak se členové rodiny navzájem pomlouvají a „podráží si nohy“. Celá rodina žije v jednom rodinném domě. Bydlí zde babička paní Květa se svou dcerou Zdislavou. Dále zde žil starší syn Jan se svou ženou Terezou a synem Davidem, ale ti se před několika lety rozvedli a odstěhovali. Nyní bydlí David s babičkou Zdislavou v jednom pokoji, protože je svěřen do výhradní péče babičky. Dále v tomto domě bydlí i mladší syn Zdislavy - Libor se svojí přítelkyní Jarmilou a dvěma dětmi Kateřinou a Michalem. Myslím si, že už jen to „soužití“ je jeden velký problém. Členové rodiny si dělají naschvály. Mají pouze jednu koupelnu a jednu toaletu. Tudíž mají napsané směny, kdy kdo může do koupelny. Schválně si vypínají topení a podobné věci.

Příběh paní Zdislavy

Paní Zdislava mi vždy přišla jako rozumná žena. S odstupem času, kdy jsem začala vnímat souvislosti, jsem si uvědomila, jak hrozné dětství měli Jan s Liborem. Už odmala museli kluci svou matku oslovovat jménem. Když přijela pánská návštěva za Zdislavou, kluci

se museli schovávat a nebo dělat, že nejsou její děti. Tyto návštěvy byly velmi časté a tito muži se často měnili. Paní Zdislava to měla také těžké, protože vychovávala dva syny sama, proto si tuto samotu kompenzovala častými pánskými návštěvami.

Příběh Jana

Jan vždy patřil k těm, kteří se nevyhýbali alkoholu a rád experimentoval s drogami už od mládí. Vždy se jednalo pouze o ojedinělé experimenty. Poté, co se seznámil s Terezou, se jeho chování zlepšilo. Jednalo se přímo o ukázkový vztah. Tereza otěhotněla, poté měli krásnou svatbu a narodil se jim syn David. Po narození Davida se Tereza změnila. Začala se k malému Davidovi chovat zvláště, odmítala ho a ignorovala. Jak se později ukázalo, začala mu vyčítat, že on je důvodem toho, že nemohla jít studovat medicínu. Tereza začala hodně pít a užívat návykové látky. Bohužel ji v této závislosti začal podporovat i manžel. Tereza začala provozovat prostituci. Důvodem byla zřejmě nuda doma s malým dítětem. Jan na to po několika měsících přišel. Tereza se omluvila a vztah začal fungovat. Malý David byl zabezpečený a rodina zachráněna. Během této doby byla Tereza na několika potratech a několikrát se s Janem stěhovali, kvůli rodinným vztahům v domě. Ale přesto se vždy vrátili zpět do domu. Rodina fungovala několik let, ale v době, kdy bylo Davidovi okolo 13 let, začaly další problémy. Tereza si našla milence, začala se opíjet a opět byla závislá na drogách. Na drogy si musela půjčovat, proto rodinu zadlužila. Tento fakt se Jan dozvěděl až při rozvodu, zároveň i o několika exekucích na majetku. Při rozvodu Jana a Terezy soud nesvěřil syna do péče rodičům. David byl svěřen do péče babičky, paní Zdislavy. S matkou má nařízený asistovaný styk. Tento styk byl nařízen na základně znaleckých soudních posudků a na rozhodnutí kolizního opatrovníka. Styk s otcem nebyl nijak upraven. Otec si Davida bere jen sporadicky. Důvodem je, že má novou přítelkyni, která je o dvacet let mladší než on a mají malé miminko. Tereza má také nového manžela a dítě. O Davida nejeví ani jeden z rodičů zájem. Ten měl zpočátku ve škole problémy. Ostatní ho šikanovali a smáli se mu kvůli jeho rodičům. Tyto problémy se ve škole vyřešily, ale Davidův prospěch se pořád nemění. Zároveň má také psychické problémy, když se má setkat s matkou. Soud v současné době tento problém řeší.

Příběh Libora

V mládí Liborovi také chyběl otcovský vzor, ale nebyl tolik problémový jako Jan. Puberta proběhla normálně. Po vyučení si našel práci a také přítelkyni Jarmilu. S Jarmilou má dvě

děti. Dcera Kateřina má diagnostikovanou středně těžkou mentální retardaci a vývojovou dysfázii. Po třech letech se Jarmile a Liborovi narodil syn Michal. Michalovi byl diagnostikován autismus a také středně těžká mentální retardace. Otec je stále v zaměstnání a matka Jarmila o děti nejeví žádný zájem. Jediná péče o ně je, že je odveze do speciální školy a odpoledne přiveze. Doma nosí pleny, aby Jarmila měla klid na kávu a kouření na terase. Děti jsou zanedbané, nemají dostatek vhodného oblečení. V zimě nenosí bundu, ani čepici. Jarmila dětem nevaří, nakupuje jim jen nevhodné potraviny, jako jsou párky, slazené limonády a brambůrky. S dětmi nechodí ven, jsou zavřené celý den doma a mají puštěnou pohádku. Nemají žádné hračky. Rodiče pouze využívají sociálních dávek, na které vzhledem k diagnózám dětí mají nárok. Jedná se například o příspěvek na motorové vozidlo, dále příspěvek na péči a hmotnou nouzi. Sociální dávky jsou také důvodem, proč rodiče neuzavřeli manželství. Jarmila ve všech formulářích uvádí, že je matka samoživitelka.

Vyhodnocení kazuistiky

Mnohoproblémovost této rodiny spočívá v tom, že babička, paní Květa, neměla lehké dětství, ale snažila se zajistit hezké dětství pro paní Zdislavu.

Paní Zdislava byla na výchovu dvou synů sama a tuto situaci nezvládala. Nebyla zde zajištěná ekonomická funkce, ale hlavně funkce emocionální a socializačně-výchovná. Dětem se nedostávalo žádné lásky, matka při svých návštěvách děti ignorovala a zavrhlá.

Janova rodina byla zpočátku funkční, ale pak se problémy začaly prohlubovat. Nefungovala emocionální funkce ze strany matky, kdy matka dítěti vyčítala, že se narodilo. Velký vliv měl u obou rodičů alkoholismus a drogy. Matka pracovala jako prostitutka. Mezi rodiči neexistovala žádná komunikace, matka podstoupila několik potratů. Často se stěhovali. Dluhy v rodině a nakonec rozvod nesl jejich syn David velmi těžko a v současné době má psychické problémy.

Rodina pana Libora neplní funkce emocionální a ani socializačně-výchovné. Rodiče se o děti nestarají, děti jsou zanedbané a vzhledem k jejich diagnózám nejsou vůbec aktivizovány. Matka o děti nejeví žádný zájem a otec je pořád v zaměstnání, aby zajistil ekonomickou funkci rodiny.

Jedná se o velkou rodinu, kde nefungují vztahy ani v rodině primární, ani v rodině sekundární. Kořeny těchto problémů jsou v dětství. Rodina spolu neumí komunikovat a ani nechce, všichni si dělají naschvály. Nikdo nemá zájem o pomoc zvenčí. Jedině rodina Libora,

kde probíhají sociální šetření, na základě udání. Nefunguje žádná spolupráce s jinými organizacemi či poradnami.

Hodnocení funkčnosti rodiny - Zdislava

- a) Biologicko-reprodukční – tato funkce není narušená. Paní Zdislava má dva syny.
- b) Emocionální – funkce, která má svou nezastupitelnou roli, byla narušena oběma rodiči. Synové paní Zdislavy nebyli svými otci vychováni. Oběma dětem chyběl v dětství otcovský a mužský vzor. Matka svou roli zvládla jen po stránce základní péče o děti. Děti netrpěly hladem ani po jiné materiální stránce, ale matčina láska jim chyběla. Žena tvrdila před jinými muži, že synové nejsou její. Mnohokrát říkala, že jsou to děti kamarádky, nebo sestry. Jan a Libor byli z tohoto chování zmateni. Nesměli vlastní matce říkat „mami“, ale museli ji oslovovat jménem. Často se o děti starala paní Květa, protože matka na syny neměla čas. Opakovaně si vodila pánské návštěvy, kterým věnovala většinu svého času. Chlapci byli nuceně vystavováni nejistotě. Neměli vytvořená žádná pravidla.
- c) Ekonomická – základní potřeby měly děti zajištěné, ale žádné věci navíc. Matka se starala o dvě děti sama, otcové finančně nepřispívali. Matka pracovala v místní firmě jako dělnice.
- d) Socializačně-výchovná – v dětství dětem chyběl mužský element. Vzhledem k tomu, že jsou to chlapci, je pro ně nesmírně důležitý mužský vzor. Chlapci tento vzor neměli, a proto zlobili ve škole. Se starším synem Janem měla paní Zdislava problémy. Těmto problémům nevěnovala pozornost a nechala starosti plynout. V rodině nebyl vytvořený žádný řád a pravidla. Chlapci nikdy nevěděli, kdy přijde nějaký cizí muž. Kdy budou muset zase opustit matku a jít k babičce, nebo dělat, že spí, aby mohli zůstat. Neměli žádnou jistotu a pocit bezpečí, který je pro malé děti pro zdravý vývoj velmi důležitý.

Hodnocení funkčnosti rodiny - Jan

- a) Biologicko-reprodukční – tato funkce není narušena.
- b) Emocionální – z počátku, když se narodil syn David, byla tato funkce nenarušená. Později, když matka začala obviňovat syna z toho, že nemůže dál studovat, začala být tato funkce narušena silně. Dítě bylo odmítáno a ignorováno. Matka začala být závislá na alkoholu a drogách stejně jako otec dítěte. Přestože byl David malý, viděl, jaký dopad mají na rodiče drogy a alkohol. Často se stával svědky opilých

zdrogovaných rodičů. Jako malý trpěl David tím, že rodiče se hádali a ponižovali a docházelo i k fyzickým potyčkám. Tento stav se uklidnil a David krátce prožil šťastné dětství. V období Davidovi puberty se rodiče opět začali hádat a došlo k rozvodu. Rozvod byl pro Davida psychicky velice náročný. Následky si nese dodnes. Je v péči babičky a rodiče o něho nejeví žádný zájem.

- c) Ekonomická – v období Davidova dětství nebyla funkce narušena. V současné době, jelikož je v péči babičky je po ekonomické stránce nedostatečně zabezpečen. Rodiče žádné výživné nehradí. Veškerá péče je na babičce a prababičce.
- d) Socializačně-výchovná – David v rodičích neměl nikdy dostatečný vzor. I když bylo období, kdy se rodiče nehádali, prožil David dětství plné alkoholu, drog a hádek, které ho poznamenaly na celý život. David si také prošel šikanou ve škole, protože se mu spolužáci vysmívali kvůli rodičům. I prospěch ve škole se mu rapidně zhoršil. V současné době žádné kamarády nemá. Největší problémy jsou psychické. Ty má David od rozvodu rodičů. Prožívá pocit nejistoty a nezájmu, které v něm rodiče „pěstují“.

Hodnocení funkčnosti rodiny - Libor

- a) Biologicko-reprodukční – není zde narušena funkce. Mají dvě děti.
- b) Emocionální – tato funkce je narušena. Mezi rodiči není žádná komunikace. Otec je většinu času v práci a matka je na děti sama. Dětem se absolutně nevěnuje. Jsou zanedbávané (nevyhovující oblečení, nemají domácí stravu, žádné rozvíjecí aktivity, žádné hračky).
- c) Ekonomická – otec chodí do zaměstnání a matka je doma s dětmi. Po ekonomické stránce je rodina zabezpečena. Využívají mnoho sociálních dávek.
- d) Socializačně-výchovná – tato funkce není naplňována vůbec. Děti nechodí ven, jsou zavřené doma u televize. Chodí pouze na čtyři hodiny do speciální školy. Pokud se matce nechce odvést děti, zavolá do školy a děti jsou doma. Nemají žádné hračky a hry na rozvoj. Ve vývoji jsou velmi opožděné, není to jen diagnózou, ale nevyhovujícími podmínkami pro zdravý rozvoj dětí. Nenavštěvují žádné organizace či služby, které by se věnovaly dětem se speciálními potřebami. Michal je mohutný a obézní desetiletý chlapec, kterého Jarmila už fyzicky

nezvládá. Z tohoto důvodu na něj hodně křičí a bije ho. Děti nemají vytvořené stabilní podmínky, které by potřebovaly pro svůj vhodný vývoj.

Kazuistické šetření – metodika

Informace a fakta k této kazuistice jsem získala od paní Petry. Taktéž se jednalo o řízený rozhovor. Všechna jména a důležitá fakta, která by mohla vést k identifikaci osob byla pozměněna. Paní Petra byla seznámena s účelem tohoto rozhovoru a s poskytnutím informací souhlasila. Rozhovor jsem s paní Petrou dělala v jedné místní kavárně. Nechtěla, abych šla k ní domů a u mě doma mi nepřišlo vhodné rozhovor dělat. Sešly jsem se proto v místní kavárně. Občas jsme byly vyrušeny obsluhou, ale jinak vše probíhalo bez narušení. Rozhovor proběhl 17. února. Zaznamenávala jsem ho na diktafon a na základě sesbíraných dat jsem vytvořila kazuistiku. Především den jsem si připravila otázky, které jsou pro mou diplomovou práci důležité. Paní Petra byla velmi sdílná a celý příběh mi vyprávěla do podrobnosti. Do monologu jsem nezasahovala, nechala jsem ji mluvit. Paní Petra byla seznámena se strukturou kazuistiky, ptala jsem se jí na dětství, na její vztah s panem Jakubem a na děti pana Jakuba. Rozhovor jsem 18. února přepsala do formy kazuistiky.

Kazuistika paní Petra – Příběh paní Petry

Paní Petra se narodila roku 1985. Na své dětství nerada vzpomíná. Její otec matku opustil, když jí byl necelý rok. Matka tuto situaci nezvládla a začala pít. V těchto podmínkách žila do svých pěti let. V pěti letech byla svěřena do pěstounské péče. S prvními pěstouny si nenesli, a proto byla v sedmi letech umístěna do jiné pěstounské rodiny. V této rodině měla Petra vše, co potřebovala. Jen jí chyběla mateřská láska, ale naučila se bez ní žít. V 18 letech, když se vyučila číšnicí, musela pěstounskou rodinu opustit. Nebyla připravená do života, ale situaci v rámci možností zvládla. Bydlela na ubytovně a pracovala v jedné restauraci v Praze. V této restauraci se seznámila s panem Jakubem. Pan Jakub byl o jedenáct let starší, který na ni působil velmi mile. Pracoval ve stejné restauraci jako kuchař. Petra se do Jakuba zamilovala. Po dvouměsíční známosti Petra otěhotněla. Pan Jakub se zpočátku tvářil jako zodpovědný otec. S odstupem času Petra zjistila, že je jen manipulátor a umí se dobře přetvařovat. Paní Petra byla na rodičovské dovolené s malým Alešem a pan Jakub dále pracoval v restauraci. Když bylo Alešovi půl roku, pan Jakub chodil ze zaměstnání čím dál tím později. Začala si všimnout, že je v podnapilém stavu a domů nenosí žádné peníze. Od přátel se Petra dozvěděla, že Jakub všechny peníze prohraje v automatech, a nebo propije. Paní Petra

nevěděla, jak si v takové situaci poradit. Pan Jakub sliboval, že se polepší a že už to nikdy neudělá. Avšak situace se zhoršovala, chodil domů opilý častěji a vztek, který měl kvůli prohraným penězům, si vybíjel na malém Alešovi a na paní Petře. Vždy to bylo tak, že dva dny chodil domů včas, nosil kytky a snažil si hrát s malým Alešem. Ale tato situace panu Jakubovi vydržela vždy jen několik dní a pak vše začalo znova. Několikrát se paní Petra snažila Jakubovi domluvit, aby navštívil nějakého odborníka, který by mu pomohl s jeho závislostmi, ale Jakub vždy odmítl a Petru několikrát zbil a vyhodil z bytu. Jakub musel rozvázat pracovní poměr, protože v práci kradl. Poté kradl i rodičovský příspěvek, který Petra dostávala na malého Aleše. Přestože byla mladá a nezkušená matka, která neměla dostatek finančních prostředků, od Jakuba odešla. Odstěhovala se na nějakou dobu ke kamarádce. Začala si přivydělávat jako barmanka, když byli Alešovi tři roky, odstěhovala se do garsonky, kde bydlí i nyní se svým synem a přítelem. Pan Jakub výživné neplatí, neustále hraje automaty a pije. Strídá velmi často přítelkyně. OSPOD jejich situaci už několik let řeší. Pan Jakub byl dva roky ve vězení za neplacení výživného, ale situaci to stejně nezměnilo a pana Jakuba už vůbec ne.

V současné době má pan Jakub další dvě nemanželské děti, o které se nestará a neplatí výživné. Paní Petra je v kontaktu s bývalou partnerkou pana Jakuba, Lucií. S Lucií má pan Jakub dceru Denisu. Denise je v současné době pět let. Z vyprávění paní Petra ví, že k Lucii se pan Jakub choval stejně hrubě. Zajímali ho pouze automaty a pití alkoholu. Často při hádkách došlo i na bití, zesměšňování a ponižování. Obě ženy zjistily, že během vztahu měl pan Jakub i další vztahy.

Paní Petra obvinila Jakuba ze stalkingu. Přestože spolu nejsou už několik let, každý den jí píše několik SMS zpráv, kde jí vyhrožuje, a nebo naopak píše, že by chtěl Petru zpátky. Paní Petra je psychicky na dně. Navštěvuje psychologa a organizaci Rosa.

Syn Aleš, který v současné době navštěvuje základní školu, má výchovné problémy. Dětství, které měl s panem Jakubem, v něm zanechalo stopy. Aleš byl jako dítě velmi neklidný, za noc se i patnáctkrát budil s pláčem a běsy. Nyní, když slyší, že se někdo hádá, schová se pod stůl, nebo do skříně, kde se schoulí do klubíčka a houpe se. Paní Petra chodí s Alešem na různá vyšetření a terapie.

S paní Petrou jsem se seznámila v restauraci, kde pracovala jako číšnice. Od té doby občas zajdeme na kávu. Její příběh znám velmi dobře a pana Jakuba znám také osobně. Bohužel, říkám bohužel, protože je to přímo ukázkový typ alkoholika a člověka závislého na výherních automatech. Pan Jakub pracoval v různých zaměstnáních, ale zaměstnání musel vždy opustit. Pokaždé byl důvodem alkohol či krádeže. Několikrát jsem osobně byla

svědkem, jak celou noc a ráno hrál výherní automaty s láhví v ruce. Jedná se o velice agresivního muže, který je schopen si svou agresi vybit na komkoli. Často paní Petru obviňoval, že za jeho prohry může ona, a to i na veřejnosti. Křičel na ni, nadával jí a ponižoval před svými kamarády. Jednalo se o pravidelný cyklus, kdy se chvíli snažil, staral se o malého Aleše, ale vždy se jednalo pouze o několik dní, než do své závislosti „padl“ znovu. Pan Jakub se nikdy netajil tím, že má velmi kladný vztah k mladým ženám. V době, kdy byl s Petrou a čekali spolu Aleše, měl několik dalších vztahů. Myslím si, že pro paní Petru je vysvobození, že ho opustila. Je to samozřejmě vysvobození i pro Aleše. Syn si následky tohoto vztahu nese dodnes. Ve škole má problémy, nechce do ní chodit, a často je i za školou. Má špatný prospěch, domácí úkoly nepíše. Myslím si, že toto chování je způsobeno traumatem z dětství, které prožíval. Často byl svědkem toho, jak je jeho otec opilý, ubližuje matce, křičí na ni. Rodiče se také velmi často hádali. Tyto hádky „odnášel“ i Aleš, na kterém si otec často vybíjel svůj vztek kvůli prohře. Aleš nikdy nezažil dostatek otcovské lásky. Od raného dětství ho otec ignoroval a zavrhoval, proto u něho dochází ke stavům regrese, kdy se schoulí a pláče.

Matka se o Aleše starala podle svých možností. Sama také nikdy nezažila mateřskou lásku, tudíž ji neuměla předat dál. O Aleše bylo vždy postaráno, ale šlo pouze o formální mateřské povinnosti, kdy měl syn zajištěné všechny potřeby, ale jen ty základní (byl oblečený, nakrmený, čistý). V jejich vztahu chybí mateřská láska.

V současné době Petra podala trestní oznámení na bývalého manžela Jakuba. Jedná se o stalking. Jakub Petře píše denně několik SMS, psal jí i dopisy z vězení. Slibuje, jak se změní a podobně.

Myslím si, že pan Jakub je vhodný adept na léčbu. Je skvělý manipulátor a umí se chovat tak, aby ho lidé měli rádi, ale má několik nemanželských dětí, o které se nestará, neplatí výživné, často má několik partnerek najednou o mnoho let mladších. Zároveň je nyní bez zaměstnání, protože v každém zaměstnání kradl, nepracoval, a nebo chodil opilý. Pobírá sociální dávky, které vždy prohraje nebo propije. Bydlí po kamarádech, protože nemá peníze, aby platil nájem.

Hodnocení funkčnosti rodiny

- a) Biologicko-reprodukční – tato funkce není narušena.
- b) Emocionální – tato funkce je narušena ze strany obou rodičů. Otec nemá o syna žádný zájem a na jeho výchově se nikdy nepodílel. Matka otce opustila a syn vyrůstal pouze s ní. Matka se o syna starala dobře, ale pouze formálně. Důvodem je, že sama nikdy nezažila mateřskou lásku a sama neměla lehké dětství, a proto neumí svou lásku předat dál. Syn nikdy nestrádal po stránce základních potřeb, ale postrádal vždy po emocionální stránce. V současné době má výchovné problémy, psychické a zároveň problémy ve škole.
- c) Ekonomická – tato funkce byla jeden čas narušená, v době, kdy paní Petra žila s panem Jakubem, který všechny peníze prohrál a propil. Byl schopný prohrát i peníze, které byly určené pro malého Aleše. Finanční stránka paní Petry se v současné době zlepšila, chodí do zaměstnání, ale výše výdělku je nízká a otec Aleše výživné neplatí. Byl několik let za neplacení výživného ve vězení.
- d) Socializačně-výchovná – vzhledem k tomu, že Aleš jako malé dítě, které potřebuje pocit bezpečí a jistoty, tyto potřeby neměl zajištěné, má v současné době velké problémy. Neumí se začlenit do školního kolektivu a vlastně ani nechce. Nemá žádné kamarády a raději chodí za školu, než do školy. Cítí se nechtěný, protože otec o něho nikdy neměl zájem. Jediný zájem byl, když si na něm otec vybíjel svou agresi. V případě nejistoty nebo strachu u něho dojde ke stavům regrese, kdy se chová jako malé dítě.

7. Závěry šetření

7.1. Závěry šetření z rozhovorů se sociálními pracovníci

Myslím si, že jsem se dozvěděla, vše, co jsem potřebovala. Je pravda, že některé odpovědi sociálních pracovníků byly poměrně nerozvinuté, ale na druhou stranu jsem jim velice vděčná za jejich čas, protože ti, co mi slíbili rozhovory, mě nakonec odmítli. Vzhledem k tomu, že mi rozhovory poskytli sociální pracovníci z různých částí Prahy, zdá se, že toto výzkumné šetření má vyšší výpovědní hodnotu.

Z výpovědí je jasné, že sociální pracovníci z Orgánu sociálně právní ochrany dětí se ve své praxi setkávají s mnohoproblémovými rodinami velmi často. Z výpovědí jsem se také dozvěděla, že práce s těmito rodinami je velice individuální a že vždy záleží na povaze určitého případu. Podstatná je také informace, která říká, že v prvopočátcích je aktivita práce s rodinou zvýšená a velmi intenzivní.

Odpovědi na otázku, kolik rozpracovaných mnohoproblémových rodin sociální pracovníci, mají byly různé. Často opakovalo, že je nereálné tento počet odhadnout. Také se opakovala odpověď, že sociální práce s mnohoproblémovou rodinou je často spíše individuální, ale záleží na úměře závažnosti problému rodiny. V závažných případech, existuje možnost využít případovou konferenci, kdy se schází odborníci z různých oborů a řeší daný problém. Často také sociální pracovníci z OSPODu využívají sanaci rodiny.

Z odpovědi sociálních pracovníků vyplývá, že rodina se dostává do kontaktu s OSPODem ve většině případů na základě inoformce zvenčí. V mnoha případech je iniciátorem škola, případně ošetřující lékař. Často se také stává iniciátorem policie, nebo anonymní udání, které musí sociální pracovníci prověřit. Žádné statistiky se ovšem ohledně iniciace nevedou. Rodina sama žádá o pomoc nejčastěji, jedná-li se o úpravu poměrů před rozvodem nebo zvýšení výživného.

Sociální pracovníci OSPODu využívají metodické pomůcky, například případové konference, názorné ukázky na obrázcích či postavičkách, jednají-li s dětským klientem. V případě mnohoproblémových rodin se vypracovává individuální plán ochrany dítěte. Jsou však dvě sociální pracovnice, které odpověděly, že metodických pomůcek nevyužívají.

Na otázku, zda-li mají sociální pracovníci vytvořená společná diagnostická kritéria, odpověděli, že se v mnoha případech řídí spíše praxí. Během práce nachází řadu nových kritérií, které se osvědčí a následně jsou využívána. Dále je vypracován IPOD, kde jsou stanoveny cíle, kterých má rodina dosáhnout. Řídí se též standardy kvality.

Nejdůležitějším zákonem, kterým se sociální pracovníci OSPOD řídí je zákon č. 359/1999 Sb., Zákon o sociálně právní ochraně dětí, pro jejich práci je dále stěžejní Nový občanský zákon. Při úpravě poměrů se sociální pracovníci opírají o zákon o zvláštních řízeních soudních a pokud se jedná o trestné činy, ty jsou ukotveny v trestním zákoníku. Dále také nejsou opomíjeny mezinárodní úmluvy - Úmluva o právech dítěte a Listina základních práv a svobod. Komplikace, které zpomalují a stěžují práci sociálním pracovníkům OSPODu, jsou například fakta, že každý zákon, je vytvořen v jinou dobu, tudíž si při použití v praxi protiřečí. Z další výpovědi vyplývá, že pokud se jedná o proces osvojení, je zákon nesrozumitelný. „Komplikace v praxi nastanou, když se jedná o skutečně právně velmi komplikovaný případ, přičemž OSPOD nemá ve svých řadách zaměstnanců právníka a externí právní poradce nedostačuje. V běžné praxi nemá řadový zaměstnanec možnost řešit nedostatky v zákoně. V tomto ohledu by bylo užitečné, aby v řadách zaměstnanců byl právník specialista na rodinné právo.“

Při sociálním šetření v rodinách posuzují sociální pracovníci zejména bytové podmínky. Zda-li má rodina vhodné prostředí pro příznivý rozvoj dítěte. Jedná se o elektřinu, vodu a topení. Důležité informace souvisí s volnočasovými aktivitami dítěte. Hodnotí také situace, je-li dítě zanedbávané, případně týrané. Situaci také dokresluje celková atmosféra, která doma panuje. Důležité je vyžádání zprávy ze školních zařízení a od ošetřujícího lékaře, kdy jsou v mnoha případech tyto informace stěžejní. *„Obecně se dá říci, že každá z těchto vyjmenovaných oblastí a dalších nevyjmenovaných, může být zdrojem podezření na možný problém, na jehož potvrzení či vyvrácení je třeba se zaměřit.“*

Typické služby, které poskytují sociální pracovníci Sociálně právní ochrany dětí jsou především poradenské, zejména při rozvodových kauzách a při úpravě poměrů. Dále vysvětlují klientům, jak probíhá soudní řízení a jaké rodiče mají možnosti. V mnoha případech OSPOD nakontaktuje rodinu na organizace, které jsou pro daný problém nejvhodnější. Nejdůležitější a nejstěžejnější je zajištění ochrany práv a zájmů nezletilých dětí. Zvýšená pozornost je věnována dětem, které jsou týrané, zneužívané, případně zanedbávané.

Sociální pracovníci z OSPOD nemají vytvořenou samostatnou metodiku k jednotlivým problémům. Konkrétní situace řeší individuálně podle možností rodiny. Jsou vytvořeny pouze standardy kvality, kterými se řídí.

Pěstounské péči se věnují sociální pracovníci z oddělení pro pěstounskou péči. Sociální pracovníci z OSPODu se s pěstounskou péčí nesetkávají přímo. Z odpovědi sociální pracovníce z oddělení pro pěstounskou péči vyplývá, že se vždy jedná o individuální situaci. *„Pěstounskou péči navrhuje na přechodnou dobu v případech, kdy se dítě ocitne bez rodiče, zejména to bývá v situacích, kdy matka dá souhlas s adoptí a dítě opustí již v porodnici.“*

A běžnou pěstounskou péči doporučujeme v situacích, kdy rodiče selhali a péči o děti již nedokázali zabezpečit – rodiče se stanou bezdomovci, nebo s dětmi putují po ubytovnách, u rodičů je závislost, zejména na drogách či alkoholu, rodiče se dětí zřeknou apod. V těchto situacích je s rodinou velmi intenzivní spolupráce.“

Součástí kompetencí sociálních pracovníků OSPOD, dle zákona č. 108/2006 Sb., O sociálních službách, je kvalifikace pro sanaci rodiny, avšak většina sociálních pracovníků odkazuje klienty na organizace, které jsou specializované přímo na sanaci rodiny. *„V rámci sanace rodiny spolupracuje s dalšími organizacemi, odborníky, na které rodinu odkazuje, může klienta do organizace k navázání kontaktu doprovodit, funkce OSPOD je tedy primárně koordinační.“*

Mezi základní metody sociální práce na OSPODu je řízený pohovor a to jak s rodiči, tak s nezletilými dětmi. Při tomto pohovoru je zjišťována sociální, rodinná, zdravotní a sociální situace. Z těchto informací je následně vytvořena anamnéza. Mezi další využívané metody patří zpracování dokumentů a zpráv od jiných odborníků, například zprávy ze školy a od dětských lékařů, nebo od dalších organizací. Důležitou metodou je také metoda pozorování, která má svou nezastupitelnou roli při sociálním šetření v rodině.

Spolupráce školy a OSPODu je nesmírně důležitá. Škola má povinnost informovat OSPOD o problému, který se stal. Komplikace však nastává v tom případě, že naopak OSPOD má vůči škole mlčenlivost, tudíž školy nejsou podrobně informovány o práci a postupu OSPOD s danou rodinou. Pro OSPOD jsou důležité zprávy ze školy a pokud dojde na případovou konferenci, jsou zástupci škol přítomni. Jindy si vyžadují od škol zprávu o prospěchu a chování dítěte a spolupráci rodiny se školou, často právě u mnohoproblémových rodin, u dohledů nad výchovou, jindy u běžných úprav výchovy a styku.

Pro OSPOD je taktéž nesmírně důležitá spolupráce s ostatními organizacemi. Tato spolupráce je využívána téměř u každé rodiny. *„Spolupráce s jinými organizacemi a službami je nedílnou součástí výkonu agendy. Jedná se o multioborovou spolupráci, kdy organizace či služby jsou voleny s ohledem na povahu případu – specializované neziskové organizace, úřad práce, PČR, soudy, školská zařízení, zdravotnická zařízení. Z organizací např. Střep, HoSt, Lata, Neposeda, Dům tří přání, Sananim, Drop-In, Integroční centrum Praha, Intervenční centrum Praha, azylové domy.“*

Orgán sociálně právní ochrany nemá konkrétní postup, který by určoval závěr jednotlivých situací. Vždy záleží na povaze jednotlivých případů. Každý případ je individuální a ojedinělý, proto nelze globalizovat na jeden konkrétní postup. *„V podstatě OSPOD nevytváří závěry, ale sbírá informace, nechává je prověřit, vyžaduje si zprávy odborníků, vede spisovou dokumentaci. Zjištění o problému v rodině pak podstupuje k projednání ať už komisi soc. právní ochrany dětí, soudu, PČR.“*

Při výkonu sociální práce na OSPODu není podstatné, zda-li jsou rodiče sezdání, či nesezdání. Vždy se jedná o rodiče, kteří mají stejná práva a povinnosti. Rozdíl nastává pouze v situaci, kdy dochází k rozvodu. V tom případě musí být soudně upraveny poměry k nezletilým dětem. V tuto chvíli je OSPOD v roli kolizního opatrovníka.

7.2.Závěry šetření z rozhovorů s klientkami OSPOD

V tomto bloku jsem se věnovala rozhovorům s klientkami OSPOD a jejich spokojenosti s profesionalitou sociálních pracovníků. Záměrně jsem neuváděla, o jaké městské části OSPOD se jedná. Myslím si, že cíl diplomové práce, který byl v této části, jsem splnila. Chtěla jsem zjistit v jakých situacích se stali klienty OSPOD, zda-li byl OSPOD nápomocný k vyřešení jejich problémové situace a zda využívají jiných sociálních služeb. Tyto informace jsem získala, avšak nemyslím si, že se jedná o objektivní výpovědi. Tyto rozhovory měly být jen nastíněním situace. Domnívám se, že klienti jsou subjektivně ovlivnění a tři rozhovory nejsou dostatečný výzkumný vzorek na to, aby se mohlo dojít k nějakému závěru. Jde tedy pouze o informativní zmapování situace.

7.3.Závěry kazuistických šetření

V této kapitole byly popsány životní příběhy tří rodin, které jsou mnohoproblémové. Cílem bylo nastínit, jaké situace se mohou v mnohoproblémové rodině vyskytnout. Zachytit všechny podstatné události a zmapovat aktuální stav a dopad na život dětí. V první rodině jde o závislého manipulativního otce, který napadal matku svých dětí, ale také děti z prvního manželství. V rodině se také vyskytovalo ekonomické a psychické násilí. Jedná se o rodinu, která nemá svou současnou situace vyřešenou a kde jsou dodnes děti poznamenané traumatem. V druhé rodině jsem měla možnost nahlédnout do problematiky několika generací. Životní příběh začal popisem života babičky až po životy jejích pravnoučat. Problémy této rodiny mají tudíž hluboké kořeny. Ve třetí rodině jde o problémovou situaci ve vztahu k otci.

Ve všech třech rodinách jsou situace aktuálně nevyřešené, a následky traumatu odnášejí děti.

V každé z rodin jsem vyhodnotila funkčnost rodiny podle základních funkcí rodiny, které jsou biologicko-reprodukční, emocionální, ekonomická a socializačně-výchovná.

Závěr

Rodina je základní stavební kámen celé společnosti. Vztahy ve společnosti se vždy odvíjí od výchovy v rodině. Většina sociálních problémů právě vzniká v následku nesprávné výchovy nebo posttraumatické události v primární rodině. Proto si myslím, že je potřeba se této problematice více věnovat. Ve své diplomové práci jsem provedla deskripci rodiny, dále jsem se věnovala funkcím rodiny, výchovnými problémy dětí, syndromu CAN a v neposlední řadě také rozvodu. Při psaní diplomové práce jsem si na základě rozhovorů s respondenty uvědomila, jak je rodina důležitá a jak je zároveň důležité věnovat pozornost každým detailům. Oba rodiče by si měli uvědomit své chyby a na svých problémech začít pracovat už od počátku. Velmi důležitou úlohu hraje také komunikace. Jakmile partneři nejsou schopni komunikovat, všechna pomoc je marná. Tento fakt se mi potvrdil při tvorbě kazuistik.

Při psaní diplomové práce, při rozhovorech se sociálními pracovníky, ale také při výkonu praxe jsem si uvědomila, jak je sociální práce na OSPODech nedoceněná a jak jsou sociální pracovníci přetěžováni. Dále jsem si pochopila, jak je výkon této práce náročný na psychiku. Původně jsem měla slíbené rozhovory na OSPODu, kde jsem vykonávala praxi, ale právě z důvodu přílišné zaměstnanosti na mě neměly sociální pracovnice čas. Výzkum jsem měla ztížený a časově náročný, protože jsem telefonicky sháněla své respondenty. Poté jsem si s nimi domluvila osobní schůzku. Z výpovědí je jasné, že sociální pracovníci z Orgánu sociálně právní ochrany dětí se ve své praxi setkávají s mnohoproblémovými rodinami velmi často. Práce s těmito rodinami je velice individuální, a vždy záleží na povaze určitého případu. Podstatná je také informace, která říká, že v začátcích je s rodinou zvýšená a velmi intenzivní.

Při psaní diplomové práce mi přišlo vhodné do výzkumu také zařadit názory tří klientek na to, jak jsou spokojené s poskytováním sociální práce na OSPODech. Celkově jsem se snažila shrnout jejich zkušenost.

Mým dalším cílem bylo poukázat na to, kam až problémy v partnerském soužití s dětmi mohou zajít. Ty jsem popsala formou kazuistik. Myslím, že se mi rodinné vztahy povedlo popsat detailně a podtrhnout všechny stávající problémy.

Teoretická část práce může přispět k vytvoření komplexní přehledové studie o mnohoproblémové rodině. Praktická část poukazuje na příběhy tří rodin, které jsou mnohoproblémové a v současné době nejsou problémy vyřešeny. Především pak poukazuje na názory sociálních pracovníků Orgánu sociálně právní ochrany dětí na sociální práci

s mnohoproblémovými rodinami. V neposlední řadě jsou zde názory tří klientek OSPODu na profesionalitu a spokojenost s výkonem sociální práce.

Seznam použité literatury

- BECHYŇOVÁ, V. *Případové konference*. Vyd. 1. Praha: Portál: 2012. ISBN 978-80-262-0181-6.
- BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál: 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.
- BENTOVIM, A. *Týrání a sexuální zneužívání v rodinách*. Vyd. 1. Grada: 1998. ISBN 80-7169-629-3.
- BERG, I. *Posílení rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál: 2013. ISBN 978-80-262-0500-5.
- BERNARDOVÁ, M. *Drogová závislost a rodina*. Vyd. 1. Triton: 2011. ISBN 978-80-7387-386-8.
- DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z., a kolektiv. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Grada: 1995. ISBN 80-7169-192-5.
- DUNOVSKÝ, J. *Dítě a poruchy rodiny*. Vyd. 1. Avicenum: 1986. 08-040-86.
- HANUŠOVÁ, J. *Násilí na dětech – syndrom CAN*. Vyd. 1. Vzdělávací institut ochrany dětí: 2006. ISBN 80-86991-78-4.
- HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a vzdělávání*. Vyd. 1. Praha: Portál: 2011. ISBN 978-80-262-0042-0.
- JEDLIČKA, R. a kolektiv. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Vyd. 1. Grada: 2015. ISBN 978-80-274-5447-5.
- Kolektiv autorů. *Mládež – drogy – společnosti*. Vyd. 1. Pedagogická fakulta UK. Praha: 1997. ISSN 0862-4461.
- KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk – prostředí – výchova, k otázkám sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Paido: 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- KRAUSOVÁ, L., NOVOTNÁ, V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Vyd. 1. ASPI: 2006. ISBN 80-7357-214-1.
- KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Vyd. 1. Praha: Portál: 2005. ISBN 80-7178-945-3.

- MACEK, P. *Adolescence*. Vyd. 1. Praha: Portál: 1997. ISBN 80-7178-348-X.
- MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., TRUBAČOVÁ, K., ZÁRASOVÁ, Z. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer: 2015. ISBN 978-80-7478-727-0.
- MARTÍNEK, Z. *Agresivita školní mládeže*. Vyd. 2. Grada: 2015. ISBN 978-80-247-5309-6.
- MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Vyd. 1. Praha: Portál: 1994. ISBN 80-85282-83-6.
- MATĚJČEK, Z. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Vyd. 1. Praha: Portál: 2011. ISBN 978-80-262-0000-0.
- MATĚJČEK, Z. *Škola rodičů*. Vyd. 1. Maxdorf: 2000. ISBN 80-85912-29-5.
- MATOUŠEK, O. a kol. *Děti a rodiče v rozvodu*. Vyd. 1. Praha: Portál: 2015. ISBN 978-80-262-0968-3.
- MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál: 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.
- MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál: 2013. ISBN 978-80-262-0213-4.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Vyd. 1. SLON. ISBN 80-901424-7-8.
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál: 2003. ISBN 80-7178-549-0.
- MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi*. Vyd. 1. Praha: Portál: 2005. ISBN 80-7367-002-X.
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ A. *Mládež a delikvence*. Vyd. 1. Praha: Portál: 1998. ISBN 80-7178-226-2.
- MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. a kol. *Podpora rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál: 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.

- MECÍŘ, J. *Zneužívání alkoholu a nealkoholových drog u mládeže*. Avicenum/Zdravotnické nakladatelství: 1989. 08-005-90.
- MILFAIT, R. *Komerční sexualizované násilí na dětech*. Vyd. 1. Praha: Portál: 2008. ISBN 978-80-7367-320-8.
- MORAVCOVÁ, E., PODANÁ, Z., BURIÁNEK, J. a kol. *Delikvence mládeže*. Vyd. 1. Triton: 2015. ISBN 978-80-7387-860-3.
- MUFSONOVÁ, S., KRANZOVÁ, R. *O týrání a zneužívání*. Vyd. 1. Lidové noviny: 1996. ISBN 80-7106-194-8.
- MUSIL, L. *"Ráda bych Vám pomohla, ale--": dilemata práce s klienty v organizacích*. Vyd. 1. Brno: Marek Zeman: 2004. ISBN 80-903070-1-9.
- NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., JURKOVÁ, J. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. Vyd. 2. ANAG: 2016. ISBN 978-80-7554-022-5.
- PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. Vyd. 1. G plus G: 1996. ISBN 80-901896-5-2.
- PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Vyd. 1. Grada: 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.
- RADVANOVÁ, S. a kolektiv. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-578-7.
- SMITH, H. *Děti a rozvod*. Vyd. 1. Praha: Portál: 2004. ISBN 80-7178-906-2.
- SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál: 2001. ISBN 80-7178-559-8.
- SOBOTKOVÁ, V. a kolektiv. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Vyd. 1. Grada: 2014. ISBN 978-80-247-4042-3.
- STŘELEČEK, S., MARÁDOVÁ, E., MARHOUNOVÁ, J., ŘEHULKA, E. *Kapitoly z rodinné výchovy*. Vyd. 1. Praha: Fortuna: 1992. ISBN 80-85298-84-8.
- SUCHÝ, O., ŠVANCAR, Z. *Mládež a kriminalita*. Vyd. 1. Melantrich: 1972. 32-028-72.
- ŠMOLKA, P., MACH, J. *Manželská a rodinná trápení z pohledu právníka a psychologa*. Vyd. 1. Praha: Portál: 2008. ISBN 978-80-7367-448-9.
- ŠPATENKOVÁ, N. *Krizové intervence pro praxi*. Vyd. 1. Grada: 2004. ISBN 80-247-0586-9.

TÓTHOVÁ, J. *Úvod do transgenerační psychologie rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál: 2011. ISBN 978-80—7367-856-2.

VANÍČKOVÁ, E. *Dětská prostituce*. Vyd. 1. Grada: 2005. ISBN 80-247-1138-9.

WAGNEROVÉ, M. *Současné psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Portál: 2014. ISBN 978-262-0696-5.

WEISS, P. a kolektiv. *Sexuální zneužívání pachatelé a oběti*. Vyd. 1. Grada: 2000. ISBN 80-7169-795-8.

ZELENÁ, M., KLÉGROVÁ, A. *Podpora rodiny*. Vyd. 1. Vzdělávací institut ochrany dětí: 2006. ISBN 80-86991-667-9.

ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Vyd. 1. Aleš Čeněk: 2002. ISBN 80-86473-08-2.

Další zdroje

Zákon č. 89/2012, Sb., občanský zákon v platném znění

Internetové zdroje

Alkoholik [online]. Aspekty dětského pití alkoholu a potencionální závislosti na něm (alkoholismu). [cit.21.7.2016]. Dostupné z http://www.alkoholik.cz/zavislost/deti_a_alkohol/aspekty_detskeho_piti_alkoholu_a_potencionalni_zavislosti_na_nem_alkoholismu.html

Český statistický úřad [online]. Rozvodovost [cit. 20. 9. 2016]. Dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/47411902/1300691603.pdf>

Český statistický úřad [online]. Sňatečnost [cit. 20. 9. 2016]. Dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/47411902/1300691602.pdf>

Mediator-praha.cz, [online]. Co je mediace. [cit. 31. 8. 2016]. Dostupné z <http://mediator-praha.cz/cs/mediace>

Muj-pravnik. [online]. Rozvod manželství v novém občanském zákoníku. [cit. 12. 9. 2016]. Dostupné z <http://muj-pravnik.cz/rozvod-v-novem-obcanskem-zakoniku/>

Národní ústav pro vzdělávání, [online]. Středisko výchovné péče (SVP). [cit. 24. 8. 2016]. Dostupné z <http://www.nuv.cz/t/pedagogicko-psychologicke-poradenstvi/strediska-vychovne-pece>

OSPOD, [online]. Funkce kurátora pro děti a mládež. [cit. 22. 8. 2016]. Dostupné z http://www.ospod.cz/e_download.php?file=data/editor/16cs_3.pdf&original=Funkce_kuratora.pdf

Právo na dětství [online]. Výchovné problémy u dětí a mládeže [cit. 7. 7. 2016]. Dostupné z http://katalog.pravonadetstvi.cz/problem/vychovne-problemy-u-deti-a-mladeze/#socialni_jev_definice

Středisko výchovné péče, [online]. Metodické doporučení MPSV č. 9/2009 k sociální práci s ohroženou rodinou, [cit. 9.11. 2016]. Dostupné z http://www.svp-km.cz/soubory/metodicke_doporuceni_mpsv_c-9.pdf

Střep [online]. České centrum pro sanaci rodiny. [cit. 8. 7. 2016]. Dostupné z <http://www.strep.cz/cs/index.php?page=poslani-a-cinnost>

Šance dětem, [online]. Syndrom CAN. [cit. 30. 8. 2016]. Dostupné z <http://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/rizikove-chovani-dospelenho-k-diteti/syndrom-can.shtml>

Zkola, [online]. Záškoláctví. [cit. 22. 7. 2016]. Dostupné z <http://www.zkola.cz/rodice/socpatologjevy/zaskolactvi/Stranky/Z%C3%A1%C5%A1kol%C3%A1ctv%C3%AD.aspx>

Seznam příloh

Příloha č. 1 – otázky k rozhovoru – sociální pracovníci

Příloha č. 2 – otázky k rozhovoru – klienti OSPOD

Příloha č. 3 – vyhodnocení situace dítěte

Příloha č. 4 – podrobnosti o jiných fyzických osobách zodpovědných

Příloha č. 5 – hodnocení dítěte, rodiny a prostředí

Příloha č. 6 – specifika vyžadující zvýšenou pozornost

Příloha č. 7 – IPOD (individuální plán ochrany dítěte)

Příloha č. 8 – spisová kartička

Příloha č. 1

1. Zcela jistě lze považovat mnohoproblémovou rodinu za velký problém sociální praxe. Jak často a jak dlouho se setkáváte s mnohoproblémovými rodinami, poskytujete sociální služby pro mnohoproblémovou rodinu? Kolikrát za týden? Kolikrát za měsíc?
2. Mohla byste odhadem uvést, kolik přibližně máte rozpracovaných mnohoproblémových rodin? Kolik případů v letošním roce vyřešených?
3. Jak často se s mnohoproblémovou rodinou setkáváte individuálně a v týmu, kolik sociálních služeb je poskytováno, v jakém časovém intervalu?
4. Kolik rodin přichází na vlastní popud? Kolik rodin přichází na popud zvenčí? Vyjmenujte, kdo je iniciátorem?
5. Jaké používáte při Vaší práci metodické pomůcky?
6. Máte vytvořená a osvědčená vlastní společná diagnostická kritéria, kterými se pracovníci OSPOD řídí?
7. Jaké je Vaše legislativní ukotvení, případně co podle Vaší praxe v zákoně chybí, nebo komplikuje a zpomaluje Vaši práci?
8. Podle jakých znaků, faktorů, signálů, výsledků sociálního šetření posuzujete, zda rodina potřebuje pomoc zvenčí?
9. Jaké jsou typické služby, které poskytujete rodinám? A při jakých problémech?
10. Používáte samostatnou metodiku k jednotlivým problémům?
11. Jak často navrhuje péči o dítě a v jakých případech?
12. Setkáváte se při své praxi se sanací rodiny, pokud ano, jste kvalifikovaní na sanaci rodiny?
13. Jaké metody práce používáte?
14. Jak často spolupracujete v těchto případech se školou? Jakým způsobem?
15. Spolupracujete s jinými službami, organizacemi?
16. Jaký využíváte konkrétní postup pro určení závěru jednotlivých situací?
17. Je rozdíl v metodách práce v rodině, kde jsou rodiče manželé s rodiči nesezdanými? Jaké existuje právní ukotvení v těchto případech.

Příloha č. 2

1. Popište situaci, kdy jste poprvé navštívila OSPOD, proč?
2. Mohla byste pro začátek stručně popsat Vaši aktuální situaci a problémy, které jste s OSPODem řešila?
3. Chodila jste na OSPOD i s Vaším manželem a řešili jste problémy společně? Případně o jaké konkrétní situace šlo?
4. Byla jste na OSPODu s dětmi?
5. Jak byste zhodnotila přístup sociálních pracovníků? Popište konkrétní situace, které hodnotíte jako kladné a které naopak jako negativní.
6. Vysvětlily Vám sociální pracovnice vždy vše?
7. Pomohl Vám OSPOD s vyřešením Vaší problémové situace?
8. Proběhlo u Vás doma sociální šetření? Jak probíhalo? Bylo ohlášené nebo i neohlášené?
9. Jsou nějaké služby, organizace, které jste ještě využívala?
10. Uvítala byste nějaké služby, které podle Vašeho názoru nejsou?

Příloha č. 3

Vyhodnocení situace dítěte	
Om/Nom	<input type="text"/>
Datum přijetí do péče	<input type="text"/>
Datum hodnocení	<input type="text"/>
<u>Podrobnosti o dítěti</u>	
Jméno a příjmení	<input type="text"/>
Národnost	<input type="text" value="česká"/>
Datum narození	<input type="text"/>
Státní příslušnost	<input type="text" value="ČR"/>
Adresa trvalého pobytu	<input type="text"/>
Kontaktní telefon	<input type="text"/>
Adresa faktického pobytu	<input type="text"/>
<u>Podrobnosti o rodičích</u>	
Matka	
Jméno a příjmení	<input type="text"/>
Zaměstnání	<input type="text"/>
Datum narození	<input type="text"/>
Kontaktní telefon	<input type="text"/>
Adresa pobytu	<input type="text"/>
Otec	
Jméno a příjmení	<input type="text"/>
Zaměstnání	<input type="text"/>
Datum narození	<input type="text"/>
Kontaktní telefon	<input type="text"/>
Adresa pobytu	<input type="text"/>

1

Příloha č. 4

Podrobnosti o jiných fyzických osobách zodpovědných

Jméno a přímení	<input type="text"/>	Vztah k dítěti	<input type="text"/>
Adresa pobytu	<input type="text"/>	Kontaktní telefon	<input type="text"/>
Jméno a přímení	<input type="text"/>	Vztah k dítěti	<input type="text"/>
Adresa pobytu	<input type="text"/>	Kontaktní telefon	<input type="text"/>

Institute a odborníci, kteří s dítětem pracovali v minulosti

Název a adresa	<input type="text" value="Městský úřad Černošice"/>	Kontaktní telefon	<input type="text" value="123456789"/>
Název a adresa	<input type="text"/>	Kontaktní telefon	<input type="text"/>
Název a adresa	<input type="text"/>	Kontaktní telefon	<input type="text"/>

Institute a další odborníci pracující s dítětem

Praktický lékař, adresa,	<input type="text"/>	Kontaktní telefon	<input type="text"/>
MŠ, adresa	<input type="text"/>	Kontaktní telefon	<input type="text"/>
ZŠ, adresa	<input type="text"/>	Kontaktní telefon	<input type="text"/>
ZŠ, adresa	<input type="text"/>	Kontaktní telefon	<input type="text"/>
Další instituce	<input type="text"/>	Kontaktní telefon	<input type="text"/>
Další instituce	<input type="text"/>	Kontaktní telefon	<input type="text"/>

Příloha č. 5

Hodnocení dítěte, rodiny a prostředí

Zdravotní stav
Očkování
Úrazy
Hospitalizace
Preventivní prohlídky
Známky syndromu CAN

Emoční vývoj a chování
Sebeovládání
Vztahy s rodiči, popř.
dalšími členy domácnosti
Vztahy s vrstevníky
Vztahy s dospělými
Trávení volného času

Vzdělávání (např. zda
často mění školy,
opakování ročníku)
Absence (omluvená a
neomluvená)
Prospěch
Porucha učení
Individuální plán učení
Doučování

Bydlení – druh, vybavení
Vyloučená lokalita
Finanční situace rodiny
Dávky, které pobírají
Dluhy v rodině
Hospodaření s penězi

Příloha č. 6

Specifika vyžadující zvýšenou pozornost

Nizký věk dítěte (0-3)
Není známa identita dítěte (nalezenec, babybox)
Příznaky psychického, fyzického, sexuálního zneužívání
Zdravotní stav dítěte vyžaduje trvalou péči
Trestná činnost
Prvky násilí v rodině
Výskyt závislosti v rodině
Fyzické nebo psychické onemocnění rodiče
Vícečetné sourozenecké skupiny
Cizí prvek (dítě cizinec bez rodičů, dítě s rodiči cizinci)
Opakované umístění dítěte mimo rodinu, dítě střídalo (výchovné) prostředí
Časté střídání bydlišť rodiny
Šikana apod.

Příloha č. 7

Individuální plán ochrany dítěte

Cíle	Plánované kroky a opatření	Odpovědná osoba	Termin

Jméno a příjmení sociálního pracovníka

Datum

Podpis

Rodiče či jiné osoby zodpovědné za výchovu seznámení:

Datum

Podpis

Datum

Podpis

Příloha č. 8

příjmení a jméno dítěte	spisová značka OM
místo trvalého pobytu	rodné číslo

Rodiče:

	Jméno a příjmení	Místo trvalého pobytu	Rodné číslo
Matka			
Otec			

Ostatní děti žijící ve společné domácnosti

Jméno a příjmení	Spisová značka OM

Vyřazení z evidence:

datum důvod.....

Summary

The first part of the diploma work focuses on theoretical findings which map social work with a family. The integral part is also the description of family function and, of course, the definition of the family which plays the irreplaceable role in social work execution. Next, the diploma work focused on problems today's family suffer from. Those are for example children educational problems, the CAN syndrome and divorce. Last but not least, there was carried out the description of the key law No. 359/1999 coll., about social and legal children protection, as subsequently amended.

The practical part brings the results of the qualitative research based on interviews. These are the interviews with social employees of Child protection authority, with the clients of the authority and the final research part evaluates the family function.

I think I managed to get closer to the determined aims of the diploma work.